

ગુજરાતી
સાહિત્યભારતી

ધોરણ-દસમું

ભારતનું સંવિધાન

ભાગ ૪ ક

નાગરિકોના મૂળભૂત કર્તવ્યો

અનુચ્છેદ ૫૧ ક

મૂળભૂત કર્તવ્ય - ભારતના પ્રત્યેક નાગરિકનું એ કર્તવ્ય છે કે તેણે -

- (ક) સંવિધાનનું પાલન કરવું. સંવિધાનના આદર્શો, રાજ્યધંજ અને રાષ્ટ્રગીતનો આદર કરવો.
- (ખ) સ્વાતંચ્ય ચળવળની પ્રેરણા આપનારા આદર્શોનું પાલન કરવું.
- (ગ) દેશના સાર્વભૌમત્વ, એકતા અને અખંડતા સુરક્ષિત રાખવા પ્રયત્નશીલ રહેવું.
- (ધ) આપણા દેશનું રક્ષણ કરવું, દેશની સેવા કરવી.
- (૯) દરેક પ્રકારના ભેદભાવને ભૂલીને એકતા અને બંધુત્વની ભાવના વિકસાવવી. ખીઓના સન્માનને ઠેસ પહોંચાડનારી પ્રથાઓનો ત્યાગ કરવો.
- (ચ) આપણી સંભિશ સંસ્કૃતિના વારસાનું જતન કરવું.
- (છ) નૈસર્જિક પર્યાવરણનું જતન કરવું. સજ્જવ પ્રાણીઓ પ્રત્યે દ્વાબાવ રાખવો.
- (૯૪) વैજ્ઞાનિક દસ્તિ, માનવતાવાદ અને જિજાસાવૃત્તિ કેળવવી.
- (૯૫) સાર્વજનિક માલમતાનું જતન કરવું. હિંસાનો ત્યાગ કરવો.
- (૯૬) દેશની ઉત્તરોત્તર પ્રગતિ માટે વ્યક્તિગત તેમજ સામૂહિક કાર્યમાં ઉત્તમતા-શ્રેષ્ઠતાનું સ્તર જળવી રાખવાનો પ્રયત્ન કરવો.
- (૯૭) ૬થી ૧૪ વય જૂથના બાળકોને તેમના વાતીએ શિક્ષણની તક પૂરી પાડવી.

શાસન નિર્ણય ક્રમાંક : અભ્યાસ - 2116/(પ્રક.43/16) એસડી-4 હિનાંક 25-4-2016 અન્વેષણાપ્રદીપ સમન્વય
સમિતિની દિનાંક 29-12-2017 રોજની બેઠકમાં આ પાઠ્યપુસ્તક નિર્ધારિત કરવાની માન્યતા આપવામાં આવી છે.

ગુજરાતી
સંયુક્ત

સાહિત્યભારતી

ધોરણ-દસમું

મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય પાઠ્યપુસ્તક નિર્ભિતિ અને અભ્યાસક્રમ સંશોધન મંડળ, પુણે - 411 004.

7CHT5V

તમારાં સ્માર્ટફોનમાં DIKSHA App દ્વારા પાઠ્યપુસ્તકનાં પહેલા પાનાં પરના Q.R. Codeથી ડિજિટલ પાઠ્યપુસ્તક અને દરેક પાઠમાં આપેલા Q.R. Codeથી તે સંબંધિત પાઠનાં અધ્યયન-અધ્યાપન માટે ઉપયોગી દશ્ય-શ્રાવ્ય સાહિત્ય ઉપલબ્ધ થશે.

પ્રથમાવૃત્તિ : ૨૦૧૮ © મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય પાઠ્યપુસ્તક નિર્મિતિ અને અભ્યાસક્રમ સંશોધન મંડળ, પુણે ૪૧૧ ૦૦૪.
 પુનર્મુદ્રણ : ૨૦૨૨ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય પાઠ્યપુસ્તક નિર્મિતિ અને અભ્યાસક્રમ સંશોધન મંડળ પાસે આ પુસ્તકના
 બધા હક્ક રહેશે. આ પુસ્તકનો કોઈપણ ભાગ સંચાલક, મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય પાઠ્યપુસ્તક
 નિર્મિતિ અને અભ્યાસક્રમ સંશોધન મંડળની લેખિત પરવાનગી વગર છાપી શકાશે નહિ.

ગુજરાતી ભાષા	સુશ્રી કલ્પના મહેતા, અધ્યક્ષ
સમિતિ સદસ્ય	ડૉ. મધુ સંપટ શ્રીમતી ભગવતી પંડ્યા શ્રીમતી પ્રતિમા પંડ્યા
ગુજરાતી અભ્યાસ જીથ	સુશ્રી ઈલા શુક્લ શ્રીમતી સિંહતા દવે શ્રીમતી જ્યોતિ ખખ્ખર
નિર્મિતિ	શ્રી. પ્રકુપ આર. શાહ શ્રીમતી જનક દાવડા શ્રીમતી હીના લિલાણી શ્રીમતી વંદના પંચાલ શ્રીમતી જિજ્ઞા કાપિલા શ્રીમતી મંજુરી ગુમાસ્તે શ્રીમતી ઉર્મિલા શાહ શ્રીમતી ધર્મિકા ધરીન દોશી શ્રી. ધીરેન મનસુખલાલ દોશી
સદસ્ય-સંયોજક	શ્રીમતી કેતકી નિતેશ જાની

સંયોજન પ્રમુખ : શ્રીમતી કેતકી નિતેશ જાની
વિશેષાધિકારી, ગુજરાતી વિભાગ
પાઠ્યપુસ્તક મંડળ, પુણે -૦૪.

નિર્મિતિ	શ્રી. સાચિવાનંદ આફ્ઝે મુખ્ય નિર્મિતિ અધિકારી શ્રી. રાણેંદ્ર ચિંદરકર નિર્મિતિ અધિકારી શ્રી. રાણેંદ્ર પાંડલોસકર સહાયક નિર્મિતિ અધિકારી
મુખ્યપૂર્ણ અને ચિત્ર :	શ્રી સંજયભાઈ પટેલ
અક્ષરાંકન	સર્મર્થ ગ્રાફિક્સ, પરૂર, નારાયણ પેઠ, પુણે-૩૦.
કાગળ	70 GSM Creamwave
મુદ્રણાંશ	:
મુદ્રક	:

પ્રકાશક : શ્રી. વિવેક ગોસાવી, નિયંત્રક
પાઠ્યપુસ્તક નિર્મિતિ મંડળ,
પ્રભાદેવી, મુંબઈ - ૨૪.

પ્રસ્તાવના

પ્રિય વિદ્યાર્થી મિત્રો,

ધોરણ-૧૦માં આપનું સ્વાગત છે...! આ પુસ્તકને આપની સમક્ષ મૂકતાં અમે હર્ષની લાગણી અનુભવીએ છીએ.

ગુજરાતી ભાષાના માધ્યમ દ્વારા વિચારો વ્યક્ત કરવા માટે શબ્દસંપત્તિ બહોળી હોવી જરૂરી છે. સરળ વ્યાકરણ અને ફૂતિયુક્ત સ્વાધ્યાયો આપની ભાષાભિવ્યક્તિ સમૃદ્ધ બનાવશે.

સર્વર્ધમ સમભાવ, દેશપ્રેમ, કુટુંબપ્રેમ, ભારતનો સાંસ્કૃતિક વારસો, પર્યાવરણ, સકારાત્મક અભિગમ, હળવું હાસ્ય, બચત કરવાની વૃત્તિ, આપત્તિનો સામનો કરવાની શક્તિ, સંવેદનશીલતા વ્યક્ત કરતી ફૂતિઓને અહીં સમાવિષ્ટ કરવામાં આવી છે.

પ્રત્યેક પાઠ/કાવ્યના અંતે આપેલા વૈવિધ્યપૂર્ણ સ્વાધ્યાયો તેમજ ઉપક્રમોને લીધે તમારી સર્વનશક્તિને વેગ મળશે. શબ્દોના અર્થ, જોડશબ્દ, સહસંબંધ જેવી ફૂતિઓને લીધે ‘શબ્દકોશ’ વાપરવાની તમને ટેવ પડશે. વિરોષવાંચન તમને વાંચન તરફ વાળશે અને લેખન કૌશલ્ય તમારી લેખન રૂચિ વધારશે. આમ મૂળભૂત ભાષિક કૌશલ્યો વિકસાવવાનો અહીં પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે. પાઠ્યપુસ્તક અને આધુનિક તંત્રજ્ઞાનનો તમે સમન્વય સાધી શકો છો. સ્વાધ્યાયમાં વિવિધતા અને રૂચિ પરીક્ષામાં ઉત્તમ ગુણ પ્રાપ્ત કરવાનો મોકો આપશે.

આ પાઠ્યપુસ્તકના અધ્યયન બાદ અપેક્ષિત ક્ષમતાઓ તમે પ્રાપ્ત કરશો એવો વિશ્વાસ છો. પુસ્તકમાંના પ્રકલ્પો આનંદદાયી અને જ્ઞાનવર્ધક છે. જે આપની સૂજનશક્તિ અને કલ્પનાશક્તિમાં વધારો કરશો જ !! Q.R. Code દ્વારા દરેક ફૂતિ સંબંધી વધુ માહિતી માટે દસ્ય-શ્રાવ્ય સાહિત્ય ઉપલબ્ધ થશે, જે અભ્યાસ માટે ચોક્કસ ઉપયોગી હશે. આપના જીવનની પ્રથમ જલ્દી અને મહત્વની પરીક્ષા માટે આપ સહુને અંતરની શુભેચ્છાઓ !

આપના સૂચનો અને પ્રતિભાવો આવકાર્ય છે.

(ડૉ. સુનિલ મગર)

ભારતીય સૌર દિનાંક :

૨૭ ફાગુણ, ૧૯૭૯

મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય પાઠ્યપુસ્તક નિર્મિતિ
અને અભ્યાસક્રમ સંશોધન મંડળ, પુણે.

ભારતનું સંવિધાન

આમુખ

અમે ભારતના લોકો ભારતને એક સાર્વભૌમ સમાજવાદી બિનસાંપ્રદાયિક લોકતંત્રાત્મક પ્રજાસત્તાક તરીકે સંસ્થાપિત કરવાનો

તથા તેના સર્વ નાગરિકોને :

સામાજિક, આર્થિક અને રાજકીયન્યાય
વિચાર, અભિવ્યક્તિ, માન્યતા,
ધર્મ અને ઉપાસનાનીસ્વતંત્રતા
દરજજા અને તકનીસમાનતા
પ્રાપ્ત થાય તેમ કરવાનો
અને તેઓ સર્વમાં
વ્યક્તિનું ગૌરવ અને રાષ્ટ્રની
એકતા અને અખંડતા સુદૃઢ કરે એવીબંધુતા
વિકસાવવાનો
ગંભીરતાપૂર્વક સંકલ્પ કરીને

અમારી સંવિધાનસભામાં ૨૬ નવેમ્બર, ૧૯૪૮ના રોજ
આથી આ સંવિધાન અપનાવી, તેને અધિનિયમિત કરી
અમને પોતાને અપિત કરીએ છીએ.

રાજ્યગીત

જનગણમન - અધિનાયક જ્ય હે

ભારત - ભાગ્યવિધાતા..

પંજાਬ, સિંધુ, ગુજરાત, મરાಠા,

દ્રાવિદ, ઉત્કલ, બંગ,

વિંધ્ય, હિમાચલ, યમુના, ગંગા,

ઉર્ચછલ જલધિતરંગ,

તવ શુભ નામે જાગો, તવ શુભ આશિષ માગો,

ગાહે તવ જ્યગાથા.

જનગણ મંગલદાયક જ્ય હે,

ભારત - ભાગ્યવિધાતા.

જ્ય હે, જ્ય હે, જ્ય હે,

જ્ય જ્ય જ્ય, જ્ય હે.

પ્રતિજ્ઞા

ભારત મારો દેશ છે. બધા ભારતીયો મારાં
ભાઈબહેન છે.

હું મારા દેશને ચાહું છું અને તેના સમૃદ્ધ
અને વૈવિધ્યપૂર્ણ વારસાનો મને ગર્વ છે. હું
સદાય તેને લાયક બનવા પ્રયત્ન કરીશ.

હું મારાં માતાપિતા, શિક્ષકો અને વડીલો
પ્રત્યે આદર રાખીશ. અને દરેક જગુણ સાથે
સભ્યતાથી વર્તીશ.

હું મારા દેશ અને દેશબાંધવો પ્રત્યે
વફાદારી રાખવાની પ્રતિજ્ઞા લઉ છું. તેમનાં
કલ્યાણ અને સમૃદ્ધિમાં જ મારું સુખ સમાયેલું
છે.

અપેક્ષિત અધ્યયન ક્ષમતા.

ક્ષેત્રો	અપેક્ષિત ક્ષમતા		
૧. શ્રવણ	<ul style="list-style-type: none"> ● શાળા-ધર-પરિસરમાં થતા અનૌપચારિક સંભાષણ સાંભળે અને સમજે. ● કવિતાનો લય-તાલ સમજે અને સાંભળે. ● સંવાદો અને પ્રસંગ સમજપૂર્વક સાંભળે ● બોલીભાષા અને પ્રમાણભાષાનો બેદ સમજે. ● સર્વેશવહનના માધ્યમ દ્વારા વિવિધ સમાચારો સાંભળે અને સમજે તેમજ દેશની વર્તમાન પરિસ્થિતિથી વાકેફ રહે. 		
૨. ભાષણ-સંભાષણ	<ul style="list-style-type: none"> ● આરોહ-અવરોહ સાથે કાવ્યપદન કરે. ● સૂર-તાલ સાથે ગ્રાર્થના ગાય. ● શાળામાં આયોજિત વિવિધ કાર્યક્રમોમાં સૂત્રસંચાલન કરે. ● જૂથચર્ચામાં ભાગ લે. પોતાના વિચારો અસ્ખલિતપણે રજૂ કરે. ● આપેલા વિષય પર વક્તવ્ય આત્મવિશ્વાસપૂર્વક રજૂ કરે. ● શાબ્દો, શાબ્દસમૂહ કે ડિફ્રેન્ચોગોનો વ્યવહારમાં સહજ ઉપયોગ કરે. 		
૩. વાંચન	<ul style="list-style-type: none"> ● વાંચનમાં ગતિ વધારે. ● અસ્ખલિત શુદ્ધ ઉચ્ચારસહિત વાંચન કરે. ● યોગ્ય ગતિમાં સમજપૂર્વક વિરામચિહ્નનો સાથે પ્રકટવાચન કરે, નિલનંદ માટે વાંચે. ● મૂક્કવાચન કરે. ● ગુજરાતી શાબ્દકોશ વાંચીને વર્ણાક્ષરોના ફર્મ ઓળખે. 		
૪. લેખન	<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 50%;"> <ul style="list-style-type: none"> ● સ્વમત લેખિત રૂપે રજૂ કરે. ● લેખનના નિયમાનુસાર શુદ્ધ લેખન કરે. ● મુદ્રા પરથી વાર્તા, નિબંધ લેખન, પ્રવાસવર્ણન કરે. ● ગાધારા પરથી પ્રશ્નો બનાવે. ● આત્મસાત કરેલા શાબ્દભંડોળનો લેખનમાં ઉપયોગ કરે. </td> <td style="width: 50%;"> <ul style="list-style-type: none"> ● સુવાચય અક્ષરે સ્પષ્ટ લેખન કરે. ● અંગેલમાંથી ગુજરાતીમાં અનુવાદ કરે. ● પત્રલેખન કરે. </td> </tr> </table>	<ul style="list-style-type: none"> ● સ્વમત લેખિત રૂપે રજૂ કરે. ● લેખનના નિયમાનુસાર શુદ્ધ લેખન કરે. ● મુદ્રા પરથી વાર્તા, નિબંધ લેખન, પ્રવાસવર્ણન કરે. ● ગાધારા પરથી પ્રશ્નો બનાવે. ● આત્મસાત કરેલા શાબ્દભંડોળનો લેખનમાં ઉપયોગ કરે. 	<ul style="list-style-type: none"> ● સુવાચય અક્ષરે સ્પષ્ટ લેખન કરે. ● અંગેલમાંથી ગુજરાતીમાં અનુવાદ કરે. ● પત્રલેખન કરે.
<ul style="list-style-type: none"> ● સ્વમત લેખિત રૂપે રજૂ કરે. ● લેખનના નિયમાનુસાર શુદ્ધ લેખન કરે. ● મુદ્રા પરથી વાર્તા, નિબંધ લેખન, પ્રવાસવર્ણન કરે. ● ગાધારા પરથી પ્રશ્નો બનાવે. ● આત્મસાત કરેલા શાબ્દભંડોળનો લેખનમાં ઉપયોગ કરે. 	<ul style="list-style-type: none"> ● સુવાચય અક્ષરે સ્પષ્ટ લેખન કરે. ● અંગેલમાંથી ગુજરાતીમાં અનુવાદ કરે. ● પત્રલેખન કરે. 		
૫. અધ્યયન કૌશલ્ય (આકલન)	<ul style="list-style-type: none"> ● ગુજરાતી ભાષા સાથે અન્ય ભાષા શીખવાનો અભિગમ કેળવે. ● પાઈયાંશ કે કાવ્યાંશના વાંચન બાદ થયેલી સ્વાનુભૂતિ પ્રગટ કરી શકે. ● કલ્પનાશક્તિના વિકાસ દ્વારા સર્જનશક્તિ ખીલે. ● સ્વયં-મૂલ્યમાપનની ક્ષમતા વિકસે. ● સંસ્કાર પોષક સાહિત્યવાંચનનો અભિગમ કેળવે. ● ગુજરાતી ભાષાની વિવિધ વેબસાઈટની માહિતી મેળવી તેનો સંદર્ભ તરીકે ઉપયોગ કરે. ● સંગણકમાં ગ્રાફસ્, આલેખ, P.P.T., વર્ડ-આલેખ વગેરેનો ઉપયોગ સમજુ શકે. 		
૬. ભાષિક સમજ (ભાષાભ્યાસ)	<ul style="list-style-type: none"> ● આગલા ધોરણની ભાષિક સમજનું પુનરાવર્તન કરે. ● શાબ્દસંપત્તિ : - શાબ્દસમૂહ માટે એક શાબ્દ, સમાનાર્થી, વિરોધાર્થી, જ્ઞેડણી અર્થભેદ, જ્ઞતિ બદલો, શાબ્દ અંતાક્ષરી લખે. ● જ્ઞેડ શાબ્દ, જૂથમાં ન બેસતા શાબ્દો, અંગેલ શાબ્દો શોધવા, વર્ણાક્ષર મુજબ ગોઠવો વગેરે લખે. ● વચન બદલીને લખે. ● ડિફ્રેન્ચોગનો યોગ્ય અર્થ તેમજ વાક્યમાં ઉપયોગ કરે; સંઘિનો વિગ્રહ કરે. ● વાક્યના પ્રકારો ઓળખે. 		

અનુકૂળાંગિકા

પદ્ય વિભાગ

ક્રમ	કવિતા/પાઠનું નામ	કવિ/લેખકનું નામ	પૃષ્ઠ ન.	અપેક્ષિત પીરિઅડ
૧.	વૈષણવજન ★ વિશેષ વાંચન - ઉજવણી	નરસિંહ મહેતા દીપક ત્રિવેદી	૧ ૪	૦૩ ૦૨
૨	અંધેરી નગરી ★ વિશેષ વાંચન - દીવાદાંડી	દલપત્રામ પ્રથ્મલાદ પારેખ	૫ ૧૦	૦૫ ૦૨
૩.	જ્યે ! જ્યે ! ગરવી ગુજરાત ! ★ વિશેષ વાંચન - ચિરકાળના ભિત્રો	નર્મદ સુરેશ દલાલ	૧૧ ૧૫	૦૪ ૦૨
૪.	ગાજે છે રાનમાં ★ વિશેષ વાંચન - વા વા વંટોળિયા !	ધૂલ ભડ્ઢ જગાદીપ વીરાણી	૧૬ ૧૮	૦૨ ૦૨
૫.	દિવાળી ★ વિશેષ વાંચન - બંદર છો દૂર છે !	અનિલ ચાવડા સુંદરજી બેટાઈ	૨૦ ૨૩	૦૨ ૦૨
૬.	જાડની વ્યથા ★ વિશેષ વાંચન - જેઠીએ છે એક જાડ !	વિવેક ટેલર એષા દાદાવાળા	૨૪ ૨૭	૦૩ ૦૨

ગદ્ય વિભાગ

૧.	નિક' વોયચેક ★ વિશેષ વાંચન - વિની હાલો	સંકલિત	૨૬	૦૫
૨.	ફરી આવો ફોરેન ★ વિશેષ વાંચન - પ્રત્યેક કાર્યને તમારા પડ્છાયાથી દૂર રાખો	સંકલિત તારક મહેતા ડૉ. ચંદ્રકાંત મહેતા	૩૪ ૩૬ ૪૨	૦૨ ૦૫ ૦૨
૩.	બચત કરશો તો બચશો ★ વિશેષ વાંચન - બચત અને રોકાણ વચ્ચેનો તફાવત	જ્યેશ ચિત્તસિયા	૪૩	૦૫
૪.	દેશભક્ત જગડશા ★ વિશેષ વાંચન - 'ઈ તો સાંઘડી રોપી છે !'	સંકલિત રમણલાલ સોની	૪૬ ૫૦	૦૨ ૦૫
૫.	નીલાનું અલૂણાવત ★ વિશેષ વાંચન - સ્વચ્છતાને જ્યાં ધર્મથી પણ વધુ મહત્વ અપાય છે.	પ્રધુમન તન્ના તરલા ભાટિયા આશુ પટેલ	૫૭ ૫૮ ૬૪	૦૨ ૦૫ ૦૨
૬.	મંગળસૂત્ર ★ વિશેષ વાંચન - એકલો	કિસનસિંહ ચાવડા	૬૫	૦૫
●	લેખન કૌરાલ્ય માટે માર્ગદર્શક સ્તંભ ૧ અને ૨	જ્યાનત પાઠક	૭૦	૦૨
			૭૨	

૧. વૈષણવજન

નરસિંહ મહેતા

આદિ કવિ નરસિંહ મહેતાનો જન્મ ભાવનગર જિલ્લાના તળાજ ગામે ૧૫મી સદીમાં નાગર ખ્રાસ્તણ કૃષણદાસ મહેતાને ત્યાં થયો હતો. પાંચ વર્ષની ઉભરે માતા-પિતાને ગુમાવ્યાં, તેથી તેમનો ઉછેર તેમની દાદીએ કર્યો હતો. ૧૫મી સદી દરમિયાન ભારતમાં જે ભક્તિ આંદોલનની શક્તિઓ થઈ તેનો રંગ ગુજરાતને લગાડનાર કવિ નરસિંહ મહેતાએ કૃષણભક્તિનાં પદો રચ્યાં છે. તેમની રચનાઓમાં જૂલણા છંદ મુખ્ય રહ્યો છે. દંતકથા મુજબ ભાબીએ તેમને મહેણું મારતાં દુઃખી થઈ, મંદિરમાં જઈ, મહાદેવને પ્રસન્ન કર્યા અને પરિણામે કૃષણની રાસલીલાનાં દર્શન થયાં.

નરસિંહ મહેતાએ બીંચનીયના બેદભાવ ટાળવા માટે પ્રત્યક્ષ ઉદ્ઘારણ પૂરું પાડ્યું હતું. પ્રભાતિયાં, જૂલણાં છંદ અને કેદારો રાગ તેમના પ્રિય હશે, એમ તેમની રચના પરથી જણાય છે. પ્રેમલક્ષણા ભક્તિ અને જ્ઞાનમાર્ગની પરંપરાના ઉત્તમ કવિ હતા. સાદી, સરળ, બોલચાલની ભાષામાં રચાયેલી તેમની ગેય રચનાઓ આજે પણ લોકોને હૈથે અને હોઠે રમે છે. તેમણે ‘કુંવરબાઈનું માભેરું’, ‘હુંડી’, ‘જારીનાં પદ’, ‘સુદામાચરિત્ર’, ‘દાણલીલા’ વગેરે જેવા ૧૫૦૦થી વધુ પદો રચ્યાં છે.

સૂર ઇતિનો

પ્રસ્તુત ભજનમાં નરસિંહ મહેતાએ વૈષણવજનનાં લક્ષ્ણણોનું વર્ણન કર્યું છે. પારકાની પીડા જાણનાર અને પરદુઃખે ઉપકાર કરનાર પ્રભુનાં ભક્તો કરી અભિમાન કરતાં નથી. તેમના માટે જગતનાં બધાં જીવો વંદ્નીય છે. તેઓ નિંદા-કૂઠલીથી દૂર રહે છે. મન, વચન અને કર્મથી પવિત્ર રહીને દરેકને સમાન દળિથી નિહાળે છે. ઈચ્છાઓને ત્યલુ દે છે તેમ જ પરસ્ત્રી કે પરધન તરફ નજર પણ કરતાં નથી. સાચા વૈષણવો મોહમાયાની જલમાં ક્યારેય ફસાતા નથી, લોભ કરતાં નથી, કામ અને કોધને જીતી લે છે, કપટ તેમને સ્પર્શી ન શકે, વૈરાગ્ય ધારણ કરી રામનામમાં લીન રહી પોતાના કુળને તારે છે. આ રીતે કવિએ અહીં વૈષણવનાં લક્ષ્ણણોનો સ્પર્ષ ચિતાર આપ્યો છે. પ્રસ્તુત ભજન ગાંધીજીના પ્રિય ભજન તરરીકે આજે પણ ગવાય છે.

વૈષણવજન તો તેને કહીએ, જે પીડ પરાઈ જાણો રે;

પરદુઃખે ઉપકાર કરે તોયે, મન અભિમાન ન આણો રે.

સકળ લોકમાં સહુને વંદે, નિંદા ન કરે કેની રે;
વાચ, કાણ મન નિર્મળ રાખે, ધન ધન જનની તેની રે.

સમદાચિ ને તૃષ્ણાત્યાગી, પરસ્ત્રી જેને માત રે;
જિહ્વા થકી અસત્ય ન બોલે, પરધન નવ જાલે હાથ રે.

મોહ માયા વ્યાપે નહિ તેને, દઢ વૈરાગ્ય જેના મનમાં રે;
રામનામ શું તાળીરે લાગી, સકળ તીરથ તેના તનમાં રે.

વણાલોભી ને કપટરહિત છે, કામ-કોધ નિવાર્યા રે;
ભાણે નરસેંયો તેનું દરશન કરતાં, કુળ ઈકોતેર તાર્યા રે.

માર્ગદર્શક સ્તંભ

આ કૃતિનું અધ્યાપન કરાવવાની શક્યાત્મક કરતાં પહેલા ભજનનું સમૂહગાન કરાવી શકાય. જુદાજુદા લઘુતરી પ્રશ્નોની મદદથી વૈષણવમાં રહેલા ગુણોની ચર્ચા કરી શકાય. વૈષણવની સંકલ્પના સ્પષ્ટ કરી શકાય. ભજનમાં આવતા સદગુણો વિદ્યાર્થીઓમાં કેળવવા માટે જુદાજુદા પ્રેરક પ્રસંગો કહીને પ્રેરિત કરી શકાય. કવિતાના કવિ નરસિંહ મહેતાનો સંક્ષિપ્ત પરિચય આપીને તેમનામાં રહેલી વૈષણવતાનો ચિત્તાર આપી શકાય.

સદગુણો કેળવવાની સાથે જીવનમાં કોઈપણ પ્રકારનો મોહ કે માયા રાખવી ન જોઈએ,
અપેક્ષાઓ રાખ્યા વગર જ પોતાની ફરજે બજાવવી જોઈએ તે વાત ઠસાવવા માટે પણ ઉદાહરણો
આપી શકાય.

સ્વાર્થ્યાય

- સ. ૧. નીચેના શબ્દો માટે કાવ્યમાં વપરાયેલા શબ્દો લખો :**
(૧) જીબ	(૨) ખોટું	(૩) દીર્ઘા	(૪) સમગ્ર
(૫) કૂથલી	(૬) વિરક્તિ	(૭) વંશ	(૮) વેદના
- સ. ૨. ઉદાહરણ પ્રમાણે 'પર'થી શરૂ થતાં શબ્દો બનાવો : ઉદા. પરધન**
- સ. ૩. કાવ્યમાં આવતા જોડાકસરયુક્ત શબ્દો લખો.**
- સ. ૪. નમૂના પ્રમાણે શબ્દ બનાવો : દા. ત. સત્ય - અસત્ય**
(૧) પ્રશંસા	(૨) લોભી	(૩) ઉપકાર
(૪) મતિન	(૫) અભિમાની	(૬) કપટ
- સ. ૫. શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ લખો :**
(૧) જે સત્ય જ બોલે તે -	(૨) જેનામાં લોભ નથી તે -
(૩) જેનામાં સ્વાર્થ નથી તે -	(૪) જેનામાં ભય નથી તે -
- સ. ૬. કાવ્યના આધારે ખાલી જગ્યામાં યોગ્ય શબ્દ મૂકો :**
(૧) બીજ ઉપર ઉપકાર કરે તો પણ મનમાં _____	લાવતા નથી.
(૨) પોતાના મુખેથી ક્યારેય _____	વચનો બોલતાં નથી.
(૩) સમગ્ર જગતમાં સહુને _____	કરે છે.
(૪) પારકી સ્ત્રી વૈષ્વાજ્ઞન માટે _____	સમાન છે.

સ. ૭. યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરી વિધાન પૂર્ણ કરો :

- (૧) જે બીજની _____ તે સાચા વૈષણવ છે.
 (અ) પીડા જાણો છે (આ) મદદ કરે છે (ઇ) સાથે ચાલે છે
- (૨) સાચા ભક્તના _____ નિર્મળ હોય છે.
 (અ) ધર, પરિસર, આંગણું (આ) મન, વચન, કર્મ (ઇ) વાણી, વર્તન અને વિચાર
- (૩) સજજનો બીજનાં ધનને _____
 (અ) ખોટી નજરે જેતા નથી (આ) પોતાના માટે વાપરતા નથી (ઇ) હાથ લગાડતા નથી
- (૪) સાચા વૈષણવના દર્શન કરતાં _____ કુળ તરી જય છે.
 (અ) એકોનેર (આ) એક્સઠ (ઇ) એક્સો તેર

સ. ૮. કાવ્યના આધારે લખો :

- (૧) જેને લોભ નથી તે - (૨) જેણે તૃપ્તિનો ત્યાગ કર્યો તે -
 (૩) દરેકને સમાન દાખિથી જુઓ તે - (૪) જેનામાં કપટ નથી તે -

સ. ૯. આડાઅવળા શબ્દોને કમમાં ગોઠવીને કાવ્યપંજિ લખો :

- (૧) પીડ પરાઈ જે વૈષણવજન તો કહીએ તેને જણો રે
 (૨) ન આણો મન પરદુઃખે તોયે કરે ઉપકાર રે અભિમાન
 (૩) તીરથ તેના રે રામનામ શું લાગી તાળી સકળ તનમાં રે
 (૪) દઢ મોહ વ્યાપે વૈરાગ્ય માયા નહિ મનમાં તેને જેના રે

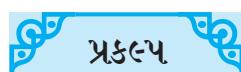
સ. ૧૦. સાચા વૈષણવમાં રહેલા સહ્યગુણો તમારા શબ્દોમાં લખો.

સ. ૧૨. ‘નવ’ શબ્દના જુદાજુદા અર્થ લખી વાક્યમાં પ્રયોગ કરો : દા.ત. પણ - પરંતુ, પણ - પ્રતિશા.

સ. ૧૩. વિશેષણ ઓળખીને રેખાંકિત કરો :

- (૧) વલ્લભ લોભી નથી.
 (૨) હું દસમા ધોરણમાં ભણું છું.
 (૩) મુંબઈ મોટું શહેર છે.
 (૪) તું રજનમાં કોના ઘરે જવાનો છે ?

★ શાળામાં અભ્યાસ શરૂ કરતાં પહેલાં પ્રાર્થના કરવાનાં કારણ વિશે સમૂહમાં ચર્ચા કરો.

★ જુદીજુદી ભાષાની કોઈપણ પાંચ પ્રાર્થના શોધીને નાની પુસ્તિકા બનાવો.

★ ‘વૃક્ષોનું સંવર્ધન’ વિષય ઉપર નિબંધ લખો.

પત્રલેખનનો મસૂદો

તારીખ,

પ્રતિ,

માનનીય,

વિષય :

મહોદય/મહોદ્યા,

મુખ્ય વિગત

આપનો/આપની

સરનામું

(પત્ર લખનારનું સરનામું)

વિશેષ વાંચન

ઉજવણી

મનની કચરાપેટીમાં, ભાઈ, ફેરવજો સાવરણી !
વળે રાગ-ને-દ્રેષ તો કરજો સારીપેઠ ઉજવણી.
વેર ઊગે તો વાઢી નાખો, દોસ્તભાવના ગાઢી રાખો,
સરળ શાસના સથવારામાં ઝેર જીવનનાં કાઢી નાખો.
છેક સ્વર્ગમાં સ્થાન અપાવે એક જ આ નિસરણી !
મનની કચરાપેટીમાં, ભાઈ, ફેરવજો સાવરણી !
એવી હેલી વરસાવો સૌ એકમેકની અંદર,
કોઈ અજાણ્યા રસ્તા ઉપર છલકે સ્નેહસરોવર !
સાચું-જૂં પાર કરે ઈ તરી જરી વैતરણી !
મનની કચરાપેટીમાં, ભાઈ, ફેરવજો સાવરણી !

- દીપક ત્રિવેદી

પ્રાર્થના હૃદયનું સ્નાન છે.

૨. અંધેરી નગરી

દલપતરામ

ઇ.સ. ૧૮૨૦ની ૨૧મી જાન્યુઆરીએ તેમનો જન્મ સુરેન્દ્રનગર જિલ્લાના વડવાળ ગામમાં થયો હતો. પ્રાથમિક શિક્ષણ ત્યાંની ગામઠી શાળામાં લીધું ત્યારથી જ પ્રાસવાળી કવિતા રચવાનો શોખ ધરાવતા. સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયમાં માનતા હતા. કાવ્યશાસ્ત્ર, છંદશાસ્ત્ર અને વ્રજભાષાની કાવ્યરીતિનું શિક્ષણ મેળવ્યું હતું. તેમની મોટાભાગની કવિતા પ્રાસંગિક, ઉપદેશાત્મક, સુધારાવાદી વલણવાળી લોકપ્રિય હતી.

તેમની ટૂંકી રચનાઓમાં ગરબી, પદો અને છંદોભક્ત કાવ્યોનો સમાવેશ થાય છે. તેમનું ગદસજ્ઝન પણ વैવિધ્યપૂર્ણ છે. ‘ફર્બસવિરહ’ તેમની લાંબી વિરોધ રચના છે. ‘મિથ્યાભિમાન’ નાટક, ‘દલપત પિંગળ’, ‘કાવ્યદોહન ભાગ ૧-૨-૩’ તેમની નોંધપાત્ર ફૂટિઓ છે. ૨૫ માર્ચ, ૧૮૮૮ના રોજ અમદાવાદમાં તેમનું અવસાન થયું હતું.

સૂર કૃતિનો

આ વંગાત્મક કથકાવ્યના માધ્યમથી કવિ માનવની સહજવૃત્તિને ઉજાગર કરે છે. પોતાની ભૂલ ના સ્વીકારતાં બીજ ઉપર દોષનો ટોપલો ઢોળલો સરળ છે પણ બીજના ગુણોને ખુલ્લા દિલે આવકારવા બહુ મુશ્કેલ છે. અહીં પ્રસ્તુત વાર્તામાં અભણ રાજ જેવી જ અભણ તેની પ્રજન છે. દરેક વ્યક્તિ કે વસ્તુને એક જ ત્રાજવે તોલનાર વ્યક્તિને અશાનતાનું ભાન કરાવનાર આ કવિતા વંગાત્મક રીતે સત્ય તરફ અંગુલિનિર્દેશ કરે છે.

જ્યાં સારાં-નરસાંનો વિવેક નથી ત્યાં એક ગુરુ અને ચેતો આવી ચેતે છે. લોટ આપીને સુખડી મળવાથી શિષ્ય ખુશ થઈ ગુરુને વાત કરે છે. ત્યારે ગુરુ તે ગામમાં રહેવાની ના પાડે છે. પરંતુ શિષ્ય ગુરુની વાત માનતો નથી. તે જ ગામમાં રહે છે. ગુરુ બીજે ગામ જતા રહે છે. શિષ્ય ઘણો સમય તે ગામમાં રહી તાજેમાને થઈ જય છે. પરંતુ એક દિવસ ચોરીના આરોપસર તેને રાજના દરબારમાં લવાય છે ત્યારે શિષ્ય રાજ પાસેથી મુદત લઈ ગુરુને લઈ આવે છે. ગુરુ ચતુરાઈપૂર્વક શિષ્યને બચાવી લે છે. આ કવિતા ઉપરથી બોધ મળે છે કે “ગુરુની વાત હંમેશાં માનવી જોઈએ.”

(ભુજંગી)

પુરી એક અંધેરી ને ગંડુ રાજ, ટકે શેર ભાલુ ટકે શેર ખાંન;
બધી ચીજ વેચાય ત્યાં ભાવ એકે, કદી સારી ભૂરી ન વેચે વિવેકે. ૧

ત્યાં જઈ ચડ્યા બે ગુરુ એક ચેતો, ગયો ગામમાં માગવા શિષ્ય પેલો;
લીધી સુખડી હાટથી આપી આટો, ગુરુ પાસ જઈને કહે ખૂબ ખાટચો. ૨

ગુરુજી કહે રત રહેવું ન આંહી, સૌ એક ભાવે ખપે ચીજ જ્યાંહી;
હશો ચોર ને શાહનો ન્યાય એકે, નહિ હોય શિક્ષા ગુનાની વિવેકે. ૩

ન એ વસ્તીમાં એકવાસો વસી જે, ચલો સદ્ય, ચેલા, જવું ગામ બીજે;
કહે શિષ્ય ખાવાપીવા ખૂબ આંહી, તજી તેહ હું તો ન આવીશ ક્યાંહી. ૪

ગુરુએ બહુ બોધ દીધો જ ખાસો, નહિ યોઽય અહીં રહે રતવાસો;
ન માની કશી વાત તે શિષ્યે જ્યારે, ગુરુજી તજીને ગયા ગામ ત્યારે. ૫

રહ્યા શિષ્યજી તો તહીં હિન ઝાડા, બહુ ખાઈ પીને થયા ખૂબ તાજા;
પછીથી થયા તેહના હાલ કેવા, કહું છું હવે હું સુણો સર્વ તેવા. ૬

(દોહરા)

તસ્કર ખાતર પાડવા, ગયા વળિકને દ્વાર;

તહાં ભીત તૂટી પડી, ચોર દબાયા ચાર. ૭

માત પ્રભાતે ચોરની, ગઈ કરવા ફરિયાદ;

શૂળી દરાવી શેઠને, ડોશીની સુણી દાદ. ૮

એવું ઘર કેવું ચાંચું, ખૂન થયાં તે ઠાર;

રાતે ખાતર ખોદતાં, ચોર દબાયા ચાર. ૯

વળિક કહે કઢિયા તણો એમાં વાંક અપાર;

ખરેખરી એમાં નથી, મારી ખોડ લગાર. ૧૦

કઢિયાને શૂળી દરી, વળિક બચ્યો તે વાર;

ચૂક ગારો કરનારની, કઢિયે કરી ઉચાર. ૧૧

ગારો કરનારો કહે, પાણી થયું વિશેષ;

એ તો ચૂક પખાલીની, મારી ચૂક ન લેશ. ૧૨

પુરપતિ કહે પખાલીને, જે તું શૂળીએ જાય;

આજ પછી આ ગામમાં એવા ગુના ન થાય. ૧૩

મુલ્લાં નીસર્યો મારગે મેં જોયું તે દિશા;

પાણી અધિક તેથી પડ્યું, રાજાઇંડો રીશ. ૧૪

મુલ્લાજીને મારવા, કરી એવો નિરધાર;

શૂળી પાસે લઈ ગયા, મુલ્લાંને તે વાર. ૧૫

ફલ જડું શૂળી તણું, મુલાં પાતળે અંગ;
એવી હકીકત ચાકરે, જઈ કહી ભૂપ પ્રસંગ. ૧૬

ભૂપ કહે શું હરધડી, પૂછો આવી કોઈ;
શોધી ચડાવો શૂળીએ, જડા નરને જોઈ. ૧૭

જેતાં જેતાં એ જડચો, જેગી જાડે અંગ;
બહુ દિન ખાઈને બન્યો રાતેમાતે રંગ. ૧૮

શિષ્ય મુદ્દત માણી ગયો, ગુરુ પાસે પસ્તાય;
ગુરુએઆવીઉગારીઓઅદ્ભુતકરીઉપાય. ૧૯

જેગી શૂળી પાસ જઈ, કહે ભૂપ સુણ કાન;
આઅવસર શૂળીએચેડે, વેગોમળેવિમાન. ૨૦

ચેતો બોલ્યો હું ચહું, એ ગુરુ કહે હું આપ;
અધિપતિકહેચડીએચે, પૂરણમળેપ્રતાપ. ૨૧

ગુરુ-ચેતાને ગામથી પહોંચાડચા ગાઉ પાંચ;
રાજ શૂળી ઉપર રહ્યો, અંગે વેઠી આંચ. ૨૨

જહાં ભણેલ ન ભૂપતિ, નીપણે એવો ન્યાય;
દેશસુધારાની તહાં, આશા શી રખાય ? ૨૩

માર્ગદર્શક સ્તંભ

આ કૃતિનું અધ્યાપન કરાવવાની શરૂઆત કરતાં પહેલાં આ કવિતાનું સમૂહગાન કરાવી શકાય. તે ગાવાથી વિદ્યાર્થીઓને કાવ્યના વિષયવસ્તુનું લગભગ જ્ઞાન થઈ જશે. છતાં ત્યારપછી પ્રશ્નોની સહાયથી વિદ્યાર્થીઓના ઉત્તરને આધારે આખી વાત વાર્તાદ્વારે સમજાવી શકાય.

વાર્તા સમજાઈ ગયા પછી વિદ્યાર્થીઓ પાસે પણ વાર્તાદ્વારે કવિતાનો સાર રજૂ કરાવી શકાય. આ કવિતાનો મુખ્ય સાર છે કે, ‘ગુરુની આજ્ઞાનું પાલન કરવું.’ ‘સારાસારનો વિવેક રાખવો અને સમજવો પણ’, ‘કોઈપણ બાબતની લાલચમાં ફસાવું નહિ’ વગેરેનું વિદ્યાર્થીઓમાં દઢીકરણ થાય તે માટે પ્રેરણા આપવી.

સ્વાધ્યાય

સ. ૧. નીચેના શબ્દો માટે કાવ્યમાં વપરાયેલા શબ્દો લખો :

(૧) દુકાન	(૨) સજ	(૩) ખામી	(૪) મહેતલ
(૫) ગોળપાપડી	(૬) ઉપદેશ	(૭) ઝડપ	(૮) તક

સ. ૨. કવિતામાં કેટલાક સમાનાર્�ી શબ્દોની જેડીઓ આપેલી છે. તે શોધીને લખો :

દા.ત. રાજ-ભૂપતિ

સ. ૩. ઉદાહરણ પ્રમાણે શબ્દો બનાવો : દા.ત. મૂર્ખ - મૂર્ખાઈ

(૧) જંડુ	(૨) મોંડુ	(૩) સાંડુ
(૪) કડક	(૫) ગરીબ	(૬) ભલું

સ. ૪. શબ્દપ્રયોગને વાક્યમાં વાપરો :

(૧) ખાતર પાડવું	(૨) ત્યજી દેવું	(૩) નિર્ધાર કરવો
(૪) રાતવાસો કરવો	(૫) શૂળીએ ચડવું	(૬) રીસ છોડવી

સ. ૫. વર્ણમાળાના કમ પ્રમાણે શબ્દો ગોઠવો :

(૧) ભીત, ખાતર, ખાંનું, રાત, ગુનો, જોગી, ભૂપતિ	-----	
(૨) વણિક, કઢિયો, મુલાં, શિષ્ય, ગુરુ, તસ્કર	-----	

સ. ૬. નમૂના પ્રમાણે લખો : દા.ત. મૂર્ખ : વિદ્ધાન

(૧) શહેર	(૨) વિવેક	(૩) આશા
(૪) ચોર	(૫) ભણોલા	(૬) પ્રભાત

સ. ૭. યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરીને વિધાન પૂર્ણ કરો :

(૧) શિષ્યએ _____ સુખી લીધી.		
(અ) પૈસા ખર્ચીને	(આ) મંદિરમાંથી પ્રસાદીની	(ઇ) આટો (લોટ) આપીને
(૨) _____ માતા રાજના દરબારમાં ગઈ.		
(અ) ચોરની ફરિયાદ કરવા	(આ) રાજને મળવા	(ઇ) મકાનમાલિકની ફરિયાદ કરવા
(૩) વણિકે _____ વાંક ગણાવ્યો.		
(અ) પખાલીનો	(આ) કઢિયાનો	(ઇ) ડોશીનો
(૪) ગુરુએ શૂળીએ ચડવાના સમયને શુભ ગણાવતા કહ્યું _____.		
(અ) રાજગાંડી મળશે	(આ) વેગે વિમાન મળશે	(ઇ) પૂર્ણ કૃપા મળશે

સ. ૮. ઓળખો :

(૧) ગંડુ રાજની નગરી	-	- - - - -
(૨) ગામમાં માગવા જનાર	-	- - - - -
(૩) અંધેરી નગરી છોડી જવાનું કહેનાર	-	- - - - -
(૪) વણિકના ઘરે ખાતર પાડવા જનાર	-	- - - - -
(૫) ભીત તૂટી પડતાં તેની નીચે દટાઈ જનાર	-	- - - - -
(૬) ગારો કરનારને ગુનેગાર ગણાવનાર	-	- - - - -
(૭) મુલ્લો પાતળો હોવાનું રાજને કહેનાર	-	- - - - -
(૮) શિષ્યને શૂળીએ ચડતો બચાવનાર	-	- - - - -

સ. ૯. ખાતી જગ્યા પૂરો :

(૧)	----- તહાં, આશા રી રખાય?
(૨)	શોધી ચડાવો -----, જડા નરને જોઈ.
(૩)	ખરેખરી એમાં નથી, મારી ----- લગાર.
(૪)	હશે ચોર ને શાહનો ----- એકે, નહિ હોય શિક્ષા ----- વિવેકે.
(૫)	તસ્કર ----- પાડવા, ગયા વણિકને દાર;

સ. ૧૦. સમજુને લખો :

(૧)	ગુરુએ શિષ્યને અંધેરી નગરીમાં ન રહેવા માટે કહ્યું કારણ કે...
(૨)	શિષ્ય ગુરુ સાથે જવાને બદલે તે જ નગરીમાં રહ્યો તેનું કારણ...
(૩)	ગુરુએ શિષ્યને બચાવવા કહેલી વાત...

સ. ૧૧. પ્રસ્તુત કાવ્યની વાર્તા તમારા શબ્દોમાં લખો.

સ. ૧૨. કાવ્યમાંથી શોધીને યોગ્ય વિશેષજ્ઞ લખો :

(૧) પાણી	(૨) અંગ	(૩) નર	(૪) ઉપાય
(૫) ગાઉ	(૬) બોધ	(૭) દિન	(૮) ચોર

સ. ૧૩. જરૂર બદલો :

(૧) રાણી	(૨) વાણિયણ	(૩) પિતા
(૪) કુંભાર	(૫) શેઠાણી	(૬) શિષ્ય

સ. ૧૪. વચન બદલો :

(૧) દરવાજે	(૨) ચેલો	(૩) તાળુ
(૪) કેળું	(૫) ટોપતી	(૬) સહિયર

સ. ૧૫. વાક્યના પ્રકાર લખો :

- (૧) દેશસુધારાની આશા કેવી રીતે રાખી શકાય? (૨) વાહ ! ફૂલની સુગંધ સરસ છે.
(૩) જી, મારા માટે પાણી લઈ આવ. (૪) મને વાર્તા સાંભળવી ખૂબ ગમે છે.

★ ‘શિક્ષણનું મહત્વ’ વિષય પર વર્ગમાં વિદ્યાર્થીઓના જૂથ પાડીને ચર્ચા કરો/સંવાદ સાધો.

પ્રકાર

★ કવિ દલપત્રામનું અન્ય કોઈપણ એક કાવ્ય કાઈપેપર ઉપર લખી તેનો સારાંશ નીચે લખીને એક ચાર્ટ તૈયાર કરો.

લેખન કૌશલ્ય

★ નીચેના મુદ્રા પરથી વાર્તા લખીને યોગ્ય શીર્ષક આપો :

એક આંધળો, બીજે લંગડો... બંનેને પડતી તકલીફો... બંનેએ કરેલ સમજૂતી... લંગડો આંધળાના ખબે બેસી રસ્તો બતાડે... બંનેની તકલીફોનું સમાધાન.

વિશેષ વાંચન

દીવાદાંડી

‘જતાં જતાં સફરમહીં’ આ સિન્ધુના માર્ગમાંઠી
ધૂપા ઊભા ખડક તહીં જે કાળ શા નાવ કેરા !
તૂટયા જહાને, ઝગ્યુભી મરિયા જે ખલાસી બધા ત્યાં,
દીવાદાંડી-સ્વરૂપ ઝળકે પ્રાણ શું સર્વનો આ ?
દૂરેથી કે જલધિજલના માર્ગમાં નાવ આવે,
સર્દિશાઓ ચમકી ચમકી બહાણને એ કહાવે,
'ના, ના, ના, ના, અહીં નહિ; અહીં કાળ ઊભો લપાઈ;
તારું આંહી જીવન સઘણું, પ્રાણ જરો હરાઈ,'
સર્દિશાઓ ઝબકી ઝબકી આવતા પ્રાણકેશ,
સૂજીને સૌ દિશ બદલતા નાવ કેરા ખલાસી,
જતાં મારું જીવન-જલધિ માર્ગ જે નાવ તૂટે,
દીવાદાંડી બની રહી તહીં ચેતવું સૌ પ્રવાસી.

- પ્રદૂલાદ પારેખ

મૂર્ખ મિત્ર કરતાં શાણો શત્રુ સારો.

૩. જ્ય ! જ્ય ! ગરવી ગુજરાત !

નર્મદ

મૂળ નામ નર્મદાશંકર લાલશંકર દવે. તેમનો જન્મ ૨૪ ઓગસ્ટ, ૧૮૩૩ના રોજ સુરતમાં થયો હતો. તેઓ કવિ, નિબંધકાર, આત્મકથાકાર, નાટ્યસંવાદલેખક, કોશકાર, પિંગળકાર, સંપાદક અને સંશોધક હતા. અવાર્યીન સાહિત્ય યુગનો પ્રારંભ નર્મદથી થયો. ૨૩ વર્ષની ઉમરથી કાવ્યલેખનની શરૂઆત કરી હતી. ૧૮૫૮માં કલમને ખોળે માથું મૂકી શિક્ષકની નોકરીમાંથી હંમેશા માટે મુક્તિ મેળવી. તેમના નોંધનીય પુસ્તકોમાં ‘નર્મગધ’ નિબંધસંગ્રહ, ‘નર્મકવિતા’ કાવ્યસંગ્રહ, ‘નર્મકોશ’, ‘મારી હકીકત’ આત્મકથા, વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. ‘દાંડિયો’ નામના પાક્ષિક દ્વારા તેમના સુધારાવાદી વિચારો રજૂ કર્યા. જ્ય ! જ્ય ! ગરવી ગુજરાત !’ તેમનું ખૂબ જ પ્રચલિત કાવ્ય છે. ૨૫ ફેબ્રુઆરી, ૧૮૮૬ના રોજ મુંબઈમાં તેમનું અવસાન થયું.

સૂર કૃતિનો

ગુજરાત રાજ્યની ગૌરવગાથા વર્ણવતાં આ કાવ્યમાં રાષ્ટ્રપ્રેમની અનુભૂતિ કવિ આપુણને કરાવે છે. સ્નેહ અને શૌર્યનાં પ્રતીક સમો દવજ ગુજરાતના યુવાનોને પ્રેમભક્તિની રીત સમજવીને દેશની શાન જળવવાની પ્રેરણા આપે છે.

જે રીતે ભારતની ચારેય દિશામાં કુદરત ભારતીયોનું રક્ષણ કરે છે તે રીતે ગુજરાતની ઉત્તરમાં અંબામાતા, પૂર્વે કાળીમાતા, દક્ષિણે કુંતેશ્વર મહોદેવ અને પણ્યિમે સોમનાથ અને દ્વારકાધીશ સાક્ષાત ગુજરાત રાજ્યની સહાય માટે અડીભમ છે.

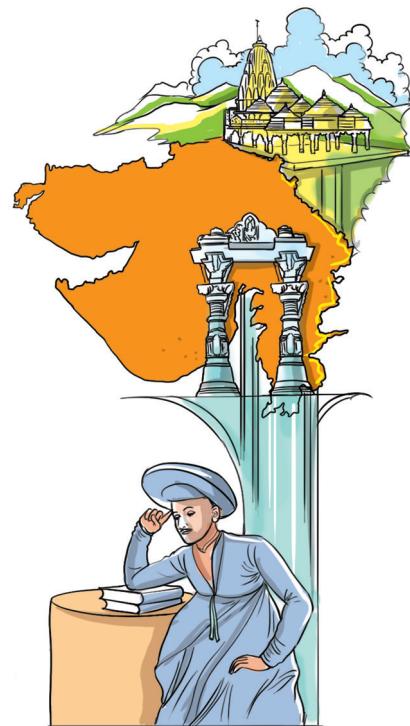
પ્રકૃતિએ પણ ગુજરાતને ખોબેખોબા ભરીને સંસ્કૃતિ, સમૃદ્ધિ અને સુંદરતાનું દાન કર્યું છે. આની સાક્ષી તાપી, નર્મદા, મહી વગેરે નહીંઓ અને સમુદ્ર પૂરે છે. પર્વતો જાણે દેશના વીર સપૂતો બની ગુજરાતને આશિષ સાથે વરદાન આપે છે.

જ્ય ! જ્ય ! ગરવી ગુજરાત !

જ્ય ! જ્ય ! ગરવી ગુજરાત !

દીપે અરુણું પરભાત,
દવજ પ્રકાશશો ઝળળળ કસુંબી, પ્રેમશૌર્યઅંકિત,
તું ભણવ ભણવ નિજ સંતતિ સહુને પ્રેમભક્તિની રીત -
ઉંચી તુજ સુંદર જલ,
જ્ય ! જ્ય ! ગરવી ગુજરાત !

ઉત્તરમાં અંબામાત,
પૂરવમાં કાળીમાત,
છે દક્ષિણ હિશમાં કરંત રક્ષા કુંતેશ્વર મહાદેવ,
ને સોમનાથ ને દ્વારકેશ એ પશ્ચિમ કેરા દેવ.
છે સહાયમાં સાક્ષાત्
જ્ય ! જ્ય ! ગરવી ગુજરાત !

નદી તાપી નર્મદા જ્યેય,
મહી ને બીજી પણ જ્યેય,
વળી જ્યેય સુભટનાં જુદ્ધરમણ ને, રત્નાકર સાગર,
પર્વત પરથી વીર પૂર્વને દે આશિષ જ્યકર:
સંપે સોહે સહુ જતા;
જ્ય ! જ્ય ! ગરવી ગુજરાત !

તે આણહિલવાડના રંગ,
તે સિદ્ધરાજ જ્યસિંગ;
તે રંગ થકી પણ અધિક સરસ રંગ થશે સત્વરે માત !
શુભ શકુન દીસે; મધ્યાહ્ન શોભશે, વીતી ગઈ છે રાત;
જન ઘૂમે નર્મદા સાથ
જ્ય ! જ્ય ! ગરવી ગુજરાત !

માર્ગદર્શક સંલાલ

પ્રસ્તુત કાવ્યના અધ્યાપનની શક્તાત્માં વિદ્યાર્થીઓને ગુજરાત રાજ્યની ઐતિહાસિક,
સાંસ્કૃતિક, સામાજિક, સાહિત્યિક, ધાર્મિક અને ભૌગોલિક ભૂમિકાથી પરિચિત કરી શકાય.

આપણા દેશના સ્વાતંત્ર્ય સંગ્રહાના સૂત્રધાર મહાત્મા ગાંધી, સરદાર પટેલ વગેરે વિશે
પ્રશ્નો પૂછીને અન્ય સપ્તોની માહિતી આપી શકાય.

ગુજરાત રાજ્યના સાંસ્કૃતિક વારસા પર વિશેષ પ્રકાશ પાડીને વિદ્યાર્થીઓને ગુજરાત
અને ગુજરાતી ભાષા માટે જગ્યૂત કરી શકાય.

કુદરતે કરેલી મહેરનો પરિચય કરાવતી વખતે ભારત દેશની સીમા અને ગુજરાત રાજ્યની
સીમાની તુલના કરાવી શકાય. રાષ્ટ્રભક્તિ માટે વિદ્યાર્થીઓને પ્રેરિત કરી શકાય.

સ. ૧. નીચેના શબ્દો માટે કાયમાં વપરાયેલા શબ્દો શોધો :

(૧) સૂર્ય	(૨) સંતાન	(૩) મદ્દ	(૪) પિતૃ
(૫) દરિયો	(૬) સરિતા	(૭) જલદી	(૮) આશિવાદ

સ. ૨. અર્થ બદલ્યા વિના વક્યને નકારાત્મક બનાવો :

(૧) શુભ કાર્યોમાં <u>શુકન</u> કરો તો ફિયદો થાય.	(૨) સાગનું લાકડું <u>ગંચી</u> જતનું હોય છે.
(૩) ઘરમાં <u>સંપ</u> હોય તો બધા સુખી રહે.	(૪) રમતમાં બધાં <u>જીતની</u> જ ઈચ્છા રાખે.
(૫) વડીલોના <u>આશિષથી</u> સફળતા મળે.	(૬) સૂર્ય <u>પ્રભાતે</u> ઉંગે છે.

સ. ૩. શબ્દસમૂહ માટે કૌંસમાંના શબ્દોમાંથી એક શબ્દ પસંદ કરો :

(કસુંખી, જુદ્ધરમણ, પ્રેમશૌર્યઅંકિત, અણહિલવાડ)

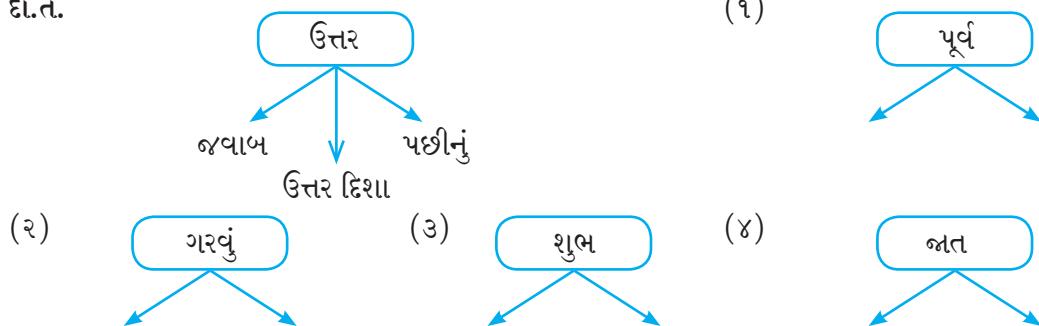
(૧) ગુજરાતની જૂની રાજ્યાની - આજનું પાટણ	-
(૨) યુદ્ધમાં રમણે ચેઠેલો લડવૈયો	-
(૩) કસુંખલ રંગનું	-
(૪) સ્નેહ અને શૌર્યના પ્રતીક સમું	-

સ. ૪. પૂરવ - પૂર્વ અને પરભાત - પ્રભાત આ બંને શબ્દોમાં અર્થો 'ર' જુદી રીતે દર્શાવ્યો છે. તેવા બીજા કોઈપણ ચાર-ચાર શબ્દો લખો :

(૧) ' ' રેફ્વાળા	-	,	,	,	,
(૨) શબ્દની નીચે ' ' વાળા	-	,	,	,	,

સ. ૫. નમૂના પ્રમાણે જુદાજુદા અર્થ લખો :

દા.ત.

સ. ૬. નામ લખો :

(૧) ગુજરાતની નદીઓ	-	
(૨) ગુજરાતના સપૂતો	-	

સ. ૭. યોગ્ય રીતે જોડો :

‘અ’ વિભાગ	‘બ’ વિભાગ
(૧) ઉત્તરે	(અ) કુંતેશ્વર
(૨) દક્ષિણે	(આ) સોમનાથ
(૩) પૂર્વે	(ટી) અંબામાતા
(૪) પશ્ચિમે	(ઈ) કાળીમાતા

સ. ૮. નીચેના અર્થ દર્શાવતી પંક્તિ લખો :

- (૧) સ્નેહ અને વીરતાનાં પ્રતીકર્ષપી દવજ ઝળહળશે.
- (૨) દેશની પ્રગતિ માટેનાં સારાં શુકન થઈ રહ્યાં છે.
- (૩) આપણા બહાદુર વડવાઓના આશિષ મળી રહ્યા છે.
- (૪) પાટણની પ્રભુતા અને સિદ્ધરાજ જ્યાસિંગને ગુજરાત ક્યારેય નહિ ભૂલો.

સ. ૯. ખાલી જગ્યામાં કવિતામાંથી યોગ્ય શબ્દ લખો :

- (૧) તું ભણવ ભણવ નિજ _____ સહુને પ્રેમભક્તિની રીત.
- (૨) પર્વત પરથી વીર _____ દે આશિષ જ્યકર.
- (૩) જ્ય ! જ્ય ! ગરવી _____.
- (૪) વળી જેય સુભટનાં _____ ને, રત્નાકર સાગર.

સ. ૧૦. લખો :

- (૧) કાવ્યમાં ઉલ્લેખાયેલ ઐતિહાસિક વીર _____ - _____
- (૨) પ્રેમ અને શૌર્યથી અંકિત થયેલ _____ - _____
- (૩) દક્ષિણ દિશામાં ગુજરાતની રક્ષા કરનાર _____ - _____
- (૪) ઝળહળતા દવજનો રંગ _____ - _____

સ. ૧૧. જતિ બદલો :

(૧) કવિ	(૨) લેખક	(૩) અભિનેતા
(૪) શિક્ષિકા	(૫) સેવિકા	(૬) નિર્દેશિકા

સ. ૧૨. સંધિ કરો :

- (૧) સિંહ + આસન = _____
- (૨) ભત + અંતર = _____
- (૩) ધર્મ + અંધ = _____

સ. ૧૩. કાવ્યમાંથી શોધીને યોગ્ય વિશેષજ્ઞ લખો :

(૧) ગુજરાત	(૨) પરભાત	(૩) જત
(૪) શુક્ર	(૫) પૂર્વજ્ઞે	(૬) દેવ

સ. ૧૪. પ્રસ્તુત કાવ્યનો ભાવાર્થ તમારા શબ્દોમાં લખો.

★ વિદ્યાર્થીઓના જૂથ પાડીને નીચેના વિષય પર ચર્ચા કરો :

(૧) ગુજરાતના ઉદ્યોગપતિઓ	(૨) ગુજરાતના દાતાઓ
(૩) ગુજરાતના નેતાઓ	(૪) ગુજરાતના ખેલાડીઓ

જ્ઞાન પ્રકલ્પ

★ ‘ગુજરાત’ વિશેના ‘સાંક્રામ દવે’નાં કોઈપણ ચાર કાવ્યો શોધીને નાની પુસ્તિકા તૈયાર કરો.

લેખન કૌશલ્ય

★ ‘લહેરાતો તિરંગો’ વિશે ૮ થી ૧૦ લીટીમાં નિબંધ લખો.

વિશેષ વાંચન

ચિરકાળના મિત્રો

મંદિરમાં હું મોટે ભાગે જતો નથી. કોઈ પણ બુક્સ્ટોલ મારે માટે મંદિરની ગરજ સારે છે. પુસ્તક-ધરમાં જઈએ ત્યારે આપણે કેટલીયે સદીઓ સાથે મુલાકાત લેતા હોઈએ તેમ લાગે છે. કેટલાંય એવાં પુસ્તકો છે કે જેમણે આપણા જીવનના અનેક તબક્કે આનંદ આપ્યો હોય છે, તો કેટલીક ફૂતિઓ એવી હોય છે કે જેણે જીવન પ્રત્યેનો આપણો અભિગમ બદલી નાખ્યો હોય. એક પુસ્તક વાંચ્યા પછી આપણે એના એ રહેતા નથી; આપણામાં કશુંક ઉમેરાય છે, કંઈક જે નકામું પડયું હોય એની બાદબાકી થાય છે. પુસ્તક આપણા લોહીમાં ભળી જય છે, આપણાં ચૈતન્યનું સંવર્ધન કરે છે.

પુસ્તકો આપણી એકલતા દૂર કરે છે, આપણા એકાંતને સમૃદ્ધ કરે છે. માતાની જેમ એ આપણાં જતન કરે છે, પિતાની જેમ છત્રછાચા આપે છે. પુસ્તકો આપણા ચિરકાળના મિત્રો છે. એમનો સહવાસ આપણે જ્યારે પણ માગીએ, ત્યારે ભાવથી તે આપણને બેઠે છે. આ સંબંધ કદીયે વણસતો નથી. જે માણસ પુસ્તકોની વચ્ચે રહે છે, તે જિંદગી આખી બગીચાની વચ્ચે જ બેઠો હોય છે. સ્થૂળ વૈભવ અને સૂક્ષ્મ વૈભવ વચ્ચેનો બેદ એને સમજય છે.

- સુરેશ દલાલ

મા અને માતૃભૂમિ સ્વર્ગથી પણ મહાન છે.

૪. ગાજે છે રાનમાં

ધ્રુવ ભડ્ય

૮ મે, ૧૯૪૭ના રોજ ભાવનગર જિલ્લાના નીંગાળામાં તેમનો જન્મ થયો હતો. જફરાબાદ અને કેશોદમાં તેમનો અભ્યાસ થયો હતો. તેમની પ્રથમ નવલકથા ‘અણિકન્યા’ ૧૯૮૮માં પ્રકાશિત થઈ હતી. ‘ગાય તેના ગીત’ અને ‘શ્રુનવંતુ’ તેમના નોંધપાત્ર કાચયસંગ્રહ છે. નોંધનીય નવલકથામાં ‘અકૃપાર’, ‘તત્ત્વમસિ’, ‘લવલી પાન હાઉસ’, ‘સમુદ્રાન્તિકે’ વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. ‘તત્ત્વમસિ’ માટે ૨૦૦૨માં તેમને સાહિત્ય અકાદમીનો પુરસ્કાર પ્રાપ્ત થયો હતો. સૌરાષ્ટ્રના સમુદ્ર પ્રવાસ દરમ્યાનના અનુભવોના પરિણામસ્વરૂપે આપણને તેમની પાસેથી ‘સમુદ્રાન્તિકે’ મળી છે. તેઓ સાહિત્ય પરિષદ તથા દર્શક ફાઉન્ડેશન એવોર્ડ દ્વારા સન્માનિત થયા છે.

સૂર ઝૂતિનો

પ્રસ્તુત ઝૂતિમાં કવિએ ચોમાસાને કારણે પ્રઝૂતિનાં બહલાતાં રંગડુપની વાત કરી છે. જંગલમાં વરસાદ વરસે ત્યારે વૃક્ષોની લીલાશ મેદાનમાં નીતરીને આવે છે. શહેરોમાં જ્યારે ઘોધમાર વરસાદ વરસે ત્યારે તેમાં આવેલાં મકાનોમાં વરસાદની વાંછા અનુભવાય છે. કુદરત, પશુ, પક્ષીઓ પર તેની ઊંડી અસર પડે છે. તો માનવના મન પણ તેની માદક અસરથી બાકાત રહેતાં નથી અને મોર બની ટહુકા કરવા લાગે છે. કુદરતના સાંનિધ્યમાં ગહેરકવા લાગે છે. આમ કવિએ અહીં રસપ્રદ શૈલીમાં ચોમાસાને મન ભરી માણવાની વાત કરી છે.

ક્યાંક ચોમાસું ગાજે છે રાનમાં

વાડ પરે સૂરોલી સધળી લીલાશ હવે નીતરતી થાશે મેદાનમાં

ક્યાંક ચોમાસું ગાજે છે રાનમાં

ક્યાંક ચોમાસું ગાજે છે રાનમાં...

ઉંચેથી આરપાર સરતું આકાશ હવે ઉત્તરશે ઘોધમાર હેઠું

ભીજન્તા વાયરાઓ વહેશે સરેદ્ધશા કે ચોમાસું ધારધાર બેઠું

કાલ સુધી રહેતા’તા આપણે ને કાલથી તો વાંછાટો રહેશે મકાનમાં

ક્યાંક ચોમાસું ગાજે છે રાનમાં...

આપણને થાય એવું વાદળને થાય એવું જરણાને થાય એવું ધાસને

આવી ઘટનામાં જે દુંગરને થાય, થાય નેવેથી દઢડતા ગામને

તમને યે થાય ચાલ ટહુકો થઈ જાઉં અને જાડ તળે ગહેરું રે પાનમાં

ક્યાંક ચોમાસું ગાજે છે રાનમાં...

માર્ગદર્શક સ્તંભ

પ્રસ્તુત કાવ્યનું અધ્યાપન કરાવવાની શક્યાતમાં કોઈપણ પરિચિત વર્ષાળીતનું સમૂહગાન કરાવી શકાય. વર્ષની ઋતુઓ તેમજ પેટાકતુઓ બાબત ચર્ચા કરી શકાય. લઘુપ્રક્ષોની મદદથી શહેરના, ગામડાંના, જંગલના વરસાદની માહિતી આપી શકાય. ચોમાસા પછી કુદરતમાં થતાં પરિવર્તન વિશે પ્રક્ષો પૂછી ચર્ચા કરી શકાય. વરસાદ પડવાના જુદાજુદા પ્રકારનું સ્પષ્ટીકરણ કરી શકાય. દા.ત. જરભર, મુશાળધાર, ધોધમાર વગેરે.

વરસાદની અસર પ્રકૃતિનાં તત્ત્વો તેમજ સળવ સૂચિ પર જે જે રીતે થતી હોય તેની પણ સક્રિય ચર્ચા કર્યા પછી અંતે વિદ્યાર્થીઓના મન પર થતી અસર બાબત પૂછી શકાય.

સ્વાધ્યાય

સ. ૧. નીચેના શબ્દો માટે કાવ્યમાં વપરાયેલા શબ્દો શોધો :

(૧) જંગલ	(૨) બધું	(૩) નભ	(૪) જેરદાર
(૫) સોંસરું	(૬) ખડ	(૭) પણ્ણ	(૮) પવન

સ. ૨. કાવ્યમાંથી અંત્યાનુપ્રાસવાળા શબ્દો શોધો.

સ. ૩. ઉદાહરણ પ્રમાણે શબ્દ બનાવી તેનો વાક્યમાં ઉપયોગ કરો : દા.ત. ઊંચું - ઊંચેથી.

વાક્ય - ઊંચેથી પાણી ધો ધો પડતું હતું.

(૧) નીચું	(૨) ઊંદું	(૩) જમણું	(૪) હળવું

સ. ૪. શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ લખો :

(૧) વાડી, બગીચા, મકાન વગેરેના રક્ષણ માટે ચારેબાજુ કરવામાં આવતી કાંઠાળા છોડની આડ	- -----
(૨) આકાશમાં દેખાતો ધુમાડાના ગોટા જેવો સમૂહ	- -----
(૩) છાપરાની નીચેની કિનારી પરનું નળિયું	- -----

સ. ૫. નીચેના શબ્દોની અંતાક્ષરી પૂર્ણ કરો :

(૧) વાટ	→	[]	→	[]	→	[]	→	[]
(૨) સાવધ	→	[]	→	[]	→	[]	→	[]
(૩) ચોમાસું	→	[]	→	[]	→	[]	→	[]
(૪) ટહુકો	→	[]	→	[]	→	[]	→	[]

સ. ૬. અર્થ સમજવતી પંડિતિ લખો :

- (૧) વરસાદને કારણે વૃક્ષો પરનાં પાંદડાંનો રંગ ધોવાઈ જશે.
- (૨) હંડાં, ભીનાં પવનો ચોમાસું જેરદાર જમવાનો સેંદેશો લાવશે.
- (૩) ચોમાસાની અસર વાદળાં, ઝરણાં, ધાસ વગેરે દ્રેક તત્ત્વને થાય છે.

સ. ૭. યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરો :

- (૧) ચોમાસું ગાજે છે _____.
 (અ) રાનમાં (આ) મેદાનમાં (ઇ) શહેરમાં
- (૨) ધોધમાર વરસતા વરસાદમાં પવનો પણ _____.
 (અ) સૂક્ષ્માં અને ગરમ વહે છે (આ) ભીનાં અને હંડાં વહે છે (ઇ) હંડા, ગરમ વહે છે
- (૩) ચોમાસામાં પ્રકૃતિની અસર માનવી પર પડતાં તે _____.
 (અ) પ્રકૃતિની જેમ ખીલી ઉઠે છે
 (આ) પદ્ધતિઓની જેમ કલરવ કરે છે અને ફૂલની જેમ મહેકે છે
 (ઇ) ટહુકવા અને ગહેકવા લાગે છે

સ. ૮. કાવ્યપંડિત પૂર્ણ કરો :

- (૧) વાડ પર સૂતેલી સધળી લીલાશ _____.
- (૨) ભીજતા વાયરાઓ વહેશે _____.
- (૩) આપણને થાય એવું વાદળને થાય _____.
- (૪) તમને યે થાય ચાલ ટહુકો થઈ જાઉ _____.

સ. ૯. આ કાવ્યનો ભાવાર્થ તમારા શબ્દોમાં લખો.

સ. ૧૦. ‘આશ’ પ્રત્યય લગાવી ભાવવાચક નામ બનાવો : દાત. મોકણું - મોકળાશ

(૧) તીવું	(૨) તીખું	(૩) નવું	(૪) નમણું
(૫) મીહું	(૬) કાળું	(૭) કડવું	(૮) હળવું

સ. ૧૧. સંધિ કરો :

(૧) પર + અધીન = _____	(૨) ગાણ + ઈશ = _____
(૩) રવિ + ઈન્દ્ર = _____	(૪) શિવ + આત્મય = _____
(૫) પરિ + ઈક્ષા = _____	(૬) સિદ્ધ + અર્થ = _____
(૭) ધર્મ + આત્મા = _____	(૮) પુરુષ + અર્થ = _____
(૯) પરમ + અર્થ = _____	(૧૦) સેવા + આશ્રમ = _____

સ. ૧૨. નીચેનાં વાક્ય ભૂતકાળમાં બદલો :

(૧) વાદળાં રાનમાં ગાજે છે.	(૨) મોર આંખાની ડાળે ગહેરે છે.
(૩) આંખા પર મોર બેસે છે.	(૪) બધાં મીઠાઈ ખાય છે.
(૫) ચોમાસું બરાબર બેસે છે.	(૬) ઘોધમાર વરસાદ વરસે છે.

- ★ વર્ષની કાતુઓ અને પેટાકાતુઓ વિશે વર્ગમાં સમૂહચર્ચા કરો.
- ★ તમારી શાળામાંથી ઉનાળાની રજાઓ દરમ્યાન જનરા કુલુ-મનાલી-સિમલાના પર્યાણમાં જવા માટે પરવાનગી અને પૈસા માંગતો પત્ર તમારા પિતાને લખો.

ગુજરાતી પ્રકલ્પ

- ★ કોઈપણ પાંચ કાતુકાવ્યોનો સંગ્રહ કરો અને તેની સરસ મજાની પુસ્તિકા બનાવો.

વિશેષ વાંચન

વા વા વંટોળિયા !

વાયરા વનવગડામાં વાતા'તા

વા વા વંટોળિયા રે !

હાં રે અમે ગાડામાં બેસીને જાતા'તા

વા વા વંટોળિયા રે !

ગાડાં દોડે, ઘૂઘરા બોલે,

બળદ કેરાં શિંગડાં ડોલે !

હાં રે અમે એકસાથ-સાથ મળી ગાતા'તાં

વા વા વંટોળિયા રે !

ઘોમ ઘખેલા, આભ તપેલાં,

ગરમી કેરી ગાર લીંપેલા,

હાં રે અમે ઊની ઊની લૂ મહીં નાહતા'તાં

વા વા વંટોળિયા રે !

- જગદીપ વીરાળી

પ્રભુએ રચ્યું વન, તો માનવીએ રચ્યું નગર.

7DYCCG

પ. દિવાળી

અનિલ ચાવડા

કવિનો જન્મ ઈ.સ. ૧૯૮૫ના ૧૦મી મેએ સુરેન્દ્રનગર બજલાના લખતર ગામમાં થયો છે. વ્યવસાયે કવિ, લેખક અને કટારલેખક છે. ગુજરાત યુનિવર્સિટીમાંથી એમ.એ., બી.એડ. થયેલા અનિલભાઈએ ખૂબજ નાની ઉમરમાં સાહિત્ય ક્ષેત્રે ઘણી મોટી સિદ્ધિ મેળવી છે.

તેમનો પ્રથમ ગઝલસંગ્રહ ‘સવાર લઈને’ ૨૦૧૨માં પ્રકાશિત થયો. અન્ય પ્રકાશિત પુસ્તકોમાં ટૂંકી વાતાનો સંગ્રહ ‘એક હતી વાતાં’, નિબંધસંગ્રહ ‘લિલા અને ચિંતન’ છે. આ ઉપરાંત તેમણે સંપાદિત પુસ્તકો પણ આપ્યાં છે.

સાહિત્ય અકાદમી દિલ્હી તરફથી ‘યુવા પુરસ્કાર’, ‘શયદા એવોર્ડ’, આઈ.એન.ટી. મુંબઈ તરફથી ‘યુવા ગૌરવ પુરસ્કાર’, ‘રાવળ પેટેલ એવોર્ડ’ વગેરે સન્માન તેમને પ્રાપ્ત થયા છે.

સુર દૃતિનો

પ્રસ્તુત કાવ્યમાં દિવાળીમાં પ્રગટાવેલા દીવાની જેમ સ્વયંને પ્રકાશિત કરવાની એટલે કે આપણા આંતરિક ઉન્નસને ઓળખીને પોતાની જતને – સ્વયંને ઓળખવાની વાત કરે છે.

ઉદાસીઓના ફટાકડાઓ ફોડીને અર્થાત્ ઉદાસી દૂર કરીને ચહેરા ઉપર ફૂલઝડી જેવું સ્થિત એટલે કે આનંદ ફેલાવવાનો છે. કોઈની પાસેથી કોઈપણ અપેક્ષાઓ રાખ્યા વગર બસ નિઃસ્વાર્થ સ્નેહ દર્શાવી પોતાની જતને ઉન્નગર કરવાની છે.

દ્રેકના હૃદયમાં રહેલા ચમકતા હીરાને શોધવા માટે અંતરને ઢંઢોળવું પડે છે. ત્યારે જ આપણને ખુદનો પરિચય થાય છે. જે હૃદયમાં ઉન્નસ અને અજવાણું જ ભરેલું છે તો પછી આપણે શા માટે ન જળહળીએ? આવી રીતે આખું વર્ષ દિવાળીના દીવાની જેમ આપણે સ્વયંને પ્રગટાવી શકીએ. સાચે જ દિવાળીની શુભેચ્છા આપવાની કવિની આ રીત નોખી, અનોખી અને અદ્ભુત છે.

લ્યો આવી ગઈ દિવાળી દર વર્ષે આવે તેમ,
આ વખતે તો સ્વયં પ્રગટીએ ચલો દીવાની જેમ.

ઉદાસીઓના ફટાકડાઓ
ઝટપટ ફોડી દઈને,
ચહેરા ઉપર ફૂલઝડી સમ
ઝરતું સ્થિત લઈને;

કોઈ પણ કારણ વિના જ કરીએ એકમેકને પ્રેમ...

આ વખતે તો સ્વયં પ્રગટીએ ચલો દીવાની જેમ.

સૌની ભીતર પડ્યો હોય છે

એક ચમકતો હીરો

ચલો શોધીએ ભીતર જઈને

ખુદની તેજ - લકીરો,

ભીતર ભર્યું જ છે અજવાળું ના જળહળીએ કેમ?

આ વખતે તો સ્વયં પ્રગટીએ ચલો દીવાની જેમ.

માર્ગદર્શક સ્તંભ

પ્રસ્તુત કવિતાના અધ્યાપનની શરૂઆતમાં ‘આપણા તહેવારો’ અને ‘તહેવારોનું લુલનમાં મહત્વ’ વિશે સમૂહચર્ચા કરાવી શકાય.

દિવાળી, દીપોત્સવી, દિપાવલીના પાંચેય દિવસોનાં નામ, તહેવારોનું મહત્વ અને તેની પાછળની કથા વિષયક પ્રશ્નો પૂછીને વિદ્યાર્થીઓ પાસેથી માહિતી મેળવી શકાય અને તેઓ ન જણતા હોય તે વિષયક માહિતી આપી શકાય.

અહીં કવિએ દિવાળીને જે નોખી-અનોખી રીતે ઉજવવાની વાત કરી છે તેને સમજલવવા વિદ્યાર્થીઓના હદ્દ્યમાં રહેલા આંતરિક ઉભસને ઓળખવા માટે પ્રેરણા આપી શકાય.

કોઈપણ જતની અપેક્ષાઓ રાખ્યા વગર દરેકને નિઃસ્વાર્થ પ્રેમ કરતા રહેવા માટે વિદ્યાર્થીઓને સંતોનાં ઉદાહરણો દ્વારા પ્રેરિત કરી શકાય.

સ્વાધ્યાય

સ. ૧. નીચેના શબ્દો માટે કાવ્યમાં વપરાયેલા શબ્દો શોધો :

(૧) દીપાવતી	(૨) દીપક	(૩) ફૂલઝર	(૪) ગમગીન
(૫) મૌં	(૬) હાસ્ય	(૭) અંદર	(૮) દારુખાનું

સ. ૨. યોગ્ય રીતે જેડો :

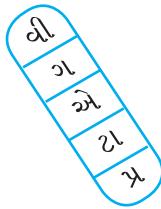
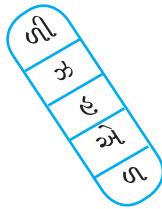
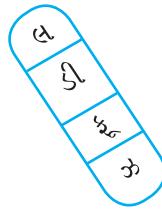
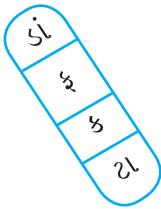
‘અ’ વિભાગ

- (૧) પ્રેમ
- (૨) તેજ
- (૩) સ્વિત
- (૪) ભીતર
- (૫) અજવાળું

‘બ’ વિભાગ

- (અ) રૂધ્ન
- (આ) બહાર
- (ઇ) અંધારું
- (ઇ) નિસ્તેજ
- (ઉ) ઘૂણા

સ. ૩. આડાઅવળા અક્ષરોને યોગ્ય કુમમાં ગોઠવીને અર્થપૂર્ણ શબ્દ બનાવો.

સ. ૪. 'શુલ્કામના' શબ્દના અક્ષરોથી તૈયાર થતા બે, ત્રણ અક્ષરવાળા ૪ શબ્દો બનાવો :

--	--	--	--

સ. ૫. નીચેના શબ્દોને વર્ણાક્ષરના કુમ પ્રમાણે ગોઠવો :

- (૧) દિવાળી, ઉદાસી, ફટાકડાં, ઝટપટ, ચહેરો, સિમત

-----, -----, -----, -----, -----, -----

- (૨) દીવો, અજવાળું, ભીતર, લકીર, હીરો, પ્રેમ

-----, -----, -----, -----, -----, -----

સ. ૬. યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરી ખાલી સ્થાને લખો :

- (૧) ચહેરા પરના હાસ્યને _____ સાથે સરખાવ્યું છે.

(અ) ગુલાબ (આ) ફૂલજડી (ઇ) ચાંદની

- (૨) દરેકના હદ્દ્યમાં એક ચમકતો _____ હોય છે.

(અ) હીરો (આ) દીવો (ઇ) કાચ

- (૩) કવિ અહીં _____ ફટાકડાં ફોડવાની વાત કરે છે.

(અ) સિમતના (આ) દિવાળીના (ઇ) ઉદાસીઓના

સ. ૭. ખાલી જગ્યામાં કવિતાનો યોગ્ય શબ્દ મૂકો :

- (૧) આ વખતે તો _____ પ્રગટીએ ચલો દીવાની જેમ.

- (૨) કોઈપણ કારણ વિના જ કરીએ _____ પ્રેમ.

- (૩) ભીતર ભર્યું જ છે _____ ના જળહળીએ કેમ?

- (૪) ચલો શોધીએ ભીતર જઈને _____ તેજ લકીરો.

સ. ૮. નીચેના અર્થ દર્શાવતી પંક્તિ લખો :

- (૧) આ દિવાળીમાં આપણે પોતે જ દીવાની જેમ પ્રગટવાનું નક્કી કરીએ.

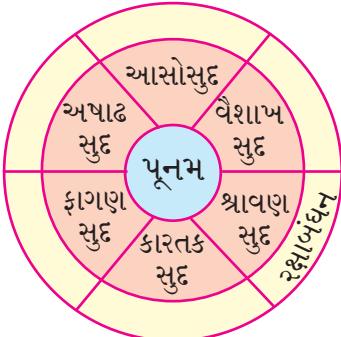
- (૨) ઉદાસીઓના ફટાકડા ફોડીને આપણે ચહેરા ઉપર ફૂલજડી જેવું સિમત ફેલાવવાનું છે.

- (૩) કોઈપણ અપેક્ષા રાખ્યા વગર આપણે એકબીજને નિઃસ્વાર્થ પ્રેમ કરવો જોઈએ.

સ. ૯. લખો :

(૧) કાવ્યમાં વારંવાર આવતી પંક્તિ _____

(૨) તહેવારના નામ લખો :

સ. ૧૦. આ કાવ્યનો ભાવાર્થ તમારા શબ્દોમાં લખો :

સ. ૧૧. વચન બદલો :

- (૧) વર્ષ
- (૨) ફટકડાં
- (૩) દીવો
- (૪) હીરો
- (૫) લકીર

સ. ૧૨. કવિતાને આધારે યોગ્ય વિશેષણ લખો :

(૧) સ્થિત સ્થિત (૨) હીરો હીરો (૩) દ્વિવાળી દ્વિવાળી (૪) દીવો દીવો

★ વિદ્યાર્થીઓના બે કૂઠ પાડી નીચેના વિષય પર સમૂહચર્ચા કરો :

(૧) શ્રાવણ માસના તહેવારો (૨) આસો મહિનાના તહેવારો

★ ફટકડાં ફોડતી વખતે ધ્યાનમાં રાખવાની બાબતો માટે એક ભીતપત્રક બનાવો. તે બુલેટીનમાં લગાડો.

વિશેષ વાંચન

બંદર છો દૂર છે !

અલ્લા બેલી, અલ્લા બેલી,

જલું જરૂર છે,

બંદર છો દૂર છે !

બેલી તારો, બેલી તારો,

બેલી તારો તું જ છે.

બંદર છો દૂર છે !

ફંગોળે તોફાની તીખાતા વાખરા,

મૂંજાયે અંતરના હોયે જે કાયરા;

તારા હૈયામાં જે સાચી સબૂર છે !

છો ને એ દૂર છે !

આકાશી નૌકાને વીજ દેતી કાટકા,

તારી નૌકાનેયે દેતી એ ઝાટકા;

મધુદરિયો મસ્તીમાં છો ને ચકચૂર છે

બંદર છો દૂર છે !

આંખોના દીવા બુઝાવે આ રાતડી

ઘડકે ને થડકે જે છોટેરી છાતડી;

તારી છાતીમાં જુદેદું કો શરૂ છે !

છો ને એ દૂર છે !

અલ્લા બેલી, અલ્લા બેલી;

જલું જરૂર છે,

બંદર છો દૂર છે !

બેલી તારો, બેલી તારો,

બેલી તારો તું જ છે.

બંદર છો દૂર છે !

- સુંદરજી બેટાઈ

{ સારા વિચારો રાખવા તે જ આંતરિક સૌંદર્ય છે. }

7E88E4

૬. ઝાડની વ્યથા

વિવેક મનહર ટેલર

તેમનો ૪૮-મ ૧૬મી માર્ચ, ૧૯૭૧ના રોજ સુરતમાં થયો હતો. એમ.ડી.બી.એસ. અને એમ.ડી. થયેલા વિવેકભાઈ હાલમાં સુરતમાં ડૉક્ટર તરીકી કાર્યરત છે.

તેમના પ્રકાશિત પુસ્તકોમાં ‘શબ્દો છે શ્વાસ મારા’ ગજલસંગ્રહ છે. તો ‘ગરમાળો’ કાવ્યસંગ્રહ છે. ‘અડદી રમતથી’ તેમણે રચેલાં ગીતોની ઓડિયો સીડી છે. તેઓ ‘લયસ્ટરો’ નામની વેબસાઈટનું સંચાલન પણ સંભાળે છે. ગુજરાતી વર્તમાનપત્રોમાં કટાર લખે છે. તેમના ગજલસંગ્રહને ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ્ધનો પુરસ્કાર મળ્યો છે.

સૂર કૃતિનો

પ્રસ્તુત કાવ્યમાં કવિ ઝાડની વ્યથા વણવે છે. આ ઝાડની વ્યથાના પ્રતીક ઇથે આપણને જીવન જીવવાની રીત સરળતાથી સમજવે છે. ઝાડ જેમ મૂળિયાં વાઢીને જીવવા છતાં પોતાનામાં ફૂલોને ભીલવે છે તેમ આપણે પણ પ્રતિકૂળ પરિસ્થિતિમાં હસ્તા મોઢે, મૌન રહીને જીવવું જોઈએ.

કઠિયારો ઝાડને જે કુહાડીથી કાપે છે તે કુહાડીનો હાથો લાકડાનો જ હોય છે. એટલે કે તે લાકડું ઝાડના થડમાં જ રહેલું છે. લોકોને ફળ આપવા માટે ઝાડને પથ્થરનો માર સહન કરવો પડે છે. આ પ્રમાણે જ આપણે ઘણાં બધાં મુશ્કેલ કાર્યોને આનંદથી સ્વીકારીને કરવા પડતાં હોય છે. ભવિષ્યમાં ખરી જીવાનનું નિશ્ચિત હોવા છતાં વર્તમાનની મજને માણી લેવી જોઈએ. આવો સુંદર સેદેશો ઝાડ પાસેથી આપણને મળે છે.

દ્રોક્ષમાં કહેવાનું કે કોઈ આપણા ઉપર અપકાર કરે તો પણ આપણે તેના પર ઉપકાર જ કરવો જોઈએ.

મૂળિયાં વાઢીને જીવવાનું ને વળી ફૂલ પણ માથે ભીતવ્યવાનું
ઝાડ ! તને આવું આવ્યું છે કદી જીવવાનું?

હાથો કુહાડીનો કાયામાં રાખી તું મોટું થાય, સાચી એ વાત છે;
ફળો બેટ દેવાને માટે તું મૌન રહી પથરા ખાય, સાચી એ વાત છે,
પણ જતની જ આરી બનાવીને જતને પોતાના હાથે જ કાપવાનું?
બોત, કદી આવું આવ્યું છે તારે જીવવાનું?

અંગારવાયુ પી પ્રાણવાયુ દેવાનું કામ, કહે લોક, ઘણું કપરું છે,
પણ અંગારા ખાઈનેય પ્રાણ પાથરવાથી વિશેષ, કહો, શું એ અધરું છે?
હસતું મોં રાખીને સાવ લીલાં પાન સૌ એક પછી એક ખેરવવાનું,
હાય ! આ જીવવાનું કેમનું જીરવવાનું?
બોત, કદી આવું આવ્યું છે તારે જીવવાનું ?

માર્ગદર્શક સ્તંભ

પ્રસ્તુત કાવ્યમાં જાડના પ્રતીક દ્વારા આપણને જીવન જીવવાનો સંદેશો અપાયો છે તે તુલનાતમક રીતે સમજાવ્યા પછી કાવ્યનું અધ્યાપન કરાવી શકાય. પ્રશ્નોત્તરની મહદ્દુથી ચર્ચા કરીને જાડનું મહત્વ દર્શાવી શકાય.

અનેક મુશ્કેલીઓ વેઠવા છીતાં જેમ જાડ પોતાનો પરોપકારનો ગુણ જ્ઞાનવી રાખે છે તેમ આપણે પણ પરોપકારના ગુણને જીવનમાં કેળવવા-દઢ કરવા અનેક પ્રસંગોનાં ઉદ્ઘાટણો આપી શકાય.

આ કાવ્ય દ્વારા પ્રકૃતિના તત્ત્વો પાસેથી માનવને જીવન જીવવાના ઉમદા ગુણો પ્રાપ્ત થાય છે તે પણ ઉદ્ઘાટણો દ્વારા દર્શાવી શકાય.

જાડ વાવવા માટે, જાડ બચાવવા માટે પ્રેરણા આપી શકાય. પર્યાવરણની સુરક્ષા બાબત વિદ્યાર્થીઓને જણ્ણૂત કરી શકાય.

સ્વાધ્યાય

સ. ૧. નીચેના શબ્દો માટે કાવ્યમાં વપરાયેલા શબ્દો શોધો :

(૧) પુષ્પ	(૨) હસ્ત	(૩) પરશુ	(૪) જીવ
(૫) ઓક્સિજન	(૬) પાર્શ્વ	(૭) પાખાણ	(૮) શરીર

સ. ૨. નમૂના પ્રમાણે શબ્દ લખો : દા.ત. સાચી - ખોટી

(૧) ભરણ	(૨) સહેલું	(૩) ચૂકાં	(૪) કરમાવું

સ. ૩. કાવ્યમાં આવતા પાંચ અક્ષરવાળા શબ્દો શોધીને લખો.

સ. ૪. શબ્દકોશની મહદ્દુથી નીચેના શબ્દોના અર્થ શોધો :

(૧) જરવવું	(૨) વાઢવું	(૩) ખીલવવું	(૪) ખેરવવું

સ. ૫. વર્ણાક્ષરના કમ પ્રમાણે નીચેના શબ્દોને ગોઠવો :

મૂળિયા, કૂલ, જાડ, હાથો, કાયા, ભેટ, પથરા, અંગારા

સ. ૬. યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરી વાક્યો પૂર્ણ કરો :

(૧) આપણને ફળ દેવા માટે જાડ _____.	(અ) કુહાડીના ધા સહન કરે છે	(આ) પથરાનો માર ખાય છે	(ઇ) પોતાનાં મૂળિયાં વઢાવે છે
(૨) જાડ આપણને _____ વાયુ આપે છે.	(અ) કાર્બન ડાયોક્સાઈડ	(આ) હાઈડ્રોજન	(ઇ) ઓક્સિજન
(૩) કુહાડીનો હાથો _____ બને છે.	(અ) લાકડામાંથી	(આ) લોખંડમાંથી	(ઇ) રબરમાંથી

સ. ૭. નીચેના અર્થ દર્શાવતી પંક્તિ લખો :

- (૧) મુંગા મોઢે તકલીફો સહન કરીને બીજને સુખ આપવું.
- (૨) ભવિષ્યની ચિંતા છોડી વર્તમાનમાં મોજ માળવી.
- (૩) માનવસૂચિને જીવાડવા માટે ઝાડ પોતે અંગારવાયુ પી લે છે.

સ. ૮. યોગ્ય શબ્દ દ્વારા ખાલી જગ્યા પૂરો :

- (૧) મૂળિયાં કાપીને જીવવાનું છતાં _____ ખીલવવાની જવાબદારી સ્વીકારી છે.
- (૨) કુહાડીનો હાથો ઝાડની _____ માંથી બને છે.
- (૩) ઝાડ પોતે પીડા સહન કરી _____ ખાઈને લોકોને જીવાડે છે.
- (૪) ઝાડના લાકડામાંથી બનેલી _____ ઝાડને કાપે છે.

સ. ૯. કવિતાની પંક્તિઓને યોગ્ય રીતે જોડો :

‘અ’ વિભાગ	‘બુ’ વિભાગ
(૧) હાથો કુહાડીનો	(અ) પ્રાણ પાથરે
(૨) ફળો બેટ દેવાને માટે	(આ) કાયામાં રાખે
(૩) અંગારવાયુ પી	(ઇ) પથરા ખાય
(૪) અંગારા ખાઈનેથ	(ઈ) પ્રાણવાયુ આપે

સ. ૧૦. વચ્ચન બદલો :

(૧) વૃક્ષ	(૨) પથ્થર	(૩) પાંદડુ
(૪) ફળ	(૫) ફૂલ	(૬) ડાળી

સ. ૧૧. સંધિ છોડો :

(૧) મહાત્મા	(૨) મહેન્દ્ર	(૩) અર્જુણોદય	(૪) ગણેશ

સ. ૧૨. વિશેષણ ઓળખી રેખાંકિત કરો :

(૧) તારી વાત સાચી છે.	(૨) બાગમાં રંગબેરંગી ફૂલો ખીલ્યાં છે.
(૩) સભામાં હજરો માણસો એકઠાં થયાં હતાં.	(૪) વૃક્ષનાં લીલાં પાનમાં કલોરોફીલ હોય છે.

સ. ૧૩. કાળ ઓળખો :

(૧) દિવાળીમાં અમે દિલહી ફરવા જઈશું.	(૨) ગયા વરસે ખૂબું વરસાદ પડ્યો.
(૩) મા મંદિરે જથું છે.	(૪) બાળકો બાગમાં રમતાં હતાં.
(૫) રામ અને શ્યામ રમશે.	(૬) દરજુએ સુંદર ટોપી સીવી.
(૭) મમ્મીએ શીરો બનાવ્યો છે.	(૮) આજે સાંજે મહેમાનો આવરો.
(૯) દાદા અને દાદી યાત્રાએ ગયા.	(૧૦) સર્કસમાં જેકર બધાંને હસાવતો હતો.

સ. ૧૪. વૃક્ષના જુદાજુદા ભાગોનાં નામ લખી તે દરેકની ઉપયોગિતા જણાવો.

★ ‘બે તમે કોઈને આડ કાપતા જુઓ તો ...’ આ વિશે વર્ગમાં સમૂહચર્ચા કરો.

પ્રકલ્પ

★ મહારાષ્ટ્રના વન-વિલાગની માહિતી ઇન્ટરનેટ ઉપરથી મેળવીને એક સુંદર પ્રોબેક્ટ બનાવો.

દેખન કૌશલ્ય

★ અધૂરી વાર્તા પૂરી કરો :

એક પ્રજાવત્તસલ રાજી સભ્યતા અને સદાચારનો દઢ આગ્રહી હતો. પોતાની પ્રજાના સુખદુઃખની સતત ફિકર કરતો. તેથી ઘણીવાર છૂપા વેશે નગરમાં ફરવા નીકળતો. એકવાર આ રીતે ફરવા નીકળ્યો ત્યારે એક સિપાહીને કોઈક સ્થળનો માર્ગ પૂછ્યો. તેણે ખૂબ સભ્યતાથી માર્ગ બતાવ્યો. તેના પર પ્રસન્ન થયેલા રાજીએ તેની કસોટી કરવાનું નક્કી કર્યું અને તેથી પોતાની સાથે આવવા સિપાહીને વિનંતી સાથે આગ્રહ કર્યો.

સિપાહીએ નમ્રતાથી પોતે ફરજ છોડીને નહિ જ આવી શકે તેમ કહ્યું. રાજીએ તેને થોડી મુદ્રાઓ આપીને ફરી પોતાની સાથે આવવાનો આગ્રહ રાખ્યો. સિપાહી ગુસ્સે થઈ ગયો. તેણે એક થખ્પડ મારી હડધૂત કરી કાઢી મૂક્યો. સાથે ફરીવાર કોઈને લાંચ ન આપવાની ચેતવણી પણ આપી... રાજી તો મનમાં ગર્વ અનુભવવા લાગ્યો. તેને થયું કે આને તો વિદ્યાર્થીનો બદલો આપવો જ પડે.....

હવે તમે આ વાર્તા પૂરી કરો.

વિશેષ વાંચન

જોઈએ છે એક ઝાડ !

જેની ડાળી પર પંખીઓના માળા
ન હોય તો ચાલશે.
પણ એ પાનખર-પ્રૂફ હોવું જોઈએ !
બારેમાસ લીલું ને લીલું રહેતું હોય એવું-
ઉચ્ચં-બીજા માળે આવેલા ફિલેટની
મારી બાલ્કની સુધી પહોંચી શકે એટલું !

અને ઘટાદાર પણ જોઈએ જ.

જેનાથી બાલ્કનીનો બ્યૂ તો સુધરી જ જય
પણ જેને બતાવીને
અંગ્રેજી મીડિયમમાં ભણતા દીકરાને
ગ્રીનરી પર એસે પણ લખાવી શકાય !

- એખા દાદાવાળા

વૃક્ષો વાવો, જીવન બચાવો.

વાંચો

માત્ર વૃક્ષો જ નહીં સાથે
ઇંધઠો પણ કપાય છે.
પલંગ ઉપર સૂરું છું
ને એક વૃક્ષ
સતત ઊડઊડ કરે છે
મારી આસપાસ
ઉપર-નીચે

ચોમાસું ક્યારે?
એ જાણવા
વૃક્ષો પંચાંગ નથી જોતાં.
દોસ્ત,
ભીતનું અને વૃક્ષનું
તૂટી પડવું
એકસરખું નથી.

વૃક્ષને
જ્યારે પ્રથમ ફળ
બેસે છે ત્યારે
સીમ આખી ઊજવે છે
ઉત્સવ
- ધૂની માંડલિયા

ચેતજે જીવમાંય હાર ન હો,
સુખ એ દુઃખનો કોઈ પ્રકાર ન હો;
એવો કોઈ મુગાટ બન્યો જ નથી,
જેનો માથે જરાય ભાર ન હો.
- 'રઈશ મણિયાર'

ચંદ્ર ઊરો હસતો પૂરવમાં આથમતો રવિ જોઈ,
તોય ચંદ્રને કાંતિ અર્પે એવા સૂરજ કોઈ !
- દેવજી રા. મોઢા

કોણ પોતાનું, કોણ પરાયું ?
કોણ શત્રુ, કોણ ભાત ?
ઘટઘટમાં એક જ રામ રમે ત્યાં,
પરની ક્યાં છે વાત ?
- દા. ખુ. બોટાદકર

પીળાં પણો ફરી નથી થતાં કોઈ કાળે જ લીલાં;
ભાંઝાં હૈયાં ફરી નથી થતાં કોઈ કાળે રસીલાં
- રમણભાઈ નીલકંઠ

વિદ્યાર્થીમિત્રો, અહીં કેટલીક ઉપયોગી ગુજરાતી વેબસાઈટના નામ છે. ક્યારેક તે બેળે, ખરેખર ગમશે.

- (1) www.gujratilexicon.com (Gujrati Dictionary)
- (2) www.bhagvadgomandal.com (Gujrati Dictionary)
- (3) www.gujrativismisadi.com
- (4) www.readgujrati.com
- (5) www.gujratisahityasarita.com
- (6) www.tahuko.com
- (7) <http://www.gazalgurjari.com>
- (8) <http://www.uddesh.org>
- (9) <http://readsetu.wordpress.com>
- (10) <http://sarjansahitya.wordpress.com>

૧. નિક'વોયચીઝ

- સંકલિત

સૂર કૃતિનો

પ્રસ્તુત સંકલિત કૃતિ એક સત્યઘટના છે. સૌ કોઈને પ્રેરણા આપતી આ કૃતિનો મુખ્ય સહેશ એટલે ‘અદ્યું શરીર સવાનું જીવન! જીના ઈસીકા નામ હૈ’

અકલ્ય શારીરિક અક્ષમતા છીતાં અનેક પ્રવૃત્તિઓમાં અગ્રેસર નિક' વોયચીઝ, શારીરિક પંગુતાને નાથીને વઠથી કેમ જીવી શકાય તેનું એક અનોખું અને જીવંત ઉદ્ઘારણ છે.

‘હજારો નિરાશાઓ પાછળ એક અમર આશા છુપાયેલી છે’ અને “મનુષ્ય રવયં જ પોતાના ભાગ્યનો નિર્માતા છે.” જેવી ઉક્તિઓને સ્વયંસિક્ષ કરતી આ કૃતિ સૌ કોઈનો જીવન જીવવાનો અભિગમ બદલવાની ક્ષમતા ધરાવે છે.

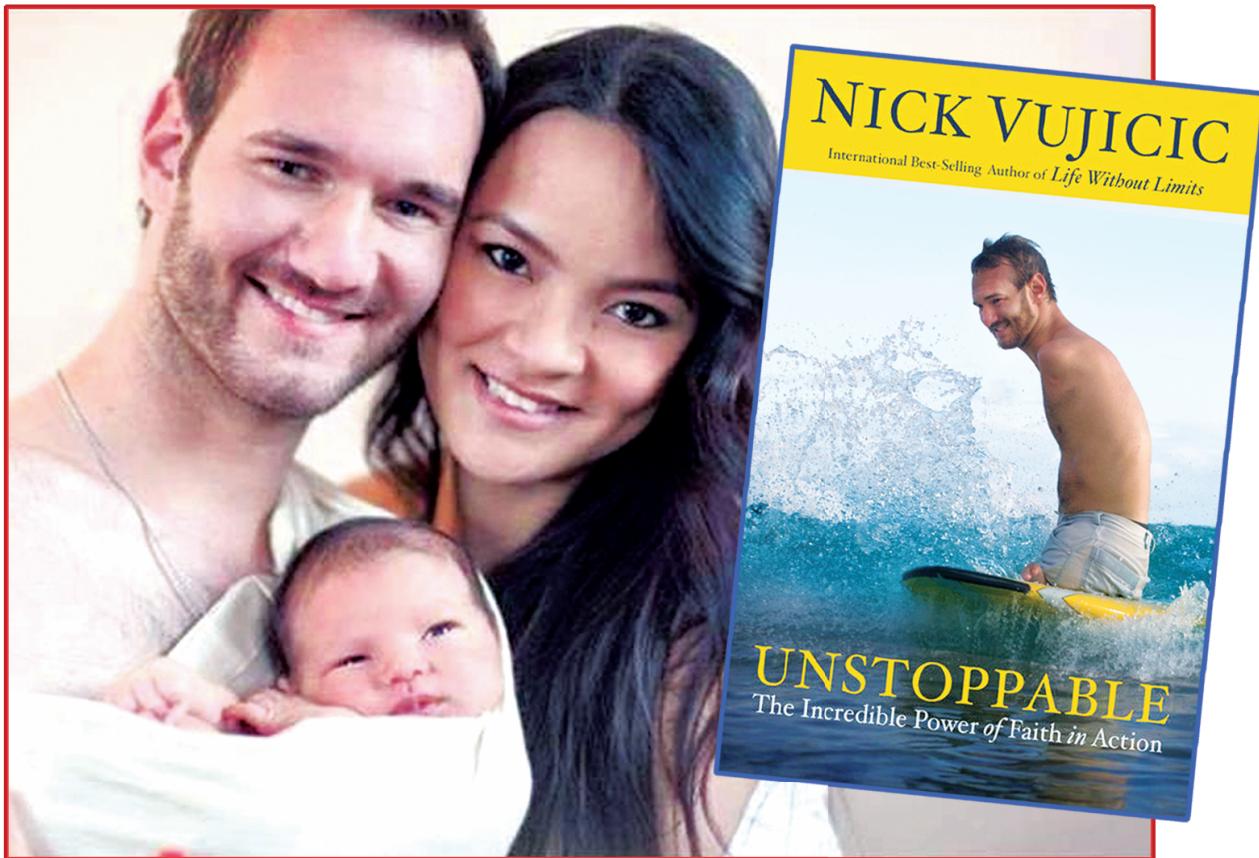
જીવનમાં આવેલી કે આવતી દરેક વિષમતાને સાહસ સાથે સહજ સ્વીકારવાની પ્રેરણા આપણાને પ્રસ્તુત કૃતિના નિક' વોયચીઝના પાત્ર દ્વારા મળે છે.

એ લખે છે, કાંસકાથી વાળ ઓળે છે, બ્રશથી દાંત ધસે છે, ગલાસથી પાણી પીવે છે, ફોનના જવાબ આપે છે, દાઢી કરે છે, કોમ્પ્યુટર વાપરે છે, ટેનિસ બોલ ફેરે છે, ડ્રમ પેડલ્સ વગાડે છે, સ્વિમિંગ કરે છે, ગોલ્ફ રમે છે, સ્કાય-ડાઈવિંગ કરે છે.

પણ એમાં નવું શું કે નોંધ લેવી પડે? આવું તો બધા કરતા હોય કે કરી શકે. હા પણ નિક' વોયચીઝ આ બધું કરે, ત્યારે માત્ર નોંધ જ ન લેવી પડે પણ સલામ સુદ્ધાં કરવી જ પડે. કારણ કે નિકને નથી એકેય હાથ કે નથી એકેય પગ ! નિક' વોયચીઝ (Nick Vujicic) ઉદ્દેનિકોલસ જેમ્સ વોયચીઝ આવી અકલ્ય શારીરિક અક્ષમતા છીતાં કરોડો સામાન્ય માણસ જેવું જીવન ગુજરે છે. એની આ કાબિલ-એ-દાદ હિંમત અનેકને પ્રેરણા, આશા અને જીવતા રહેવાનાં કારણો પૂરાં પાડે છે.

૧૯૮૨ની ચોથી ડિસેમ્બરે ઓસ્ટ્રેલિયાના મેલબોર્નમાં દુસ્કા અને બોરીસ વોયચીઝને ધરે નિક 'ટેટ્રા-એમેલિયા સિન્ડ્રોમ' સાથે જન્મ્યો. જવલ્લે જ દેખાતી આ બીમારીમાં નવજાત શિશુ હાથ કે પગ વગર જન્મે છે. નિકને પણ પગને નામે બે સાવ નાના કે મિની પગ હતા, જેમાંથી એક પગમાં બે આંગળા હતા. આ સિવાય નિક પૂરેપૂરો તંદુરસ્ત. એના બન્ને ભાઈ મિથેલ અને એરોન એકદમ નોર્મલ.

જન્મ કે એની સાથે લેટમાં આવેલી પંગુતામાં નિકે કંઈ કરવાનું નહોતું, પરંતુ અત્યંત દોહ્યલું અને મુશ્કેલ જીવન એને આવકારવા માટે બન્ને હાથ પહોળા કરીને ઊભું હતું. સંપૂર્ણ માનસિક સજજતા છીતાં માત્ર શારીરિક પંગુતાને લીધે નિક સામાન્ય બાળકો માટેની સ્કૂલમાં ન જઈ શક્યો, કારણ કે કાયદો એને રોકતો હતો. પરંતુ આ કાયદામાં ફેરફાર થયા બાદ મુખ્ય પ્રવાહની સામાન્ય બાળકો માટેની સ્કૂલમાં એડમિશન મેળવનારો સર્વપ્રથમ વિદ્યાર્થી નિક બન્યો.

જો કે સ્કૂલ એડમિશનથી જંગ જીતાઈ નહોતો ગયો, નિકના અસલી જંગની શરૂઆત થઈ હતી. કાયદામાં ફેરફાર થયો પણ લોકોના મન બદલવાનું આસાન નથી. હાથ-પગની ગેરહાજરીને લીધે અન્ય વિદ્યાર્થીઓ એની મજાક કરવા માંડ્યા. કન્ડગત એટલી વધી ગઈ કે નિક હતાશાની ગર્તામાં સરી પડ્યો. આ ડિપ્રેશનની માત્રાનો કયાસ એ હકીકત પરથી આવે છે કે માત્ર આઠ વર્ષની ઉંમરે તે નકારાત્મક વિચાર કરવા માંડ્યો હતો. દસ વર્ષની ઉંમરે બાથટબમાં ડૂબી જવાનો પ્રયાસ પણ કર્યો. સફ્ટભાયે નિકને મા-બાપનો એટલો બધો પ્રેમ મળ્યો કે હતાશા અને નકારાત્મક વિચારોનું સાવ બાળ્યીભવન થઈ ગયું. એ માનવા લાયો કે ઈશ્વર પાસે મારા જીવન માટે કોઈ અલગ પ્લાન લાગે છે એટલે જ ડૂબવા ન હીધો.

આગળ જતા નિક દુનિયાભરને સમજાવવા માંડ્યો કે જે હૃદય (વ્યક્તિ) પોતાનું કાર્ય કરવા ઈચ્છુક હોય તેનો ઈશ્વર ઉપયોગ કરે ને કરે જ. ગમે તેવી અને દરેક પંગુતાને પહોંચી વળવા માટે ઈશ્વર ખૂબ સક્ષમ અને શક્તિશાળી છે. નિક' વોયચીકની ઈશ્વર પરની શ્રદ્ધા અને આસ્થા ગજબનાક છે. શરૂઆતમાં નિક પ્રાર્થના કરતો કે 'હે પ્રભુ મને હાથ અને પગ આપ, અને જો મારી પ્રાર્થનાનો અસ્વીકાર કરીશ તો હું તારી પ્રશંસા કરવાનું છોડી દઈશ. પરંતુ માતાએ બતાવેલા એક અખભારી કટિંગને પગલે એની શ્રદ્ધાને એક નવું જ પરિમાણ મળ્યું. એ અખભારમાં ભયંકર પંગુતા સાથે બાખડતા એક માનવી અંગે લેખ હતો. નિકને સમજાયું કે આવો સંઘર્ષ કરનારો હું એકલહોકલ નથી. આ સાથે જ પોતાની પંગુતાને એ સહજભાવે સમજતો-સ્વીકારતો થયો.

ઉંમર વધવા સાથે નિક બરાબર ઝળકવા માંડ્યો. સ્થાનિક ધર્માદા સંસ્થાઓ માટે અને અપંગો માટેના ચેરિટી કાર્યમાં એ સહભાગી થવા માંડ્યો. ૧૭મા વર્ષે તેણે વિદ્યાર્થીઓના જૂથને પ્રવચન આપવાનું શરૂ કર્યું.

આને પાયો બનાવીને નિકે ‘લાઈફ વિધાઉટ લિમ્સ’ નામના એન.જી.ઓ.ની સ્થાપના કરી. ૨૦૦૫માં તો એથંગ ઓસ્ટ્રેલિયન ઓફ ધ યરના એવોડ માટે નોમિનેટ થયો હતો. ત્યારે નિક ઈશ્વરના ચમત્કારમાં ત્યાં સુધી માનતો કે પોતાના કબાટમાં કાયમ બૂટની જેડ રાખતો. ભગવાન પગ આપે તો તરત જ બૂટ પહેરી શકાય!

માત્ર ૨૨ વર્ષની ઉંમરે તેણે એકાઉન્ટન્સી અને ફાયનાન્શિયલ પ્લાનિંગમાં ગ્રેજ્યુઅશન કર્યું. પરંતુ કારકિર્દી બનાવી મોટિવેશનલ સ્પીકર (પ્રેરણાદાયી વકતા) તરીકેની. આજ સુધી પાંચ ઉપખંડના ૨૪ દેશના ત્રીસ લાખથી વધુ લોકો સમક્ષ તે પ્રવાચન આપી ચૂક્યો છે.

આ ઉપરાંત નિકે પુસ્તક લખ્યું, મોટિવેશનલ ડીવીડી માર્કેટમાં મૂકી. એના જીવન પર ડૉક્યુમેન્ટરી બની, શોર્ટ ફિલ્મ બની, બેસ્ટ એક્ટરનો એવોડ સુદ્ધાં મળ્યો...

હાલ નિક અમેરિકાના લોસ એન્જલ્સમાં રહે છે. ૨૦૧૨ની ૧૨મી ફેબ્રુઆરીએ પોતાની પ્રિયતમાને પરણ્યો. પછીના જ વર્ષે પ્રથમ પુત્રનો પિતા બન્યો.

ઇન્ટરનેટ પર ઉપલબ્ધ નિકના પત્રની પહેલી લાઈન સાથે સમાપન કરીએ : મારું નામ નિક વોયચીક છે અને ૩૦ વર્ષ અગાઉ હાથ કે પગ વગર જનમવા બદલ હું (ઈશ્વરનો) આભારી છું...

માર્ગદર્શક સ્તંભ

પ્રસ્તુત ફૂતિના અધ્યાપનની શરૂઆતમાં ફૂતિના વિષય સંબંધિત સત્યઘટનાના બે ચાર પ્રસંગો કહી શકાય. વિદ્યાર્થીઓ જણાતા હોય તો તેમની પાસેથી પણ જણી શકાય. ફૂતિના અધ્યાપન વખતે અર્થાત् વિષયવસ્તુની ચર્ચા કરતી વખતે ફૂતિના મુખ્ય પાત્ર નિક' વોયચીક બાબત વિદ્યાર્થીઓના મનોભાવ જણી શકાય. તેમ કરતી વખતે શારીરિક પંગુતા એ કોઈ ખામી, ઉણાપ કે ખોડ નથી પણ પોતાના મજબૂત મનોબળમાં તે જ પંગુતાને વરદાનમાં ફેરવવાની તાકાત હોય છે તેની ચોક્કસ પ્રતીતિ કરાવી શકાય. જીવન વિશેના સકારાત્મક અભિગમ તરફ વળવાની પ્રેરણા પણ આ ફૂતિ દ્વારા સુંદર રીતે પૂરી પાડી શકાય છે.

સ્વાધ્યાય

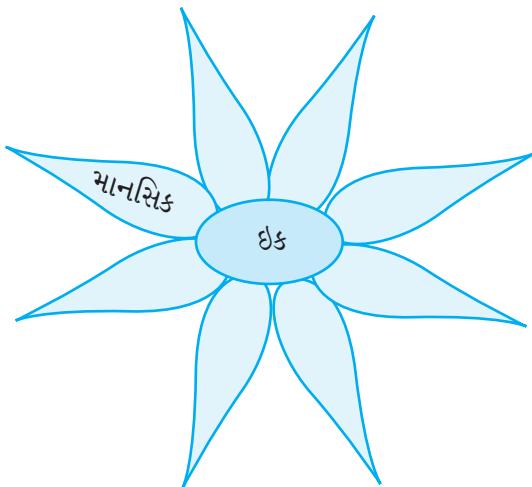
સ. ૧. નીચેના શરૂદો માટે ફૂતિમાં વપરાયેલા શરૂદો શોધો :

(૧) ઉત્તર	(૨) નિરોગી	(૩) બાળક	(૪) લડાઈ
(૫) પ્રથત્ન	(૬) ભાષણ	(૭) વખાણ	(૮) સરળ

સ. ૨. ઉદાહરણ પ્રમાણે લખો : દા.ત. મૃત્યુ - જન્મ

(૧) નાદુરસ્ત	(૨) સરળ	(૩) હજરી	(૪) નકલી
(૫) દુર્ભાગ્ય	(૬) સ્વીકાર	(૭) નિંદા	(૮) જત

સ. ૩. ‘ઈક’ પ્રત્યયવાળા શબ્દ બનાવો અને લખો :

સ. ૪. કૃતિમાં આવતા અંગેજ શબ્દોની યાદી બનાવો :
તે માટેના આવડે તેટલા ગુજરાતી શબ્દો સામે
લખો. જરૂર પડે ત્યાં શબ્દકોશનો ઉપયોગ કરો :

સ. ૫. “એકલદોકલ” જોડશબ્દ છે. આવા બીજા પાંચ
જોડશબ્દો લખો :

સ. ૬. નીચેના શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ આપો :

- (૧) પ્રવાહીની વરાળ થઈ ઊડી જવી તે કિયા
- (૨) કાર્યક્રમ સમાપ્ત કે પૂરો કરવો તે
- (૩) પ્રભાવ પડે તેવું અદ્ભુત કાર્ય કરી બતાવવું
- (૪) નવું - તરતનું જન્મેલું
- (૫) જેનાથી વસ્તુને માપી શકાય તે
- (૬) જેની કલ્પના ન થઈ શકે તેવું

-
-
-
-
-
-

સ. ૭. લખો :

- (૧) નિક’ વોયચીકના ભાઈઓ

- (૨) નિક’ વોયચીકના માતા-પિતા

સ. ૮. યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરી વાક્યો પૂર્ણ કરો :

- (૧) નિક’ સામાન્ય બાળકોની શાળામાં જઈ ન શક્યો. કારણ કે _____
(અ) શાળાએ તેને પ્રવેશ ન આપ્યો (આ) તે માનસિક રીતે સજજ ન હતો (ઇ) કાયદો તેને રોકતો હતો
- (૨) નિક’ નો જન્મ ઓસ્ટ્રેલિયાના _____ શહેરમાં થયો હતો.
(અ) કેનબરા (આ) મેલબોર્ન (ઇ) સિડની
- (૩) નિક’ પોતાની પંગુતાને _____ હતો.
(અ) સહજભાવે સમજતો અને સ્વીકારતો (આ) કારણે નિરાશ થઈ ગયો
(ઇ) કરણે બાથટબમાં ડૂબી ગયો
- (૪) ૧૭મા વર્ષે નિકે _____ શક્ક કર્યું.
(અ) ધાર્મિક સંસ્થાઓમાં પ્રવચન આપવાનું (આ) વિદ્યાર્થીઓના જૂથને પ્રવચન આપવાનું
(ઇ) એન.જી.ઓ. જેવી સંસ્થામાં પ્રવચન આપવાનું

સ. ૯. હાથ-પગ વગર પણ નિક કરી શકે છે તે દરેક કાર્ય લખો.

સ. ૧૦. યોગ્ય રીતે જેડો :

'અ' વિભાગ

- (૧) ૨૦૦૫માં
- (૨) ૨૨ વર્ષની ઉભરે
- (૩) ૨૦૧૨ની ૧૨મી ફેબ્રુઆરીએ
- (૪) ૨૦૧૩માં
- (૫) ચોથી ડિસેમ્બરે

'બ' વિભાગ

- (અ) ૭૮મ થથો
- (આ) પુત્રનો પિતા બન્યો
- (ઇ) એવોડ માટે નોમિનેટ થથો
- (ઇ) લગ્ન કર્યા
- (ઉ) ગેજયુઅશન કર્યું

સ. ૧૧. પાઠના આધારે નીચેનાં વાક્યોને ક્રમમાં ગોઠવો :

- (૧) હાથ કે પગ વગર જનમવા બદલ હું ઈશ્વરનો આભારી છું.
- (૨) નિક' વોયચીકની ઈશ્વર પરની શ્રદ્ધા અને આસ્થા ગજાય છે.
- (૩) એના જીવન પર ડોક્યુમેન્ટરી બની.
- (૪) કાયદામાં ફેરફાર થથો પણ લોકોના મન બદલવાનું આસાન નથી.
- (૫) હાલ નિક અમેરિકાના લોસ એઝલસમાં રહે છે.

સ. ૧૨. સમજી-વિચારીને લખો :

- (૧) નિક વોયચીકનું પૂરું નામ
- (૨) નિકે સ્થાપેતી સંસ્થા
- (૩) નિકે માર્કેટમાં મૂક્લી ડીવીડી
- (૪) નિકની બિમારીનું નામ
- (૫) નિકે પોતાની કારકિર્દી બનાવી

- -----
- -----
- -----
- -----
- -----

સ. ૧૩. સમજીને યોગ્ય કારણ લખો :

- (૧) અન્ય વિદ્યાર્થીઓ નિકની મજબુક કરવા લાગ્યા.
- (૨) નિક હતાશાની ગર્તામાં સરી પડ્યો.
- (૩) નિકના નકારાત્મક વિચારોનું બાધ્યીભવન થયું.
- (૪) નિકની શ્રદ્ધાને નવું પરિમાણ મળ્યું.

સ. ૧૪. નિકનું ૮ થી ૧૦ લીટીમાં તમારા શખ્દોમાં પાત્રાલેખન કરો.

સ. ૧૫. સંધિનો વિગ્રહ કરો :

(૧) વિદ્યાર્થી	(૨) અત્યંત	(૩) પરીક્ષા
(૪) વિવેકાનંદ	(૫) ભાષાંતર	(૬) ઈશ્વરેચ્છા

સ. ૧૬. નામ માટે પાઠમાં વપરાયેલા યોગ્ય વિશેષજ્ઞ લખો :

(૧) પગ	(૨) માણસ	(૩) જીવન
(૪) પંગુતા	(૫) ઈશ્વર	(૬) ડિલ્મ
(૭) ડીવીડી	(૮) પ્રવાહ	(૯) સંસ્થા

શાસ્ત્રીય પ્રકાશન

- ★ દિવ્યાંગ બાળકોને પ્રોત્સાહિત કરવા શું કરી શકાય? તે વિશે સમૂહ ચર્ચાનું આયોજન કરો.
- ★ ‘કુમારપાળ દેસાઈ’ના ‘અપંગના ઓજસ’ પુસ્તકમાંથી કોઈપણ એક લેખ વિશે તમારા વિચારો સાથે ચાર્ટ તૈયાર કરો.

વિશેષ વાંચન

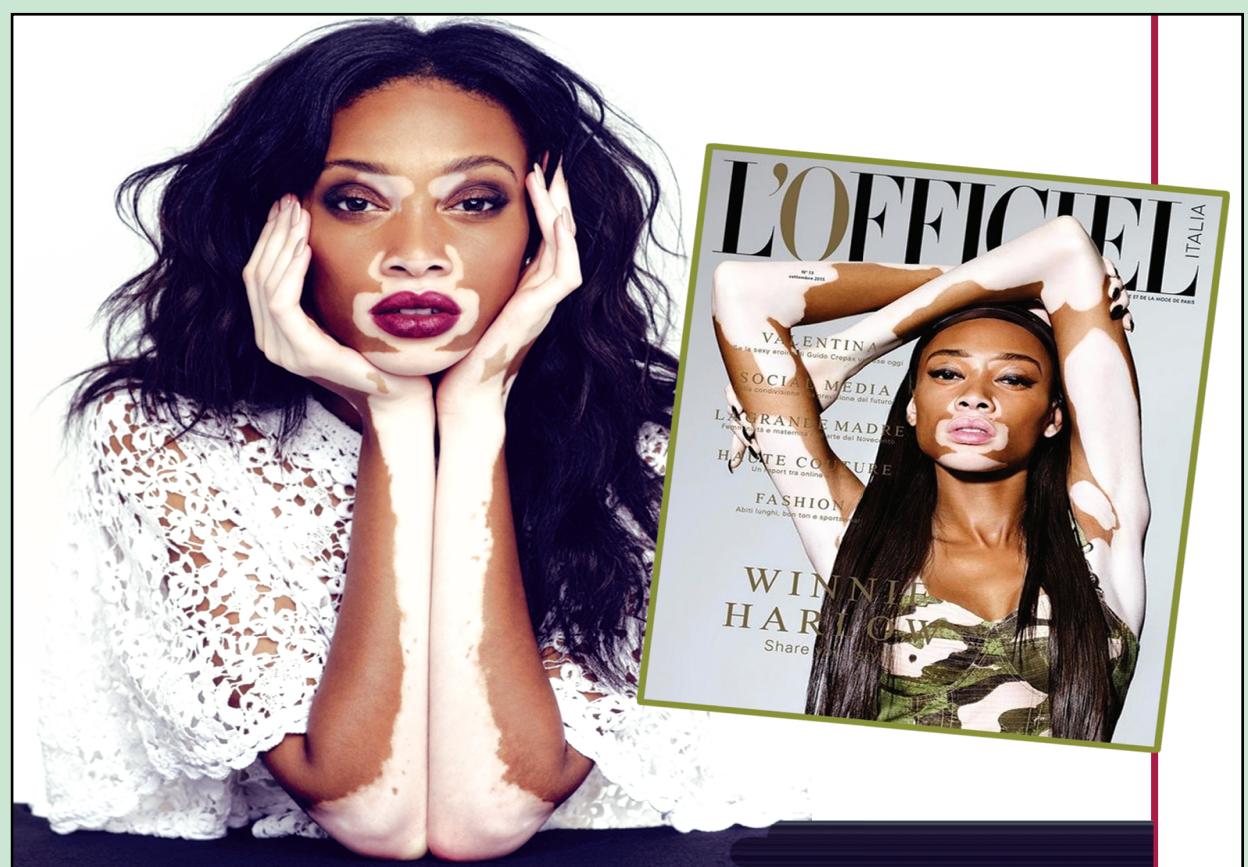
વિન્ની હાર્લો

ખૂબ નાની કે સાવ નજીવી તકલીફને લીધે જીવનમાંથી રસ ગુમાવી દેતા અને પ્રથત્નો છોડીને ખૂણામાં બેસી જનારાઓએ વિન્ની હાર્લો વિશે જાણવું જોઈએ. સુષુપ્ત મન-તન એકદમ ચેતનવંતા થઈ જશે.

વિન્ની હાર્લો (Winnie Harlow)નું મૂળ નામ ચેન્ટેલ બ્રાઉન-યંગ. તેનો જન્મ ૧૯૮૪માં કેનેડાના ટોરેન્ટોમાં થયો. તેનાં માતા-પિતાનું નામ લીજા બ્રાઉન અને વિન્ડસર યંગ. પોતાની બે બહેનો સાથે બાળપણની મસ્તી પૂરી કરે તે પહેલાં જ ચાર વર્ષની ઉંમરે અણધારી આફ્કટ આવી પડી. જમૈકન મૂળની શ્યામવણી વિન્ની એટલે ચેન્ટેલને ચામડીજન્ય રોગ થયો. Vitiligo આપણો એને કોઢ કે સફેદ ડાધના નામે ઓળખીએ.

શારીરિક કે માનસિક રીતે આ નાની બાળકીમાં કોઈ ખોડ-ખાંપણ નહોતી પણ એની શ્યામવણી ચામડી પર સફેદ ડાધ દેખાવા માંડ્યા. ચેન્ટેલ માટે કંઈ નહોતું બદલાયું પણ સમાજની તેના તરફ જોવાની દાખિ સાવ જ બદલાઈ ગઈ. ચાર વર્ષની બાળા આમ અસ્પૃષ્ય બની ગઈ. લોકો તેનાથી દૂર રહેવા માંડ્યા. સ્કૂલમાં તેની સાથે અતડો વ્યવહાર શરૂ થયો. બાળકો તેને ગાય કે જિબા કહી ચિડાવવા લાગ્યા. અપમાન, અવહેલના અને અન્યાય વધવા માંડ્યાં. ચેન્ટેલ કંઈ સમજ શકતી નહોતી તેથી ચૂપચાપ સહન કરતી હતી. સમય અને ઉંમર વધવા સાથે સમજ આવવા માંડી એટલે એ અપમાન સહન કરી શકતી નહોતી. એક સ્કૂલથી કંટાળીને બીજી સ્કૂલમાં જય તો ત્યાં પણ એનું એજ. વારંવાર સ્કૂલ બદલવા સાથે ક્યારેક જીવન ટૂંકાવી નાખવાનો ભયંકર વિચાર સુઝાં આવી જતો. ના છૂટકે તેણે હાયસ્કૂલ જ છોડી દીધી. એક આશાસ્પદ કિશોરીને ભણતર છોડવા માટે મજબૂર કરવા બદલ કોણ જવાબદાર? વાંક કોનો?

પણ પ્રત્યેક ઘટના પાછળ ક્યાંક છૂપી સહ્ફળતા હોય છે. Every cloud has a silver lining. સંજોગો અને વિષમતા સામે જુમવા યુવાન થયેલી વિન્નીએ પોતાના ફોટા ઈન્સ્ટાગ્રામ પર મૂક્યા. એના પર અમેરિકાની જાણીતી મૌંટલ ટાયરા બેન્કની નજર પડી. ટાયરાએ પોતાના મૌંટલ્સ પર આધારિત રિયાલિટી શોમાં તેની પસંદગી કરી. આ શોમાં ચેન્ટેલ લાંબું ના ટકી શકી. પરંતુ દર્શકો અને જહેરખબર એજન્સીઓને તેનામાં કંઈક નવીનતા દેખાઈ. પોતાના ઉત્પાદન વેચવા માટે ધ્યાન આકર્ષી શકે એવી મૌંટલ તેમને ચેન્ટેલમાં દેખાઈ. તેની ચામડી પરના ડાધ અચાનક તેની સુંદરતા ગણવા માંડ્યા. મોટી અને જાણીતી બહુરાષ્ટ્રીય કંપનીઓ તેને મૌંટલિંગ અને જહેરખબર ડિલ્મ માટે લેવા માંડી. ખુલ્લિક વીડીયો અને ટી.વી. સીરીયલમાં પણ તેની ડિમાન્ડ વધી. હવે ફેશન ફિલોગ્રાફરો ચેન્ટેલથી દૂર ભાગવાને બદલે તેની પાછળ દોડવા માંડ્યા. હવે કોઈ પણ શુટમાં તેના શરીર પરના સફેદ ડાધ છુપાવવાની યુક્તિઓ કરવાને બદલે આ ડાધ વ્યવસ્થિત રીતે દેખાય એવા રંગ

સંયોજન ભરાવા માંડ્યા. તેના ડાધને અનુકૂળ વસ્ત્ર-પરિધાન શોધાવા લાગ્યાં. એ ફેશન મેગેઝિનના કવર્સ પર ચમકવા લાગી. અનેક લોકોએ સત્તાહ આપી કે સારવારથી આ ડાધમાંથી મુક્તિ મેળવી લે કાં હિંમ લગાવીને તો એ ઢાંકી હે પણ એ ન જ માની.

આજે ચેન્ટેલ બ્રાઉન-યંગ ભાણીતી ઈન્ટરનેશનલ મૌંડલ છે. પોતાનો ભૂતકાળ ભૂતીને તે પ્રેરણાત્મક સંભોધન આપે છે અને આ ક્ષેત્રમાં પણ ખાસ્સી કમાણી કરે છે. દુનિયાની ટીકા અને દષ્ટા-મજ્જરીથી હતાશ થઈ ગઈ હોત તો કોઈક અંધારે ખૂણે જીવનના હિવસો વીતાવતી હોત પણ તે હિંમત ન હારી. જીવનની નવી રાહ કંડારી અને સફળતાના ઉચ્ચતમ શિખરે પહોંચી ગઈ. તેની સાથે ભાણનારા કે ખીજવનારાઓ હવે તેની સાથે ફોટા પડાવવા કે ઓટોગ્રાફ લેવા ફાંઝા મારી રહ્યા છે.

માટે દોસ્તો, તમારી આજુભાજુ કે સમાજમાં ક્યાંય પણ આવી કોઈપણ પરિસ્થિતિથી હતાશ કે નિરાશ થયેલી વ્યક્તિ તમને મળે કે દેખાય તો તેને હાંસીપાત્ર ન બનાવતાં. તેની નૈતિક સહાયતા માટે તત્પર બનશો, માનવતાને દીપાવશો. ચેન્ટેલની કથા-વ્યથા પ્રેરણાત્મક છે. તે સમજાવે છે - “હિંમતે મર્દા તો મદદે ખુદા.”

“પ્રયત્ન કરનાર કોઈ હિવસ પાછો નથી પડતો.”

- સંકલિત

આત્મવિશ્વાસ જ ભાવિ ઉન્નતિનું પ્રથમ પગથિયું છે.

૨. ફરી આવો ફોરેન

તારક મહેતા

હાસ્યલેખક તરીકે અનન્ય સ્થાન ધરાવનાર તારક જનુભાઈ મહેતાનો જન્મ ૨૬ ડિસેમ્બર, ૧૯૨૬ના રોજ અમદાવાદમાં થયો હતો. એમ.એ. સુધીનું શિક્ષણ લીધા બાદ ગુજરાતી નાટ્યમંડળના કાર્યાલયમાં કાર્યકારી મંત્રી રહ્યા. ઘણાં વર્ષો ભારત સરકારના માહિતી અને પ્રસારણ મંત્રાલયના ડિલ્ઝ્સ-ડિવિઝન, મુંબઈમાં વૃત્તાંત લેખક અને ગેજેટેડ અધિકારી તરીકે કાર્યરત રહ્યા હતા.

તારકભાઈએ નિઅંકી નાટકો, એકાંકી સંગ્રહ, ‘તારક મહેતાનો ટપુડો’, ‘દોઢાછ્યા તારક મહેતા’... વગેરે પુસ્તકો આપ્યાં છે. ગુજરાતી સામયિકમાં ધારાવાહિક રૂપે છ્યાયેલા હાસ્યલેખો ‘તારક મહેતાના ઊંધા ચશ્મા’ પરથી હિન્દીમાં પ્રસારિત થતી ટી.વી.સિરિયલ ખૂબ જ લોકપ્રિય બની છે. તેમણે ‘એકશન રિપ્લે’ નામે આત્મકથા લખી છે. ગુજરાતી સાહિત્ય અકાદમી તરફથી સાહિત્ય ગૌરવ પુરસ્કાર તથા રમણલાલ નીલકંઠ હાસ્ય પારિતોષિક દ્વારા તારકભાઈને સન્માનવામાં આવ્યા હતા. ભારતના રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા પદ્મશ્રી એવોઈથી પણ તેમને સન્માનિત કરવામાં આવ્યા હતા. ૧ માર્ચ ૨૦૧૭ના રોજ અમદાવાદમાં તેમનું અવસાન થયું હતું.

સૂર ફૂટિનો

અત્યંત હળવી શૈલીમાં લખાયેતી આ ફૂટિમાં લેખકે આપણા હદ્યમાં રહેલી છૂપી ભાવનાને વ્યક્ત કરીને સામાજિક દરજાનમાં કે પોતાના સ્ટેટ્સમાં પડતા ફરક ઉપર હળવો કટાક્ષ વ્યક્ત કર્યો છે.

હવા ખાવાના નજીકના સ્થળે બંગલો ધરાવતાં લોકો ઉનાળામાં ત્યાં જ જઈને રહે. તો વળી કેટલાંક લોકો દૂર સુધી પણ હવા ખાવાના નિભિતે ઉનાળામાં જઈ સમાજમાં વટ પાડતા જેવા મળે છે.

પરિવર્તન સંસારનો નિયમ છે તે ન્યાયે ફરવા જવાના ટ્રેનામાં પણ પરિવર્તન આવ્યું છે. તેના તરફ અંગુલિનિર્દેશ કરતાં લેખકે હવે વિદેશમાં ફરવા જવાની વાત કરી છે.

વિદેશમાં ફરવા જવાથી થતા ફાયદાઓ જણાવી તેમાં થતો વધારાનો ખર્ચ સરભર કરવાના ઉપાયો પણ જણાવ્યા છે. મજની વાત તો એ છે કે આ બધા પાછળ રહેલા દંભને વ્યક્ત કરવા લેખકે પરોક્ષ રીતે કટાક્ષનો સહારો લીધો છે તેને આપણે સમજવાનો છે.

માણસે એક વાર પરદેશ તો ફરી આવવું જ જોઈએ. તેનાથી તમારા સ્ટેટ્સમાં, તમારા સામાજિક દરજાનમાં ઘણો ફરક પડી જશે. અગાઉની વાત જુદી છે. ત્યારે માણસો ગર્વથી કહેતા :

“અમારે તો માથેરાનમાં કે મહાબળેશ્વરમાં કે લોનાવલામાં બંગલો છે. અમે તો કાયમ ઉનાળામાં જઈને રહીએ છીએ.” “તમારા ભાઈને તો ઉનાળામાં બોમ્બેની ગરમી બિલકુલ નો ખમાય, એપ્રિલમાં છોકરાની પરીક્ષા પતી નથી કે ઈ કહેશે હાતો, આબુ જઈએ, હાતો મસૂરી જઈએ, હાતો...” “અમારે તો દર ઉનાળામાં પૂનામાં સેનિટોરિયમ બુક કરાવી જ રાખ્યું હોય છે...”

તે પછી ઓક્ટોબર-નવેમ્બરમાં હવા ખાવા જવાની ફેશન શરૂ થઈ પણ જ્યારથી કન્ડક્ટેડ ટૂરોની ઈન્ડસ્ટ્રી ચાલુ થઈ છે ત્યારથી આ દેશમાં હવા ખાવા જવાનું કંઈ મહત્વ જ રહ્યું નથી. તેમાં મોટામાં મોટી તકલીફ એક જ, હજારો રૂપિયા ખર્ચને તમે આખા ફેમિલીને પંદર-વીસ દિવસ એક કાશ્મીર ફેરવી આવો પણ તમારો સમાજમાં કશો વટ પડતો નથી. ઉપર્યુક્ત પહેલાં કાશ્મીર જનારા માણસો કાશ્મીર જતા પહેલાં એક મહિનાથી પોતાના પ્રોગ્રામનો પ્રચાર કરી શકતા હતા. ઓળખીતા-પાળખીતા, લાગતા-વળગતા પણ પ્રભાવિત થઈને ચારેખાજુ કહેતા, ‘ફલાણાભાઈ આ વર્ષે કાશ્મીર જવાના છે.’ કાશ્મીર જઈને આવેલા માણસો પણ બે-ચાર મહિના સુધી લાગલગાટ કાશ્મીરની વાત કરી શકતા હતા. દિવસમાં ટોઢસો વાર બોલતા, ‘કાશ્મીર એટલે સાલું કાશ્મીર ! ઓહોહોહો !’ ‘કાશ્મીરમાં આવો ઉકળાટ નહીં. ચોવીસ કલાક બસ ઠંડક. ગમે તેટલું હરો-ફરો, ચાલ્યા કરો પણ થાકનું નામનિશાન નહીં. સવાર-બપોર-સાંજ બસ તાજાં ફૂટ ખાવ અને મજા કરો... ભૂખ પણ તમને એટલી જ લાગે.

આજે તો તમે દિવાળી કરવા જવ અને તમે વેપારી હો અને એકાદ-બે ધંધાનાં બીલ ચૂકવ્યા વગર કાશ્મીર ચાલ્યા ગયા હો અને ત્યાં તમારા લેણદાર બેટી જય તો એ ટકોર કર્યા વગર ના રહે, ‘ફલાણાભાઈ, મુંબઈમાં તો કહેતા હતા તમારો હાથ ભીડમાં છે અને અહીં તો તમે આખા ભીડમાં છો. કાશ્મીર આવવાના પૈસા છે, પણ અમને ચૂકવવાના નથી.’

મુંબઈના જે સાખપાડોશીથી તમે બોર થઈ ગયા હો, કંટાળી-ત્રાસી ગયા હો એ જ માણસ શ્રીનગરની એક હોટલમાં તમારી જ બાજુમાં સાખપાડોશી રૂપે બેટી જય ત્યારે તમારી શું હાલત થાય? મુંબઈમાં તમને એઝો વારંવાર કહ્યું હોય - કાશ્મીર જવાના હો ત્યારે કહેને, સાથે જઈશું, મજા આવશે. તમે તમારાં ઘરનાંઓને કદક સૂચના આપ્યી હોય કે એ ચીટકુને ખબર ના પડવી જેઠાં એ આપણે કાશ્મીર જવાના છીએ, નહીં તો એ આપણને ચીટકી પડશે અને આપણું લોહી પી જશે. બધી જ ચોકસાઈ સાથે તમે મુંબઈમાં એને કહીને નીકળ્યા હો કે અમે તો થોડા દિવસ મહેમદાવાદ કે માંડવી જઈએ છીએ અને પછી એ માણસ ત્યાં તમારા બાજુના રૂમમાંથી ફૂટી નીકળે. તમને જેઠાં હરખથી કથક નૃત્ય કરવા માંડે ત્યારે તમારી શું હાલત થાય? એનાં છોકરાંઓ તમારા ખોળામાં બેસીને તમારા નાક પરથી ચશમાં, ખીસ્સામાંથી બોલપેન ખેંચવા માંડે, કાશ્મીરમાં પરોઠા ના ખાવા પડે તે માટે તમે મુંબઈથી ખાસ થેપલાં લઈ ગયા હો તે તમારો પાડોશી ઝાપટવા માંડે અને તમારા પડછાયાની જેમ તમને ચોંટી પડે.

તમને અંદરખાને એટલો ઉત્સાહ હોય કે મુંબઈ જઈશું ત્યારે છ મહિના સુધી જેને ને તેને સંભળાવીશું, કાશ્મીર એટલે કાશ્મીર, પણ એ સાંભળીને લોકો પહેલાંની જેમ અંજાઈ જશે એવી આશા રાખવી નકામી છે. હવે તો તમે સામા માણસને આંજુ દેવા જ્યાં કાશ્મીરની વાત ચાલુ કરો ત્યાં તો સામો માણસ તરત જ વાત ઉપર કાતર મારશે, ‘સાહેબ, હવે પહેલાંનું કાશ્મીર રહ્યું છે જ ક્યાં?’

“આવું બધું તો ધાણું બને. અમે ફલાણી સાલમાં ગયેલા અને જે મજા આવેલી ! ઓ હો હો હો ! અને ગઈ સાલ ગયા તો, સાલું, તદ્દન ડર્ટી... બિલકુલ ઉકરડો... જ્યાં જવ ત્યાં ગિર્દી... કાશ્મીર કરતાં તો આપણું બોંબે સારું... કાશ્મીરમાં ગઈ સાલ અમારા તો પૈસા પડી ગયા, ત્યારથી નક્કી કર્યું છે. કાંદીવલીના કોઈ સેનિટોરિયમાં મહિનો-માસ રહેવું સારું... બાકી કાશ્મીર નહીં... !

હવે આવું બધું થાય છે તેથી મારી તો સલાહ છે, એકવાર પરદેશ જઈ પડવું. હા, ખર્ચો થાય, પણ પછી તમને આખી નિંદગી વાત કરવાનો વિષય મળી જય. કોઈ પણ જરા મુંબઈની બસ કે ટ્રેનની વાત કરે કે તરત જ

તમે શક્ક થઈ જાવ : ‘અરે સાહેબ! ટ્રેનો તો લંડનની. અંડરગ્રાઉન્ડ. આ આપણી ખટાખટ ટ્રેનો નહીં. એ તો તમને અડીને પસાર થઈ જાય તો યે તમને ખબર ન પડે. અને વળી, કોઈ જાતની પડાપડી-ઘક્કામુક્કી નહીં. સ્ટેશન આવે કે ઓટોમેટિક ડોર ખૂલે ને ઓટોમેટિક વસાઈ જાય. કોઈ રીતનું લટકાતટકી નહીં, બૂમાબૂમ, મારામારી કંઈ નહીં. આપણે ત્યાં તો ઘણીવાર ગાડીમાં જગા ખાલી હોય તો ય લોકો બહાર લટકતા હોય છે. અને અહીં તો રેલવેના પુલો ઓળંગવામાં ટાંટીયા ટેં થઈ જાય છે. ત્યાં તો તમારે એ પંચાત નહીં, તમે પગથિયા પર ઊભા રહી જાવ. પગથિયું ઓટોમેટિક ઉપર જાય, નીચે આવે. એ ઓટોમેટિક સીડીને એસ્કેલેટર કહે છે. ત્યાં તો મોટા મોટા સ્ટોરમાં એસ્કેલેટર હોય છે. દાદરા ઊત્તરવા-ચઢવાની ઝંઝટ નહીં. લાઈફ તો, સાહેબ, એ લોકો જીવે છે.’ (હવે આપણાં દેશમાં પણ કેટલાક સ્ટેશને અને દુકાનોમાં એસ્કેલેટર હોય છે.) તમે બોલતા હો ત્યાં તમારાં પત્ની જોડાય : ‘ઓલી વાત કરો ને?’ ‘કઈ વાત?’ ‘ત્યાં આપણે ઓલ્યા બરફવાળા દેશમાં જ્યા’તા ને ઓલ્યા તાર હારે લટકતા ડબામાં બેહીને છેક ટોચ પર પહોંચેલાં...’

‘તું સ્વિટ્જરલેન્ડની વાત કરે છે. અરે, એની શું વાત કરવી! વાત કરવાથી કોઈને જ્યાલ ના આવે. તું કેબલ કારની વાત કરે છે ને! શિખરો વચ્ચે તારનાં દોરડાં બાંધ્યાં છે. એ દોરડા પર રેલવેના નાના ડબા જેવો ડબો લટકતો હોય અને એ ડબો સરકતો એક શિખરેથી બીજે શિખરે એમ છેક ટોપ પર જાય. હવામાં લટકતા એ ડબામાંથી તમને બરફનાં કોતરો, ખીણો હેખાય... સાહેબ, તમારું મગજ કામ ના કરે. આ તમારા કાશ્મીરમાં તો બસોમાં ફરીને

તમને હડ્દોલા લાગે. આ તો સાહેબ, રમકડા જેવી ટ્રેન, જેતાજેતામાં સીધા પહાડ ચેઢે અને ત્યાંથી તમે આ કેબલ કારમાં એક પછી એક શિખરે પહોંચો. ત્યાં બે કલાકમાં જે જેવા મળે તેટલું અહીં જેતાં તમારા પંદર દિવસનો કચરો થઈ જય.' પરદેશની આવી બધી વાતો કરવાનો મોટો ફાયદો એ છે કે એમાં ખોટા પડવાનો સંભવ હોતો નથી. કહાચ ત્યાં ફરી આવેલો માણસ તમને મળી જય તો યે મોટેભાગે એ પણ તમારી જેમ જ અલપ-અલપ જ ફરી આવ્યો હોય. તમને ખોટા ઠરાવવા જેટલી એની પણ જાણકારી ના હોય. આ તો સ્વાનુભવની જ વાત છે. હું ચુરોપ ફરી આવ્યો તે પછી સમાજમાં મારું માન વધી ગયું છે.

અમારા લેખક મિત્રો પણ બે મહિના ફોરેનમાં ફરી આવીને બે વર્ષ સુધી એ વિશે લેખો લખ્યા જ કરે છે. કરાંચીમાં ફલાણી જગાએ ફલાણી વાનગી ખાયેલી તેના ઉપર લેખક ત્રણ કોલમ ભરી શકે છે. અહીં તમને કોઈ તાજ કે ઓબેરોયમાં પીવડાવવા-ખવડાવવામાં હજલેક ડિપિયાનું પણી કરી નાખે અને તમે ગદ્ગદ થઈને એ ભાઈ વિશે એક લેખ લખો તો એ પબ્લિસિટીમાં ગણાઈ જય. તંત્રીઓ છાપે નહીં. પણ ફોરેનમાં તમને કોઈ બોલપેન આપે અને એકાદ ખૂણોખાંચરે પીત્જા કે એવું કંઈ ખવડાવી હેતો એ ભાઈ આપબણે અમેરિકા, ઈંગ્લન્ડ, કેનેડા કે પાકિસ્તાનમાં કેવી રીતે આગળ આવ્યા તેનો લાંબોચોડો હેવાલ બેઘડક છપાવી શકો છો. લેખક પોતે પરદેશમાં પણ કેટલો પોખુલર છે તે આ રીતે જ દર્શાવી શકાય છે. કેટલાક લેખકો તો ખુલ્લેછોગ જ્યાં જ્યાં ગયા ત્યાં લોકો કેટલા ઉમળકાથી લેટા હતા, એમની નવલકથાનાં પાત્રો વિશે પ્રક્રિયા કરતા હતા, ચાહકો પરાણો પોતાને ફસડી જઈ કેવી વાનગીઓ ખવડાવતા હતા એ બધું સવિસ્તર લખી શકે છે. કોણ બધું જેવા જય છે ! આવો જ લાભ સામાન્ય માણસને પણ થતો જ હોય છે. ખર્ચો કરીને પંદર દિવસની ટૂરમાં જઈ આવવાનું. ખમતીધર માણસ હો તો ફેન્સી ચીજે ખરીદી લાવવાની. ઘણા એવી ચીજે વેચીને પોતાના પ્રવાસના સારા એવા ખર્ચ પણ કાઢી લેતા હોય છે. ઉપરથી અહીં આવ્યા પછી તમારાં માનપાન વધી જય, વાતોનો વિષય મળી જય.

હું તો કહું છું થોડા દિવસ ફોરેનમાં ફરી આવો, ઘણો ફરક પડશો.

માર્ગદર્શક સ્તંભ

પ્રસ્તુત ફૂતિના અધ્યાપનની શરૂઆતમાં વિદ્યાર્થીઓને ગમતી ટીવી સિરિયલો વિશે ચર્ચા કરી શકાય. તારક મહેતાના ઉલ્ટા ચશ્મા બાબત વિસ્તૃત ચર્ચા કરી શકાય. ગંભીર બાબતમે હળવી શૈલીમાં વ્યક્ત કરવાના લેખકના પ્રયત્નને બીરદાવીને ફૂતિમાં રહેલા કટાક્ષને સરળ ભાષામાં સમજલી શકાય.

સામાજિક સ્ટેટસને ઊંચું બતાવવાનો દંબ ટાળવાનો પ્રયત્ન કરી વાસ્તવિકતાને અપનાવવાની પ્રેરણા આપી શકાય. વિદ્યાર્થીઓએ જેયેલા દેશનાં ગિરિમથકો, ફરવાનાં સ્થળો કે વિદેશપ્રવાસના માણેલા આનંદ બાબત ચર્ચા કરી શકાય.

શ્રીમંત વર્ગ, ઉચ્ચ-મધ્યમ વર્ગ, મધ્યમ વર્ગ, નિમ્ન વર્ગ એ દરેક લોકોમાં આજે ફરવાનો વધી ગયેલો જે શોખ જેવા મળે છે, તેના વિશે પણ ચર્ચા કરી શકાય.

સ. ૧. નીચેના શબ્દો માટે કૃતિમાં વપરાયેલા શબ્દો શોધો :

(૧) અભિમાન	(૨) સદ્ગર	(૩) સતત	(૪) આનંદ
(૫) હડસેલો	(૬) તંગી	(૭) રક્ત	(૮) ભીડ

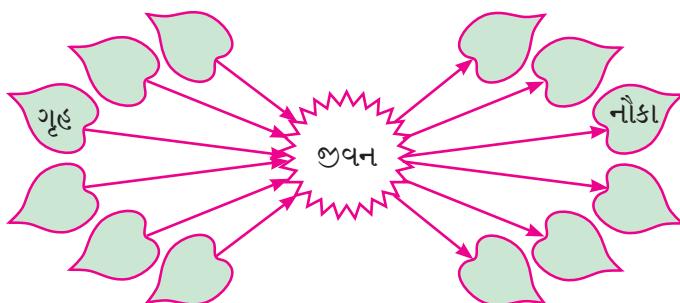
સ. ૨. નીચેના ઢિલ્પ્રયોગ વાપરીને વક્ષ્યો બનાવો :

(૧) પ્રચાર કરવો	(૨) અંજાઈ જવું	(૩) પૈસા પડી જવા
(૪) ગદ્ગદ થઈ જવું	(૫) હાથ ભીડમાં હોવો	

સ. ૩. પાઠમાં આવતા અંગ્રેજ શબ્દોની યાદી બનાવો. તેના ગુજરાતી અર્થ લખો. જરૂર પડે તો શબ્દકોશનો ઉપયોગ કરો :

સ. ૪. આગળ અને પાછળ ‘જીવન’ લગાવીને પાંચ-પાંચ શબ્દો બનાવો :

દા.ત. ગૃહલુણ

દા.ત. જીવનનોકા

સ. ૫. યોગ્ય રીતે જોડો :

‘અ’ વિભાગ

- (૧) સ્વદેશ
- (૨) ખરીદી
- (૩) મિત્ર
- (૪) ફાયદો
- (૫) લાંબો

‘બ’ વિભાગ

- (અ) ગેરફાયદો
- (આ) ટૂંકો
- (ઇ) વિદેશ
- (ઈ) વેચાણ
- (ઉ) શત્રુ

સ. ૬. ‘મ’ વર્ણાક્ષર પરથી સ્થળ કે શહેરનાં નામ પાઠમાંથી શોધીને તેને વર્ણાક્ષરના કમ પ્રમાણે ગોઠવો.

સ. ૭. યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરી વક્ષ્ય ફરીથી લખો :

(૧) વાંચનારને હવે કચ્છ કરતાં _____ વધારે રસ છે.

- (અ) કેનેદામાં
- (આ) કાશમીરમાં
- (ઇ) કેરળમાં

(૨) તમારા ભાઈને તો ઉનાળામાં _____ ગરમી બિલકુલ નો અમાય.

- (અ) બોંઘેની
- (આ) મુંબઈની
- (ઇ) મહેમદાવાદની

- (3) અમારે તો દર ઉનાળામાં _____ માં સેનિટોરિયમ બુક કરાવી જ રાખી હોય.
 (અ) નાસિક (આ) પંચગીની (ઇ) પૂના
- (4) લેખક બે મહિના _____ ફરી આવે તો બે વર્ષ સુધી લેખો લખ્યા કરે.
 (અ) ફોરેન (આ) વિદેશ (ઇ) પરદેશ

સ. ૮. પાઠ કાળજીપૂર્વક વાંચીને લખો :

- (૧) હવા ખાવા જવાની ફેશન શરૂ થઈ છે તે મહિના (૨) બરફવાળો દેશ
 (૩) પગથિયું ઓટોમેટિક ઉપર જથું તેવી સીડી (૪) મુંબઈ નજીકના બે હવાખાવાનાં સ્થળો

સ. ૯. પાઠના આધારે લખો :

- (૧) કાશ્મીરની વિશેષતા (૨) પરદેશ ફરવા જવાના ફાયદા
 (૩) લંડનની અંડરગ્રાઉન્ડ ટ્રેનોની વિશેષતા (૪) કેબલ કારની વિશેષતા

સ. ૧૦. કારણ લખો :

- (૧) આપણા દેશમાં હવા ખાવા જવાનું કંઈ જ મહત્વ રહ્યું નથી કારણ કે...
 (૨) લેખકને આપણા દેશ વિશે લખવા જેવું કંઈ લાગતું નથી કારણ કે...

સ. ૧૧. મુંબઈની લોકલગાડીની મુસાફરીનો તમને થયેલો અનુભવ તમારા શબ્દોમાં લખો.

સ. ૧૨. સંઘિ જેડો :

(૧) દેવ + આનંદ	(૨) દેવ + ઈન્ડ્ર	(૩) કવિ + ઈશ્વર	(૪) મહા + આત્મા
(૫) મહા + ઈશ	(૬) સ્વ + અધ્યાય	(૭) ગિરિ + ઈશ	(૮) સૂર્ય + ઉદ્ય

સ. ૧૩. નીચેનાં વાક્યોના પ્રકાર ઓળખો :

- (૧) “સાહેબ, હવે પહેલાનું કાશ્મીર રહ્યું છે જ ક્યાં?” (૨) “જાઓ. દરવાજે બંધ કરો.”
 (૩) “તું કેબલ કારની વાત કરે છે ને!” (૪) આ તો સ્વાનુભવની જ વાત છે.

★ પાઠમાં ભલે કટાક્ષરે કાશ્મીરની વાતો થઈ છે, પણ ‘કાશ્મીર : ભારતનું સ્વર્ગ’ – આ વિશે આજના સંદર્ભે કાશ્મીરની ચર્ચા કરો.

પ્રકલ્પ છે

★ હવાખાવાના કોઈપણ એક સ્થળ વિશેની માહિતી અને ચિત્રો લેગા કરીને એક સુંદર પ્રકલ્પ તૈયાર કરો.

લેખન કૌશલ્ય

★ ‘મારો યાદગાર પ્રવાસ’ વિષય ઉપર ૮૦ થી ૧૦૦ શબ્દોમાં નિબંધ લખો.

પ્રત્યેક કાર્યને તમારા પડછાયાથી દૂર રાખો

મહાન કલાકાર માઈકલ એંજેલો પોતાની કલાકૃતિના નિર્માણ દરમિયાન પોતાના મસ્તક પરની ટોપી ઉપર એક પ્રકાશિત મીણભત્તી રાખતો જેથી પોતાનો પડછાયો ઉપયોગમાં લેવાતા આરસપાણ કે કેનવાસ પર પે નહીં. પોતાના ‘પડછાયા’થી પોતાની કૃતિને મુક્ત રાખવાનો તે નમ્ર પ્રયાસ કરતો.

માઈકલના આ કાર્યમાં જીવનનો કેટલો મોટો સદેશ છુપાયેલો છે. પ્રત્યેક કાર્યને તમારા ‘પડછાયા’થી દૂર રાખો.

આપણાં આયોજનો, આપણા કાર્યક્રમો, આપણી સેવાઓ, આપણી સત્તાઓ, આપણા પડછાયાથી દૂર રહી શકે છે ખરી?

આપણાં કાર્યો આપણી મહિત્વકાંક્ષાઓનો વિજયધબજ આગળ લઈને ચાલતાં હોય છે. આપણી સેવાપ્રવૃત્તિઓ આપણા ઉત્કર્ષની નિસરણીનું જ કાર્ય કરતી હોય છે. આખરે તો માણસ ઈશ્વરને વ્યક્ત થવાનું માધ્યમ જ છે ને ! એની અભિવ્યક્તિ એટલે નિઃસ્વાર્થ પ્રેમ, લાગણી અને સેવાનો સમર્પણલક્ષી આયાસ.

સ્વાર્થભક્તિ આપણી માનવીય મર્યાદાઓને થાબડે છે અને નિઃસ્વાર્થતા આપણને માનવ-મર્યાદાઓથી મુક્ત બનાવે છે. આત્મચાહના વગર માણસ સેવાયાત્રી બનવા માટે સંકોચ અનુભવે એ આત્મઘડતરની અધૂરૂપ જ કહેવાય. પ્રીતિપાત્ર બનવું એટલે આત્મા અને મનથી સુંદર બનવું અને આત્મા તથા મનથી સુંદર બનવું એટલે મનમાં રહેલાં સ્વાર્થનાં કોટડાં જમીનદોસ્ત કરવાં.

સ્વાર્થજન્ય મર્યાદાઓને ફગાવી હેવાની ખુમારી જ સાચા મનુષ્યત્વની જન્મભૂમિ બની શકે.

નિઃસ્વાર્થતા એટલે અન્યની સંતુષ્ટિમાં ભાગીદાર બનવું. આત્મતુષ્ટ માટે આપણે અભિનંદનોની વખાને આવકારીએ છે. સત્કારનાં હાલરડાં મરક-મરક માણીએ છીએ, પુરસ્કારોની લહાણી માટે વલખીએ છીએ, પ્રશાસ્તિના શાબ્દો માટે તડપીએ છીએ, કારણ કે જગત સાથે આપણો વ્યવહાર આપ-લે નો છે એવું ગણિત આપણે આપણા મનને સમજાવી દીધું છે. તેથી આપણે આપવા કરતાં લેવામાં રાચીએ છીએ.

આપણી ટેવો-કુટેવો પણ આખરે શું છે ? આપણી સ્વાર્થપ્રેરિત સ્વાર્થરત યુક્તિ-પ્રયુક્તિઓનું કેન્દ્રીકરણ માત્ર !

આપણે જગતને કેટલું દાન કર્યું, એના પરથી આપણી દાનશીલતાનું માપ નથી નીકળતું, પરંતુ શું અને કેવી રીતે આપ્યું. તેના પરથી નીકળે છે. બીજાના પડખાનું માંસ કાપીને પોતાને શિબિરાજ કહેવડાવતા દાનવીરોની આ સમાજમાં ખોટ નથી !

દાનીના પડછાયા વગરનું દાન અને સત્કારકર્તાના પડછાયા વગરનું માન જ્યારે સમાજમાં પ્રતિષ્ઠિત થશે, ત્યારે સમાજમાં ‘આખ્યા’ની ફોરમ પ્રગટશે ! દાનભૂષ્યા ને માનભૂષ્યા લિક્ષુકોનો વસ્તીવિસ્ફેટ સામાજિક સ્વાસ્થ્યની દાખિએ ચિંતાનો વિષય છે.

- ડૉ. ચંદ્રકાંત મહેતા

દીર્ઘ પર વિચારનું શાસન હોવું જોઈએ.

૩. બચત કરશો તો બચશો

જ્યેશ ચિત્તલિયા

જ્યેશ ચિત્તલિયાનો જન્મ ૨૫ ઓક્ટોબર, ૧૯૬૩ના રોજ મુંબઈમાં થયો છે.

હાલમાં તેઓ ફીલાન્સર પત્રકાર તરીકે શેરબજાર-મૂડીબજાર, મ્યુચ્યુઅલ ફંડ, ફાઈનાન્સીયલ પ્લાનિંગ,
ટેક્સ વિભાગ, રિઅલ એસ્ટેટ વગેરે વિશે વિવિધ વર્તમાનપત્રો અને સામખ્યકોમાં લખે છે. વિવિધ ગુજરાતી
અખભારોમાં કોલમ લખે છે. ‘શેરબજારમાં આપણે નિષ્ઠળ શા માટે જઈએ છીએ?’ નામનું પુસ્તક તેમણે
આખ્યું છે. આ ઉપરાંત ફાઈનાન્સ સંબંધિત પરિચય પુસ્તિકાઓ પણ લખી છે.

સૂર કૃતિનો

ખોબલાઈઝનના જમાનામાં આપણે ટકવું હોય તો નાણાંની બચત અનિવાર્ય છે. એ બાબત ઉપર
પ્રકાશ પાડતી પ્રસ્તુત કૃતિમાં લેખકે બચત કરવાની જરૂરિયાત અને તેના ફાયદા વિશે વાત કરીને આપણને પણ
બચત માટે ખૂબ સારી રીતે પ્રેરણા આપી છે. તો સાથે બચતને મહત્વ નહીં આપવાથી આવનારી મુજલીઓ
તરફ પણ નિર્દેશ કર્યો છે.

નાનપણામાં પિંગી બેંકમાં પૈસાની બચત કરતાં અને કોઈ સારી કે ગમતી વસ્તુ લેવા પિંગી બેંકનો
ઉપયોગ કરતાં. આમ બચતને લેખક ભારતીય પરંપરાનો ભાગ ગણાવે છે. ભવિષ્યમાં મુજલ સંભેગોમાં કામ
આવે તે માટે પહેલી આવકથી જ બચતની શરૂઆત કરવા પર ભાર મૂક્યો છે. બચતનો પાયાનો સિદ્ધાંત એટલે
કમાવો, બચાવો અને પછી વાપરો.

હિસાબ લખવાની આદત પાડવી, ખરીદી વખતે પ્રમાણભાન રાખવું, વિવેકબુદ્ધિથી પૈસાનું રોકાણ
કરવું, નાની રકમથી બચતની શરૂઆત કરવી વગેરે બાબત લેખકે સારી રીતે સમજાવ્યો છે.

તમે પૈસાને બચાવશો તો એ તમને બચાવશો...

વિશ્વભરમાં તાજેતરના દાયકામાં જોવા મળેલી આર્થિક કટોકટીની અસર સૌ પર પડે છે. વૈશ્વિકીકરણની આ
અસરો હવે પછી થતી જ રહેશે અને બદલતી પણ રહેશે જ, કેમ કે હવે તો ખોબલાઈઝનનો જમાનો વધતો
રહેવાનો છે. જેમાં કરે કોઈ ને ભરે કોઈ જેવો ઘાટ પણ જોવા મળી શકે, આ અસરો દેરેક દેશની પ્રજા, એકેક વ્યક્તિ
પર પણ પડતી હોય છે. પરંતુ જો આપણે આપણા જીવનમાં નાણાંની બચતને નોંધપાત્ર સ્થાન આખ્યું હશે તો સંભેગો
સામે આપણે ટકી શકીશું, આપણી રક્ષા સારી રીતે કરી શકીશું. જેઓ બચતને જરાપણ મહત્વ નહીં આપે કે તેની
ઘોર ઉપેક્ષા કરશો તેમની સામે ભારે મુજલીઓ ઊભી થઈ શકે. બચત કરશો, તો બચી જશો. અહીં બચતની કેટલીક
પાયાની અને વ્યાવહારિક વાતો સમજુએ....

આપણે નાના હતા ત્યારે પપ્પા કે મમ્મી પિંગી બેંક કે સેવિંગ બોક્સમાં પૈસા બચાવવા આપતા હતા. ઘરનાં
હોશિયાર બાળકો તેમને મળતા પોકેટ મનીમાંથી પણ પૈસા બચાવી રાખી મૂકતા. ક્યારેક પોતાને કોઈ સારી વસ્તુ-

ગમતી વસ્તુ લેવી હોય ત્યારે પિંગી બેંકનો ઉપયોગ કરતા. આમ બચત આપણી ભારતીય પરંપરાનો ભાગ છે, ભારતીયજનોનો સ્વભાવ છે.

હકીકતમાં પહેલી આવકથી જ બચત શરૂ થવી જોઈએ. આપણે પૈસાની બચત શા માટે કરવી જોઈએ? સ્વાભાવિક છે કે ભવિષ્યમાં અથવા મુશ્કેલ સંજ્ઞેગોમાં કામ આવે તે માટે.

આજના સમયમાં ધણાં યુવાનો નોકરી પર લાગે ત્યારથી રિટાયરમેન્ટનું પ્લાનિંગ પણ કરતાં થઈ ગયા છે. કોઈ કહે કે નિવૃત્તિનું આયોજન કયા વરસથી ચાલુ કરવું જોઈએ? તો તેનો સરળ જવાબ છે, પહેલી આવક શરૂ થાય એ દિવસથી. બચતનો સ્પષ્ટ સિદ્ધાંત છે, કમાવો, બચાવો અને પછી વાપરો, પરંતુ મોટેભાગે લોકો કમાયા પછી તરત વાપરવાનું શરૂ કરી હોય છે, અને પછી બચે તો બચતનો વિચાર કરે છે. આમ તો પૈસા બચાવવા મુશ્કેલ છે. ખાસ કરીને મૌંઘવારીના કાળમાં અને સતત પરિવર્તન પામતી લાઈફ સ્ટાઇલમાં યેનકેન પ્રકારે પણ પૈસા બચાવવા પડશે. જે તમારે એક સત્તામત ભવિષ્ય ઊભું કરવું હશે તો વર્તમાનમાં સહન કરીને પણ બચત કરવી જરૂરી છે.

આપણે રોજરોજના હિસાબ લખવાની આદત કે નિયમ રાખીશું તો આપણને એ જ્યાલ આવવો શરૂ થઈ જશે કે આપણે ક્યાં ખોટા ખર્ચ કરી નાંખીએ છીએ. બીજું તેનાથી આપણને કયા ખર્ચ પર કાપ મૂકવો તેનો અંદાજ પણ આવવા લાગશે. આપણે વધારાની આવક માટે મહેનત કરવી પડે એમ છે તે પણ આનાથી સમજશે. આપણે

વિચારતા નથી, કિન્તુ જાણતા-અજાણતા આપણે કેટલાય બિનજરૂરી ખર્ચ કરી નાંખીએ છીએ. ખાસ કરીને આપણને જરૂર હોય કે ન હોય આપણે વાર-તહેવારે પ્રમાણ વગર ખરીદી કરી લઈએ છીએ. ઘણીવાર ફેશનના નામે કે ક્યારેક સમાજમાં દેખાદેખીમાં ખોટી રીતે નાણાં ખર્ચાઈ જાય છે. આ માનસિકતા સાથે બચતના ગુણ વિકસવા કઠિન બની જાય છે. જેનો ઘ્યાલ બહુ મોદેથી આવે છે અથવા કપરા સંભેગોમાં તેનો અહેસાસ થાય છે. ત્યારે ઘણું મોંડું થઈ ચૂક્યું હોય છે. લોકો બેંક સેવિંગ એકાઉન્ટમાં હજારો ડાયિયા રાખી મૂકૃતા હોય છે. જ્યાં તેમને નજીવું વ્યાજ મળે છે. પણ તેનો ઘ્યાલ રહેતો નથી. ખરેખર તો લોકોએ ચોક્કસ જરૂરી રકમથી વધુ નાણાં સેવિંગ ખાતામાં મૂકી રાખવા નહીં, પરંતુ તેને બદલે એ નાણાંનું પોતાની જરૂરિયાતને આધારે રોકાણ કરી નાંખવું જોઈએ અર્થાત् નાણાંના રોકાણમાંથી વધુ વળતર રૂપે વધુ નાણાંનું સર્જન થતું રહેવું જોઈએ. પૈસામાંથી પૈસા ના બને તો એ ખોટનો ઘંધો ગણાય.

જેમ બચત વહેલી શરૂ કરવી જોઈએ તેમ રોકાણનું કામ પણ વહેલાસર શરૂ કરી દેવું જોઈએ. પછી કરીશું-પછી કરીશું જેવા બહાનાં કે મનઘડત દલીલો સાથે આ કામ ખેંચતાં રહેવું જોઈએ નહિં. પગાર વધશે પછી કરીશ, પ્રમોશન મળશે પછી, બહારગામ ફરી આવું પછી, દીકરાનો જરૂર દિવસ ઊજવાઈ જાય એ પછી કરીશું જેવી દલીલો લોકોનો ખાસ્સો સમય ખાઈ જતી હોય છે. જેનો ઘ્યાલ આવે ત્યારે ઘણું મોંડું થઈ ગયું હોય એવું બની શકે છે.

ઘણાંને સવાલ થાય કે બચત શા માટે કરવી?

આ સવાલનો સીધો જવાબ મેળવવા પોતાની જાતને જ થોડા સવાલ પૂછવા ઉચિત રહેશે.

☞ તમારા હવેના સમયના રોજબરોજના ખર્ચ શું હોય છે?

☞ ફિલ્મો કેટલી જુઓ છો? તેની ટિકિટના ભાવ શું હોય છે?

પહેલાં આ ભાવો શું હતા? રોજરોજ-અવાર-નવાર જેમાં ટ્રાવેલ કરો છો એ રીક્ષા કે ટેક્સીના ભાડા હવે શું છે? બહારગામ કે ટુર પર જાવ છો ત્યારે હવે હોટેલમાં રહેવાનો ખર્ચ શું આવે છે, અને પ્રવાસનો પણ? અઠવાડિયામાં કે વારે તહેવારે હોટેલમાં કેટલાં બિલ ભરો છો? આ યાદી હજી તો લંબાવો એટલી લંબાવી શકાય તેમ છે. તમે પોતે પણ તે જાણો જ છો. એકદમ અફલાતૂન નહીં પણ ઓછામાં ઓછું આરામદાયક જીવન માટે પૈસાનો યોગ્ય સંચય અને તેમાંથી વધુ નાણાંનું સર્જન થાય અને નાણાંની નિયમિત વૃદ્ધિ થાય એ રીતે તેનું આયોજન થવું જરૂરી છે.

મૌઘવારી દિન પ્રતિદિન વધતી જાય છે માટે નાની રકમથી બચતની શરૂઆત કરી દેવી જોઈએ. નાની રકમ પણ સમય સાથે મોટી થતી જતી હોય છે. ‘ટીપે-ટીપે સરોવર ભરાય’ એ કહેવત બહુ જ્ઞાનીઓએ પાડી હોવી જોઈએ કારણ કે બચત કરતાં પહેલા સૌના મનમાં પહેલો વિચાર એ જ આવતો હોય છે કે પચાસ-સો ડાયિયામાં વળી શું બચાવવાનું? પણ હોસ્ટો, આ સો ડાયિયા જ પછી હજાર થાય છે અને લાંબે ગાળે લાખ પણ થાય છે. બચત માટે કોઈ પણ રકમ નાની હોઈ શકે નહીં.

પૈસા કમાવાની શરૂઆતનો દિવસ એ પોતાની આવકમાંથી પહેલી બચત કરવાનો નિર્ણય જ નહિં, અમલમાં મૂકવાનો પણ દિવસ છે. સામાન્ય રીતે લોકો કહેતા હોય છે કે પગારમાંથી પૈસા બચશે તો બચત કરીશું. પરંતુ હકીકિત એ હોવી જોઈએ કે પૈસા બચાવીને જ બચત કરવી પડે. માની લઈએ કે દરેકના કિસ્સામાં એ સંભલ ન બની શકે, કિંતુ આ નિયમ હોવો જરૂરી છે કે પહેલી કમાણીના દિવસથી જ બચતના પાઠ શીખીએ, પણ બચતનો વાસ્તવિક અમલ યુવાનીમાં પહેલી આવકથી શરૂ થવો જોઈએ. બચત અને તેનું યોગ્ય આયોજન સાથેનું રોકાણ આજના અને ભાવિ સમયની ખાસ જરૂરિયાત છે.

માર્ગદર્શક સ્તંભ

પ્રસ્તુત કૃતિના અધ્યાપનની શરૂઆતમાં વિદ્યાર્થીઓને મળતા ભિસ્સા ખર્ચ અને તેના ઉપયોગ બાબત ચર્ચા કરી શકાય.

વર્તમાન સમયની મૌંઘવારી બાબત ચર્ચા કર્યા પછી બચત કરવાની જરૂરિયાત, તેનું મહત્વ, તે કરવાના ઉપાયો અને તેની માટેની જુદીજુદી યોજનાઓ વિશેની માહિતીશી પરિચિત કરી શકાય. બેંક અને પોસ્ટઑફિસની બચત યોજનાઓ ઉપર પણ પ્રકાર પાડી શકાય. શક્ય હોય તો બેંકની મુલાકાત પણ ગોઠવી શકાય. રોજના હિસાબ લખવા, ભિસ્સાખર્યના પૈસામાંથી બચત કરવા માટે પ્રેરણ આપી શકાય.

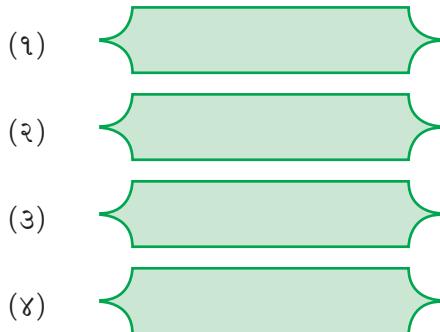
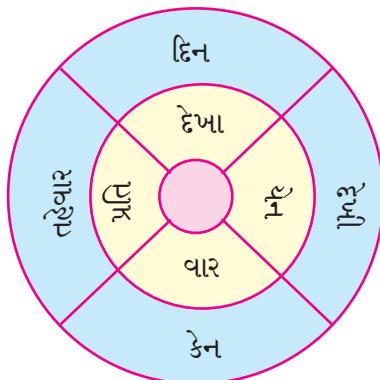
સ્વાધ્યાય

સ. ૧. નીચેના શબ્દો માટે કૃતિમાં વપરાયેલા શબ્દો શોધો :

(૧) જગત	(૨) ચલાણ	(૩) અનાદર	(૪) ભયંકર
(૫) વધારો	(૬) ફેરફાર	(૭) મામૂલી	(૮) ટેવ

સ. ૨. કૃતિમાં વપરાયેલા અંગેજ શબ્દોની યાદી તૈયાર કરો. તેના ગુજરાતી અર્થ લખો. શબ્દકોશની મદદ લો.

સ. ૩. યોગ્ય બેડી બનાવો :

સ. ૪. નમૂના પ્રમાણે શબ્દ લખો : દા.ત. સ્વતંત્ર - પરતંત્ર

(૧) આવક	(૨) સ્વાભાવિક	(૩) બિનજરૂરી	(૪) વ્યવહારિક

સ. ૫. આડાઅવળા અક્ષરોને ગોઠવી અર્થપૂર્ણ શબ્દ બનાવો :

(૧) રવિભંગ	(૨) શીધવામો	(૩) સહેઅસા
(૪) ધકાઅમદારા	(૫) નાજાજ્યો	(૬) ઢતઆશા

સ. ૬. 'ધૂક' ઉપસર્ગ લગાડી શબ્દો બનાવો :

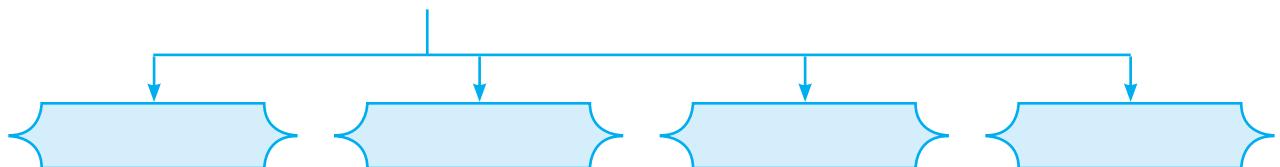
(૧) અર્થ	(૨) સમાજ	(૩) તંત્ર	(૪) રસાયણ
(૫) ભાષા	(૬) માસ	(૭) દિન	(૮) વ્યવહાર

સ. ૭. યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરીને વિધાન પૂર્ણ કરો :

- (૧) સંજોગો સામે આપણે ટકી રહેવું હોય તો, આપણે જવનમાં _____
 (અ) નાણાંની બચતને નોંધપાત્ર સ્થાન આપવું જોઈએ
 (આ) પહેલેથી પૈસા ભેગા કરવા જોઈએ (ઇ) કરકસરથી રહેવું જોઈએ
- (૨) નાનપણમાં પોતાને ગમતી વસ્તુ લેવા આપણે _____
 (અ) માતાપિતા પાસે જીદ કરતાં (આ) પિંગી બેંકનો ઉપયોગ કરતાં
 (ઇ) ગમે તેમ કરી પૈસા મેળવતાં
- (૩) નિવૃત્તિનું આયોજન પણ આપણે _____
 (અ) નિવૃત્તિ પછી તરત જ કરવું જોઈએ (આ) પેન્શન શરૂ થાય ત્યારથી જ કરવું જોઈએ
 (ઇ) પહેલી આવક શરૂ થાય તે દિવસથી કરવું જોઈએ
- (૪) બચતનો સ્પષ્ટ સિદ્ધાંત છે કે,
 (અ) કમાવો, વાપરો અને પછી બચાવો (આ) કમાવો, બચાવો અને પછી વાપરો
 (ઇ) વાપરો, બચાવો અને પછી કમાવો

સ. ૮. સમજુને લખો :

- (૧) બચત પછી કરીશું તે માટેની દલીલો

- (૨) બચત કરવા પોતાની જતને પૂછવાના પ્રશ્નો

- (૩) પૈસા બચાવવાની જરૂરિયાત
 (૪) રોજનો હિસાબ લખવાની આદતથી થતા ફાયદા

સ. ૯. અધૂરોં વાક્યો પાઠના આધારે પૂરા કરો :

- (૧) બચત કરશો તો _____
 (૨) ક્યારેક સમાજમાં દેખાદેખ્મીમાં _____
 (૩) પૈસામાંથી પૈસા ના બને તો એ _____
 (૪) બચત માટે કોઈપણ રકમ _____

સ. ૧૦. નીચેનાં વાક્યોને યોગ્ય ક્રમમાં ગોઠવો :

- (૧) યોગ્ય આયોજન સાથેનું રોકાણ આજના સમયની ખાસ જરૂરિયાત છે.
- (૨) મૌધ્યવારી દિન-પ્રતિદિન વધતી જાય છે.
- (૩) પહેલી કમાણીના દિવસથી જ બચતના પાઠ શીખીએ.
- (૪) ટીપે-ટીપે સરોવર ભરાય.
- (૫) પૈસા બચાવીને જ બચત કરવી પડે.

સ. ૧૧. પાઠના આધારે ખાલી જગ્યા પૂરો :

- (૧) બચતની જેમ રોકાણનું કામ પણ _____ શરૂ કરી દેવું જોઈએ.
- (૨) નાણાંની _____ વૃદ્ધિ થાય એ રીતે તેનું આયોજન થવું જરૂરી છે.
- (૩) ઓછામાં ઓછું _____ જીવન માટે પૈસાનો યોગ્ય સંચય કરવો જોઈએ.
- (૪) હકીકતમાં _____ આવકથી જ બચત શરૂ થવી જોઈએ.

સ. ૧૨. તમને મળતા બિસ્સાખર્યનો ઉપયોગ તમે કેવી રીતે કરો છો? આ પાઠ શીખ્યા પછી કોઈ ફેરફાર કરશો કે? તે લખો.

સ. ૧૩. યોગ્ય વિશેષણ લખો :

(૧) સંઝેગો	(૨) સિદ્ધાંત	(૩) વાતો
(૪) વ્યાજ	(૫) જીવન	(૬) બાળકો

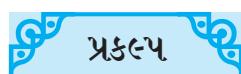
સ. ૧૪. શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ આપો : જવાબ માટે કૌંસમાં આપેલા શબ્દોનો ઉપયોગ કરો :

(સિદ્ધાંત, દાયકો, બચત, રોકાણ)

- (૧) દસ વર્ષનો સમૂહ _____
- (૨) ભવિષ્ય માટે બચાવેલા પૈસા _____
- (૩) વધુ વળતર મેળવવા પૈસા રોકવા એટલે _____
- (૪) પૂરી તપાસ કે વિચારણા પછી સાચો સાબિત થયેલો નિશ્ચિત ભત _____

★ નીચેની બાબતો વિશે વર્ગમાં બે ક્રૂથ પાડીને સમૂહચર્ચા કરો :

● પાસબુક	● ચેકબુક	● કેવાયસી (KYC)
● બચતખાતું	● ચાલુ ખાતું	● રીકર્નિંગ ખાતું
● ફિક્સેડ ડિપોजિટ		

★ કુટુંબના વડીલ સાથે ચર્ચા કરી તમારા ઘર માટેનું એક મહિનાનું અંદાજપત્ર તૈયાર કરો.

નીચેનાં વાક્યોનું ગુજરાતી ભાષામાં ભાષાંતર કરો :

- (૧) Beauty is in the heart, not in the face.
- (૨) All power is within you. You can do anything and everything.
- (૩) You are the creator of your own destiny.
- (૪) Never postpone what you can do today.
- (૫) Good manners will open the doors that the best education cannot.
- (૬) No one will manufacture a lock without a key. Similarly God won't give problems without solutions
- (૭) A ruler should be slow to punish and swift to reward.
- (૮) We must follow the traffic rules for the safety.
- (૯) Go out on the ground to play every day.
- (૧૦) Trees are our best friends.

વિશેષ વાંચન

બચત અને રોકાણ વચ્ચેનો તરફાવત

બચત નિર્જિય છે; રોકાણ સક્રિય છે.

બચત ધ્યેયરહિત છે; રોકાણ ધ્યેયયુક્ત છે.

બચતમાં આયોજન આવશ્યક હોતું નથી;

રોકાણમાં આયોજન આવશ્યક હોય છે.

બચતમાં વ્યક્તિ નાણાં સાચવે છે.

રોકાણમાં નાણા વ્યક્તિને સાચવે છે.

બચતમાં નજર નાણાંની ચૂકવણી પર હોય છે.

રોકાણની નજર લાભાંશ અને વળતર પર હોય છે.

બચતમાં ચિંતા છે; રોકાણમાં વિશ્વાસપૂર્વી સાહસ છે.

બચત સંપત્તિ સાચવે છે; રોકાણ સંપત્તિમાં વૃદ્ધિ કરે છે.

- સંકલિત

આગસ આરામ નથી, કંજૂસાઈ કરકસર નથી અને ઉડાઉપળું ઉદારતા નથી.

૪. દેશભક્ત જગડુશા॥

રમણલાલ સોની

રમણલાલ પીતાંબરદાસ સોનીનો જન્મ ઈ.સ. ૧૯૧૮ના રપમી જન્યુઆરીએ મોડાસા તાલુકાના કોકાપુર ગામમાં થયો હતો. આગ્રા ચુનિવર્સિટીમાંથી બી.એ. કરીને મોડાસા હાઇસ્ક્યુલમાં શિક્ષક અને આચાર્ય તરીકે કાર્યરત રહ્યા. સત્યાગહની લડતમાં સક્રિય રહી જેલવાસ પણ બોગવ્યો. ખેડૂતો અને હરિજનોના ઉદ્ધાર માટે અનેક પ્રવૃત્તિઓનું સંચાલન તેમણે કર્યું. બાળસાહિત્ય અને અનુવાદ ક્ષેત્રે ખેડાણ કર્યું. તેમણે વાર્તા, કવિતા, નાટકો લખ્યાં છે. તેમની આત્મકથા ‘રાખનું પંખી’ નામે પ્રકાશિત થઈ છે. બંગાળી સાહિત્યનો ગુજરાતીમાં તેમણે અનુવાદ કર્યો છે.

તેમની નોંધપાત્ર કૃતિઓમાં શિશુકથા, શિશુસંસ્કારમાળા, ધનોતપનોતની ઘડાઘડ, સિંહાસન બત્રીસી, અરેબિયન નાઈટસની વાતો, ઈસપની બાળવાતો વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. તેમને રણજીતરામ સુવણીંદ્રક અને ગુજરાત સરકાર દ્વારા ગુજરાત ગૌરવ પુરસ્કારનું સન્માન મળ્યું છે. ઈ.સ. ૨૦૦૬ની ૨૦મી સેટેમ્બરે અમદાવાદમાં તેમનું અવસાન થયું હતું.

સૂર કૃતિનો

પ્રસ્તુત કૃતિમાં પાટણના રાજ વિશળદેવના જીવનના પ્રસંગ વર્ણિત્વા છે. રાજ્યની મુશ્કેલીના સમયે રાજ અને પ્રજ સમજપૂર્વક, ધીરજપૂર્વક ઉક્તિ લાવે તો સમસ્યા હળવી થઈ જય છે. દાનવીર જગડુશા પણ નગરશોઠ તરીકે માનવતાવાદી અભિગમ ધરાવે છે. જ્યત મહેનતે એકઠી કરેતી કમાણી અને સંચિત કરેતા અનાજના કોઠારોને સંકટ સમયે પ્રજ માટે ખુલ્લા મૂકી દેનાર શાહ સોદાગર જગડુશાના દિલની ઉદારતાનો સરસ પરિચય લેખકે પ્રસ્તુત નાટક દ્વારા કરાવ્યો છે.

સ્થળ : પાટણ

પાટણના રાજ વિશળદેવનો દરબાર

(રાજ વિશળદેવ દરબાર ભરીને બેઢા છે, પણ સૌનાં મોં ઉદાસ છે. આખાયે દરબારમાં જાણે નિરાશાની ઘેરી છાયા ફરી વળેલી છે. રાજની સામે રાજનેષી ટીપણું પહોળું કરીને બેઢા છે. તે આંગણીના વેઢા પર આંકડા માર્દી છે.)

રાજ : તે જેખીલુ, આ વર્ષેચ વરસાદ નથી શું?

નેષી : મહારાજ, મને થાય છે કે કાળવાળી ઉચ્ચારતાં મારી જીભ કપાઈ કેમ નથી જતી ?

રાજ : સમજુ ગયો ! હું સમજુ ગયો ! નેષી, હવે બોલવાની જરૂર નથી.

(એટામાં બહારથી ઘણા લોકોનો પોકાર સંભળાય છે : ‘અમને ખાવાનું આપો ! અમને જિવાડો ! અમે મરી જઈએ છીએ !’)

- રાજા** : મારી રંકડી રૈયત ભૂખે મરે છે ! હવે તો એક આશા જગડુશાની રહી છે. પ્રધાનજી એમને તેડી લાવવા કર્ય ગયા છે. આજકાલમાં આવી જવા જોઈએ.
- દરવાન** : (પ્રવેશી, રાજને પ્રણામ કરી) મહારાજ ! કર્યાના શાહ સોદાગર શેઠ જગડુશા પદ્ધાર્યા છે. પ્રધાનજી પણ સાથે છે.
- રાજા** : (એકદમ ઉત્સાહમાં આવી) એકદમ, એકદમ એમને અંદર લઈ આવ !
- દરવાન** : (નમૃતાથી) મહારાજ, પ્રધાનજીએ કહેવડાવ્યું છે કે શેઠ જગડુશા શાહ સોદાગર છે. તેમનો સત્કાર કરવા આપ પોતે -
- રાજા** : સમજ્યો, સમજ્યો એમના સત્કાર માટે મારે જ સામા જવું જોઈએ. પ્રધાનજીની વાત સાચી છે ! (રાજા ગાઢી પરથી ઊભો થઈ જાય છે. આખી કચેરી ઊભી થઈ જાય છે. પછી રાજા જગડુશાનો સત્કાર કરવા પ્રવેશદ્વાર ભણી જાય છે. સામેથી પ્રધાન જગડુશાને લઈને આવે છે. જગડુશાને જોઈ રાજા ઝડપથી પગલાં ભરી એની સામે જાય છે, તેવી જ રીતે જગડુશા પણ ઝડપ કરે છે. બંને એકબીજાને વહાલથી ભેટે છે. પછી રાજા જગડુશાનો હાથ પકડી રાજગાઢી તરફ દોરી જાય છે અને પોતાની જોડે જ ગાઢી પર તેમને બેસાડે છે. બંનેના બેઠા પછી પ્રધાન અને દરખારીઓ પોતપોતાના આસન પર બેસે છે.)
- જગડુશા** : મહારાજ, ઓચિંતાનો કેમ યાદ કર્યો મને ?
- રાજા** : સુખદુઃખની વાતો કરવા, શેઠજી ! ગુજરાતમાં આજે ત્રણ વરસથી કારમો દુકાળ ચાલે છે.
- જગડુશા** : એકલા ગુજરાતની કાં વાત કરો છો ? આખા હિંદુસ્તાનમાં આજે દુકાળ છે. સિંધ મેવાડ, માળવા, કાશી અને ઠેઠ કંદહાર લગી આજે લોકો ભૂખે મરે છે અને પાનખરમાં પાંડાં ખરે તેમ ખરે છે. વખત એવો બારીક છે કે ભલભલાની લાજ જવાનો વખત છે. સાત ખોટના દીકરાના મૌંભાંથી બાપ બટકું રોટલો કાઢી ખાય છે. મૂકી ધાન સારુ માબાપ છોકરાંને વેચે છે ! શી ખબર શું થવા બેદું છે ?
- રાજા** : રામજી રાખશે તે રહેશે ! પણ આવે વખતે રૈયતને ટકાવી રાખવાનો રાજ્યનો ધર્મ છે.
- જગડુશા** : આપ સરખા પ્રજાવત્તસત રાજના મૌંભાં આવા જ શબ્દો શોભે. મને એ સાંભળી બહુ આનંદ થાય છે. મેં તો સાંભળ્યું છે કે આપે આપના ધાનના કોઠાર અને ધનના ભંડાર ગરીબોને માટે ખુલ્લા મૂકી દીઘા છે !
- રાજા** : મૂકી દીઘા હતા; હવે તો એય ખાતી થઈ ગયા. હવે મારા ધનના ભંડાર અને અન્નના કોઠારોય ખાલીખમ પડ્યા છે અને રૈયતના પેટનો ખાડો તો હજુ ઊણો ને ઊણો જ છે. ધાર્યુંતું કે ઓણ સાલ વરસાદ આવશે ને સૌ સારાંવાનાં થશો, પણ વરસાદ આવ્યો નહિ, અધૂરામાં પૂરું તીડ પડ્યાં ! લોકો ત્રાહિમામ પોકારે છે !
- (એટલામાં બહારથી પોકાર આવે છે : “અમે મરી જઈએ છીએ, અમને જિવાડો, અમને જિવાડો, અમને અનાજ આપો !”)
- જગડુશા** : (બહારનો પોકાર સાંભળી) ભૂખ્યાં ગળાંમાંથી પૂરો અવાજ પણ નીકળતો નથી.
- રાજા** : વસ્તીનું આ દુઃખ એ મારું દુઃખ છે, પણ નિવારણનો કોઈ રસ્તો મને દેખાયો નહિ. ત્યારે હું મૂંજાયો. એવે વખતે તમે યાદ આવ્યા !

- જગડુશા** : (નવાઈ પામી) હું યાદ આવ્યો ? કેવી રીતે ?
- રાજા** : મારા સાંભળવામાં આવ્યું છે કે પાટણમાં જગડુશાની માલિકીની કેટલીક અનાજની વખારો છે !
- જગડુશા** : જગડુશાની માલિકીની અનાજની વખારો ? મહારાજ, આપની કંઈક ભૂલ થાય છે. મારી માલિકીની કોઈ અનાજની વખાર મેં પાટણમાં કે કોઈ શહેરમાં રાખી જ નથી.
- રાજા** : તો એમે સાંભળ્યું એ શું ?
- જગડુશા** : કંઈક સમજફેર થઈ હશે, મહારાજ ! કારણ કે વખારો મારી ખરીને ?
- રાજા** : (નવાઈ પામી) વખારો આપની છે અને છતાં એ આપની માલિકીની નથી, એમ આપનું કહેવું છે ?
- જગડુશા** : વાત એમ છે કે વખારો મારી છે એ વિશે કંઈ શંકા નથી !
- રાજા** : અને એ વખારોમાંનું અનાજ ?
- જગડુશા** : એ અનાજ મારું નથી.
- રાજા** : (હતાશ બની જઈ) એ અનાજ તમારું નથી ? તો શું તમે એ કોઈને દઈ દીધું છે ? કોને દીધું ? ક્યારે દીધું ? હું તમને એના મોં માઝ્યા દામ આપત !
- જગડુશા** : એ અનાજ મારું નથી એ નિશ્ચિત છે. મેં કોને દીધું અને ક્યારે દીધું એ જાણવું હોય તો - એમ કરોને, એ વખારો ખોલાવી એની તપાસ કરાવો ને ?
- રાજા** : કેવી રીતે ખબર પડશે ?
- જગડુશા** : એમ જ ખબર પડશે. દરેકે દરેક વખારની અંદર ભીત્તપત્ર પર તાંબાપતરામાં લેખ લખાવીને જડાવેલો છે. તેમાં એ અનાજના માલિકનાં નામઠામ બધું લખેલું છે !
- રાજા** : ઢીક છે, ઢીક છે ! હું એ માલિકની પાસે જઈશ ને કહીશ કે સુકાળ થયે તેને એક એક દાણા સાથે મોતી ગણીને આપીશ, પણ આજે મારી પર આટલી દ્વાયા કર !
- જગડુશા** : જે રાજના દિલમાં રૈયતનાં સુખદુઃખનો આવો ખ્યાલ છે તેને અનાજ જરૂર મળી રહેશે.
- રાજા** : મળી રહેશે ? કોટવાલજી, જીઓ વખારો ઉઘાડો અને લેખ અહીં લઈ આવો !
- કોટવાલ** : જેવી આજા, મહારાજ ! (જવાનું કરે છે.)
- જગડુશા** : મહારાજ ! આપે આટલી તકલીફ લેવાની કંઈ જ જરૂર નથી ! હમણાં જ મારા માણસો લેખ લઈને અહીં આવશે. મેં ક્યારનાયે તેમને ત્યાં મોકલી દીધા છે. (એટલામાં હાથમાં તાંબાપતરું લઈને એક માણસ સભામાં દાખલ થાય છે. બધા તેની સામે જોઈ રહે છે. પહેલાં એ રાજને અને પછી જગડુશાને પગે લાગે છે અને પતરું જગડુશાના હાથમાં મૂકે છે. જગડુશા એ પતરું રાજના હાથમાં મૂકે છે.)
- રાજા** : આ જ એ લેખ ?
- જગડુશા** : હા, મહારાજ ! પંડિતજી પાસે એ વંચાવો.
- રાજા** : પંડિતજી, લો આ લેખ વાંચો.
(પંડિતજી ઊભા થઈને આગળ આવે છે. ઉઘાડા ડિલ પર ઉપરણો અને માથે પંડિતશાહી પાઘડી શોભે છે. રાજની સામે આવી પ્રણામ કરી પતરું હાથમાં લે છે.)

- પંડિત** : (પતરું વાંચે છે.) મહારાજ, સાંભળો આમાં લખ્યું છે કે આ વખાર જગડુશાની છે, પણ વખારમાંનું બધું અનાજ એનાં ભૂખે મરતાં ગરીબ ભાઈભાંડુઓનું છે. દેશની ભૂખે મરતી વસ્તી આ અનાજની માલિક છે. એના એક દાણા પર પણ જગડુશાનો હક્ક નથી !
(આખી સભા આ સાંભળી ઘડીભર સ્તબ્ધ બની જાય છે. પછી કળ વળતાં બધા ‘વાહવાહ !’ પોકારે છે.)
- રાજ** : વાહ, જગડુશા વાહ ! (ઊભો થઈ જઈ જગડુશાને ભેટી પડે છે.) તમે તો કહેતા હતા કે અનાજ તમારું નથી ?
- જગડુશા** : તો મારું.... છે ? એ તો ગરીબોનું છે. આ અનાજમાંથી એક દાણોથ લેવાનો મને હક્ક નથી !
(એટલામાં બીજો માણસ હાથમાં પતરું લઈને આવી પહોંચે છે. તે રાજને તથા જગડુશાને પગે લાગી લેખ જગડુશાના હાથમાં મૂકે છે. જગડુશા તે રાજને સૌંપે છે. રાજ પંડિતને આપે છે.)
- પંડિત** : (બીજો લેખ વાંચે છે.) મહારાજ સાંભળો, હવે હું બીજી વખારનો લેખ વાંચું છું. આમાં લખ્યું છે વખાર જગડુશાની છે, પણ વખારમાંનું બધું અનાજ એનાં ભૂખે મરતાં ગરીબ ભાઈભાંડુઓનું છે. દેશની ભૂખે મરતી વસ્તી આ અનાજની માલિક છે. એના એક દાણા પર પણ જગડુશાનો હક્ક નથી !
આખી સભા ‘વાહવાહ’ પોકારે છે. રાજ ફરી જગડુશાને ભેટી પડે છે. એવામાં તીજો માણસ પ્રવેશો છે. પહેલાની પેઠે તે પતરું પણ જગડુશાના અને રાજના હાથમાં થઈને પંડિતના હાથમાં આવે છે.)

- પંડિત** : હવે ત્રીજી વખારનો આ લેખ સાંભળો : આ વખાર જગડુશાની છે, પણ એ અનાજના એક દાણા પર પણ જગડુશાનો હુક્ક નથી ! દેશની ભૂખે મરતી વર્તતી આ અનાજની માલિક છે.
- રાજી** : વાહવાહ ! વાહવાહ !
- રાજી** : જગડુશા, આવી કેટલી વખારો છે ગામમાં ?
- જગડુશા** : ચાલીસેક હશે મહારાજ !
- રાજી** : ચાલીસ વખારો ? ત્યારે તો મારી પ્રજા જીવી ગઈ અને હું ય જીવી ગયો ! જ્યાં લગી ગુજરાતમાં તમારા જેવા ઉદાર શ્રેષ્ઠીઓ છે. જગડુશા ! ત્યાં લગી ગુજરાત રાજ્યને કોઈ આંચ આવવાની નથી ! (ત્યાં તો એક સાથે અનેક માણસો હાથમાં તાંખાપતરાં લઈ સભામાં પ્રવેશે છે. અને એમને જોઈ આખી સભા આનંદમાં અને આવેશમાં આવી ઊભી થઈ ‘જ્યનાદ’ પોકરે છે.)

આખી સભા : ગુજરાતનો રાજી ધાણું જીવો ! ગુજરાતનો શાહ સોદાગર ધાણું જીવો ! ગુજરાત રાજ્ય અમર રહો !

(પઢ્યો)

માર્ગદર્શક સંતંભ

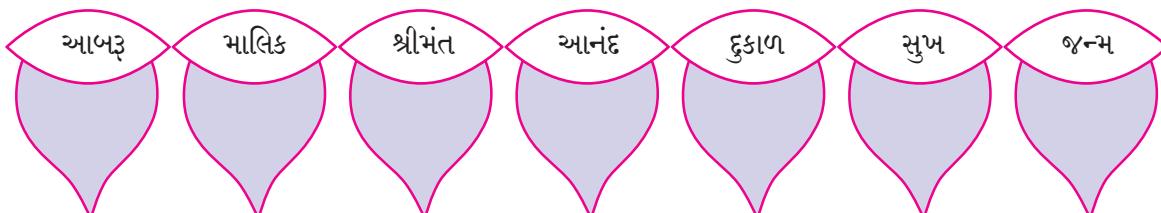
આ કૃતિનું અધ્યાપન કરાવતાં પહેલાં દેશભક્ત જગડુશા જેવા અનેક દાનવીરો જેવા કે દાનવીર કર્ણ, ભામાશા વગેરેનો મૌખિક પરિચય કરાવી શકાય. ઉદારતા, માનવતા, ભલમનસાઈ જેવાં નૈતિક ગુણોનો વિકાસ આ કૃતિ દ્વારા કરાવી શકાય. સંકટના સમયે એકબીજાને મદદ કરવી જોઈએ. તેમજ આએ દેશમાં જ્યારે ત્સુનામી, ઘોડાપૂર, દુકાળ, હિમવર્ષ જેવી આપત્તિજ્ઞનક સ્થિતિ ઊભી થાય તેવા સમયે સરકારને મદદ કરવાની ભાવના વિકસાવવા બાળકને પ્રેરિત કરી શકાય છે. દેશપ્રેમ અને રાષ્ટ્રભક્તિની ભાવના આ કૃતિ દ્વારા સાધ્ય કરી શકાય છે.

સ્વાધ્યાય

સ. ૧. નીચેના શબ્દો માટે પાઠમાં વપરાયેલા શબ્દો શોધો :

(૧) પંચાંગ	(૨) ભયંકર	(૩) ભૂપતિ	(૪) આંચ
(૫) નિરાશ	(૬) પ્રજા	(૭) ભવિષ્યવાણી	(૮) રંક

સ. ૨. ઉદાહરણ પ્રમાણે શબ્દ લખો : ઉદા. આશા-નિરાશા

સ. ૩. આપેલા શબ્દોના બે-બે પર્યાય શબ્દ લખો :

(૧) અનાજ	(૨) રૈયત	(૩) રાજી
(૪) લાજ	(૫) ગરીબ	(૬) નિરાશ

સ. ૪. યોગ્ય જેડી બતાવો :

‘અ’ વિભાગ

- (૧) આંકડા માંડવા
- (૨) જુભ કપાઈ જવી
- (૩) સાત ખોટનો દીકરો હોવો
- (૪) સૌ સારાંખાનાં થવાં
- (૫) કળ વળવી
- (૬) સ્તળ્ધ થઈ જવું

‘બ’ વિભાગ

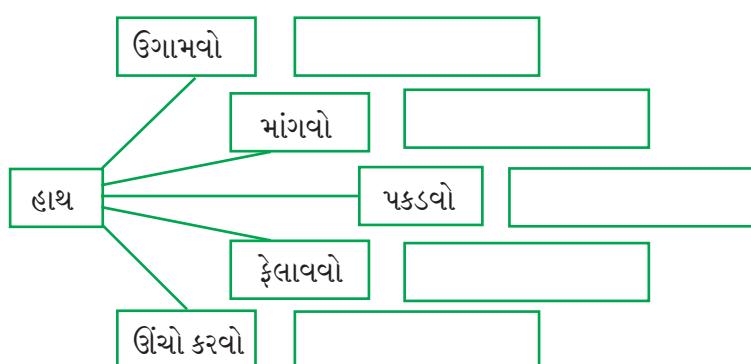
- (અ) અવાક્ થઈ જવું.
- (આ) નિરાંત થવી
- (ઇ) બધી રીતે શુભ થવું
- (ઈ) ખૂબ લાડકો, એકનો એક દીકરો
- (ઉ) બોલતાં બંધ થઈ જવું.
- (ઊ) ગાણતરી કરવી

સ. ૫. નીચેના શબ્દસમૂહો માટે વપરાતો એક શબ્દ કેંસમાંથી શેંધો :

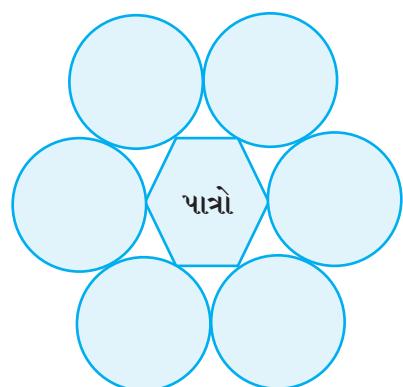
(અવાર્ણનીય, કર્તવ્યનિષ્ઠા, નિઃસ્વાર્થ, દાનવીર, દ્વારપાલ, દેશભક્ત, ધ્યેયનિષ્ઠ, કોઠાર)

(૧) કર્તવ્ય માટે તત્પર રહેનાર	(૨) ધાન્ય સાચવવા ભરવાની જરૂર્યા
(૩) ખૂબ દાનધર્મ કરનાર	(૪) દરવાજ પર પહેરો ભરનાર
(૫) જેનું વર્ણન ન કરી શકાય એવું	(૬) વિશિષ્ટ ધ્યેય સામે રાખીને ચાલનાર
(૭) સ્વાર્થરહિત કાર્ય કરનાર	(૮) દેશ માટે ભરી ફીટનાર

સ. ૬. હાથની સાથે જુદાં જુદાં કિયાપદ જેડીને તેનો અર્થ બતાવો :

સ. ૭. નાટકના પાત્રોનાં નામ લખો.

સ. ૮. વિચારીને લખો :

- (૧) પાટણના રાજી
- (૨) ટીપણું પહોળું કરીને બેઠાં
- (૩) અમને ખાવાનું આપો એમ કહેનાર
- (૪) કર્દણા શાહ સોદાગર
- (૫) પતરું વાંચનાર
- (૬) જગડુશાને લઈ આવનાર

સ. ૯. યોગ્ય વિકલ્પ શોધી વાક્ય ફરીથી લખો :

- (૧) તાંબાના પતરાના લેખમાં વખારની માલિકી _____ લખેલી હતી.
- (અ) દેશની પ્રણની આપો (આ) જગડુશાની (ઇ) વેપારીની

- (૨) જગડુશા શેડે વખારની અંદર લેખ _____ લખાવ્યા હતા.
 (અ) સોનાના પતરા પર (આ) ચાંદીના પતરા પર (ઇ) તાંબાના પતરા પર
- (૩) વખારમાંનું બધું અનાજ એના _____.
 (અ) દેશનું છે (આ) રાજનું છે (ઇ) ભૂખે મરતાં ગરીબ ભાઈભાડુંઓનું છે
- (૪) જગડુશાનો નગરશેડ તરીકે પ્રગટ થતો અભિગમ _____ છે.
 (અ) વેપારીનો (આ) કરકસરયુક્ત (ઇ) માનવતાવાદી
- (૫) પાટણના રાજ માટે જગડુશા શેડ _____ વિશેષજ્ઞ વાપરે છે.
 (અ) પ્રન્લવત્સલ (આ) મુત્સદી (ઇ) કંજૂસ

સ. ૧૦. નીચેનાં વિધાનોને યોગ્ય ક્રમમાં ગોઠવો :

- (૧) સાત ખોટના દીકરાના મૌખાંથી બાપ બટકું રોટલો કાઢી ખાય છે.
 (૨) રાજ જગડુશાનો હાથ પકડી રાજગાદી તરફ દોરી જય છે.
 (૩) ગુજરાતમાં આજે ત્રણ વરસથી કારમો દુકાળ ચાલે છે.
 (૪) કચ્છના શાહ સોદાગર શેડ જગડુશા પદાર્થી છે.
 (૫) રાજની સામે રાજનેષી ટીપણું પહોળું કરીને બેઠા છે.
 (૬) કાળવાણી ઉચ્ચારતાં મારી જીભ કપાઈકેમ નથી જતી ?

સ. ૧૧. નીચેનાં વાક્યો કોણ, કોને કહે છે તે લખો :

- (૧) ઓચિંતાનો કેમ યાદ કર્યો મને ?
 (૨) જાઓ વખારો ઉધાડો અને લેખ અહીં લઈ આવો !

સ. ૧૨. કૌંસમાં આપેલા શબ્દનું યોગ્ય રૂપ લખી વાક્ય પૂર્ણ કરો :

- (૧) બન્નેના બેઠા પછી પ્રધાન અને દરબારીઓ (પોતપોતાનું) _____ આસન પર બેસે છે.
 (૨) આપ સરખા પ્રન્લવત્સલ રાજના મૌખા (આવું) _____ જ શાબ્દો શોભે.
 (૩) (ભૂખું) _____ ગાળામાંથી (પૂરું) _____ અવાજ પણ નીકળતો નથી.
 (૪) તમારી (કટલું) _____ વખારો છે ગામમાં ?

સ. ૧૩. કૌંસમાં આપેલા સર્વનામનું યોગ્યરૂપ ખાલી જગ્યામાં લખો :

- (૧) (હું) _____ થાય છે કે કાળવાણી ઉચ્ચારતા મારી જીભ કપાઈકેમ નથી જતી ?
 (૨) (હું) _____ તો સાંભળ્યું છે કે (આપ) _____ (આપનું) _____ ધનના કોઠાર ખુલ્લા મૂકી દીધા છે.
 (૩) (હું) _____ રંકડી રૈયત ભૂખે મરે છે.
 (૪) તો શું એ (તમે) _____ વખારો નથી.
 (૫) (અમે) _____ એ બધી વાતની ખબર પડશે.

સ. ૧૪. આપેલાં વાક્યને ભૂતકાળમાં બદલો :

- (૧) દરભારીઓ આસન પર બેસે છે.
- (૨) અનાજની વખારો કાલથી ખુલ્લી મુકાશો.
- (૩) ગુજરાતમાં જગડુશા જેવા ઉદાર શ્રેષ્ઠીઓ છે.
- (૪) હું બીજી વખારનો લેખ વાંચીશ.
- (૫) માણસો હાથમાં તાંબાપટરાં લઈ સભામાં પ્રવેશો છે.

સ. ૧૫. જગડુશા શેઠનો સ્વભાવ / પાત્રપરિચય તમારા શબ્દોમાં લખો.

- ★ આ નાટકમાંથી તમને ગમતા સંવાદો નોંધી તમારા મિત્ર સાથે વર્ગમાં રજૂ કરો.

શબ્દ પ્રકલ્પ

- ★ જુદાં જુદાં પાંચ ઐતિહાસિક નાટકો શોધી તેની એક હસ્તકલિખિત પુસ્તિકા તૈયાર કરો.

લેખન કૌશલ્ય

- ★ નીચેના મુદ્દાના આધારે તમારા શબ્દોમાં વાર્તા લખો. તેને યોગ્ય શીર્ષક આપો :

પાંડવો અને કૌરવોના ગુરુ દ્રોષાચાર્ય - એક વાર નિશાન તાકવાની પરીક્ષા - એક વૃક્ષ પર ગુરુએ પક્ષી મૂકવું - દરેકને વારા ફરતી બોલાવવા - પક્ષીની આંખ વીધવાનું કહેવું - શું શું દેખાય છે તે પૂછવું - બધું જ દેખાતું હોવાનું દરેકનું કહેવું - ગુરુનું નિરાશા થવું - છેલ્લે અર્જુનને બોલાવવું - અર્જુનનો જવાબ - માત્ર પક્ષીની આંખ દેખાવી - ગુરુ દ્વારા નિશાન તાકવાની આજા - નિશાન યોગ્ય તાકવું - પક્ષીની આંખ વીધવાવી - ગુરુની શાબાશી - દરેકને એકાગ્રતાનું મહત્વ સમજાવવું - બોધ -

- ★ તમે બેયેલા એક અદ્ભુત સરકસનું વર્ણન કરતો પત્ર તમારા મિત્રને લખો.

વિશેષ વાંચન

‘ઈ તો સાંયડી રોપી છે !’

સાંભરી આવે છે સાતેક વર્ષ પહેલાંના કચ્છ-બ્રમણ દરમિયાન ઘડ્યો પ્રસંગ. બ્રમણનો મુખ્ય ઉદેશ હતો, એકાદા રબારી લભની શક્ય એટલી દસ્તાવેજી સામગ્રી એકઠી કરવાનો. કચ્છનાં ભાતીલાં લોકવરણમાંયે રબારી જેવી રૂપાળી, ખડતલ અને ખુમારીભરી જતિ બીજી એકેય નહીં ! નમણા, ભીનેવાન પંડથી માંડી અંગનાં પહેરવેશ-આભૂષણો, ભૂંગાનાં લીંપણગૂંપણ અને ઘરવખરી : બધાંમાં આંખે ઊડીને વળગે એવી જન્મજાત રુચિ-સૂજ.

રબારીના આરાધ્યદેવ કૃષ્ણા. ને પરંપરા મારો કે રબારીનાં લખ લેવાય કેવળ ગોકુળ આઠમે ! આમ, ગામેગામ લખ હોય. મીંઢીયાણામાં ડેબરિયા રબારીઓનો મોટો વસવાટ, એટલે ઘણાં ઘેર લખ હતાં. પૂછા કરતાં ખબર પડી કે બે જાનોને નજીકના ટપર ગામે ઉતારો આપવામાં આવ્યો હતો. સાતમની બપોરે જ ટપર પહોંચી, આવેલ જાનનાં વડેરાંઓને મળી આઠમની લખવિધિને છબીઓમાં મફવાની સંમતિ મેળવી લીધી. સાંજ થવાને હજુ વાર હતી એટલે ખોરડાંનાં લીંપણ શાણગાર અને જાનૈયાઓના ઠાઠને નીરખતાં, વાસના ચોક મહીં આવ્યાં. બીચ પડ્યા ખાટલાઓમાંથી એક પરે, ગોડાંના વીંટાને અઢેલીને એક ભાલુમા માળા ફેરવતાં બેઠાં હતાં. ખાટની પડખે જ, નાની કાંટાળી વાડના ઘેરા બીચ, આછા ભીના પોતમાં વીંટ્યો એક રોપો જોઈ કુતૂહલ થઈ આવ્યું, ને નજીક જઈ એ અંગે પૂછા કરી. અમને આવકારતાં હળવું હસ્તીને બાઈ બોલ્યાં, ‘ઈ તો સાંયડી રોપી છે, ભલા !’

પળભર તો કીધું ઊકલ્યું નહીં, પણ પછી એક અવાર્ય રોમાંચ અનુભવ્યો એ સહજ સર્યા ઉત્તરની ઓળખે. ‘છાંયડી’ રોપી હતી. બસ. લીમડો, વડ-પીપળ કે પછી આંબો-આંબલી, ઝાડના નામનુંય અગત્ય નહોતું ! ને એ વધતાં પહેલાં જ ઘેટાં-બકરાં ચરી ના જાય કે ઘખતા ઘોમ એને સૂક્વી ના હે, માટે ફરતી મેલી હતી કાંટાળી વાડ અને માથે પાતળું ભીનું પોત !

કોઈ સમરથ કવિનેય ઈર્ઝ્યા થઈ આવે એટલો સચોટ ને સભર શાબ્દ-વિલાસ હતો એ ! ને જેને વાંચતાં-લખતાં યે નહોતું આવડતું એવી એક અભણ ગ્રામનારીએ સહજ ઊભર્યા અલંકારની સાથોસાથ આપણી સંસ્કૃતિના એક મૂળભૂત મૂલ્યને પણ દોહરાવ્યું હતું ! છાંયડી એટલે છત્ર-છાયા, આશ્રય અને રક્ષણ. છાંયડી, ભારતના અજોડ ઔદ્ધાર્ય અને સહિષ્ણુતાનું પરિમાણ છે. જગતના અનેક શરણાથીઓની પેઢીનીપેઢી એ ઓથમાં નિર્ભયપણે ફૂલીફાલી છે. વિવિધ ભાષાઓ અને ધર્મની ચિંતનધારાઓ પ્રગાટી-પાંગરી છે.

જ્યાં લગી આપણાં જનગણમન મહીં ભાવ-કથનનું આવું સૌષ્ઠવ ભર્યું પડ્યું છે. ત્યાં લગી ગુજરાતિના સાતત્યને, કહો, શી આંચ આવશે ?

- પ્રધુમન તન્ના

સમસ્ત ગુણોની સીમા દાન છે. - ચાણક્ય

પ. નીલાનું અલૂણાવત

તરલા ભાટિયા

તેમનો જન્મ ઈ.સ. ૧૯૭૬માં થયો હતો. એક સરેરશ શિક્ષિત ગૃહિણીની જેમ જીવન વિતાવ્યું. બાળપણથી જ તેમને સાહિત્યના વાંચન અને લેખન પ્રત્યે રુચિ હતી. તેથી જ ગૃહિણી તરીકિના કર્મ કરવા સાથે જ તેમણે શબ્દોનો મર્મ પણ જાણ્યો એટલું જ નહિ પોતાની કલમ દ્વારા વહેવડાવ્યો પણ ભરો. તેમનું સાહિત્ય વાંચતાં અનુભવાય છે કે એક સ્ત્રી પોતાની આંતરદાઢિથી બાધજીવનને કેવી રીતે મૂલવે છે.

તરલાબહેનની કલમ નવલિકા, લઘુનવલ, લેખ અને એકાંકી જેવા સાહિત્ય સ્વરૂપમાં વિહરી છે. પોતાની સંવેદનનાને તેમણે સહજતાથી, સરળતાથી અને સરચાઈથી વ્યક્ત કરેલી છે. ૨૨ જૂન, ૨૦૦૫ના તેમનું અવસાન થયું હતું. ‘તારાં સંભારણાં’ અને ‘ઉધાર્તી દિશાઓ’ એ તેમનાં ભરણોત્તર પ્રગટ થયેલાં પુસ્તકો છે.

સૂર કૃતિનો

રમ્ભજ ઉત્પન્ન કરતી આ નવલિકામાં ગમ્મતમાં ને ગમ્મતમાં કરેલી ટકોર આપણે સમજવાની છે. નીલાનું અલૂણાવત કરવાનું રહસ્ય જાણવા માટે તેના પતિના પ્રયત્નો અને અનુમાનો હાસ્ય નીપણવા સાથે સ્ત્રીઓના સ્વભાવ પ્રત્યે કટાક્ષ પણ કરે છે. નીલા પણ ખરું કારણ છુપાવીને અંતમાં આડકતરી રીતે જાણવે છે. તેમાં પણ સ્ત્રીસહજ સ્વભાવનું દર્શન થાય છે. મીઠાના ને અર્થો સ્પષ્ટ કરવાથી જે ગોટાણો અને ગરબડ થાય છે તે પણ હાસ્ય નીપણવે છે. બલડપ્રેશરમાં મીહું (નમક) ન ખવાય અને ડાયેબી'ટિઝ્માં મીહું (મિષ્ટાન) ન ખવાય તે વાતાના અંતમાં સ્પષ્ટ થાય છે. વ્રતો અને ઉપવાસ-એકટાણાના નામે આપણે ખોરાકનો પ્રકાર બદલીએ છીએ પણ પ્રમાણ હદ્દ બહારનું કરી નાંખીએ છીએ. તેમ છતાં વ્રત છે માટે ભૂખ્યા જ હોવાનો દંબ છોડતા નથી. આવી આપણી કમનેરી પ્રત્યે પણ લેખિકાએ રમ્ભજ રીતે આપણને અરીસો બતાવ્યો છે.

“સાંભયું તમે ? કાલથી મારે અલૂણાવત કરવું છે.” નીલાએ ઘડાકો કર્યો.

હું ચ્યબક્યો. માનવામાં ન આવે એવી આ વાત હતી. નીલા અને વ્રત ! વ્રતો અને તહેવારોને નોનસેન્સ, હંમ્બગ કહીને ઉડાવી દેતી અને દિવસમાં ફક્ત ચાર-પાંચ વખત અલ્પાહાર કરતી મારી નીલા કંઈક વ્રત કરવાની વાત કરતી હતી. “શું ? શું ઉ ઉ ઉ ?.... નીલા ! હું સમજ્યો નહિ. તું... તું... ”

“હું અલૂણાવત કરવાની છું. બરાબર કાન ખોલીને સાંભળી લ્યો !” “પણ... પ... ણ... નીલા ! તું વ્રત કરીશ?” “હા વળી ! એમાં આટલી નવાઈ શાના પામો છો?” પણ નીલા ! તું નહોતી કહેતી કે હું આમાં માનતી નથી. એ બધી અંધશ્રુતા છે, વહેમ છે, પુરાણોએ પરાણે ઠાંસેલા તેમના આઈડિયાઝ છે... વગેરે વગેરે... ?”

“એ મેં તમને કહેલું ત્યાર પછી મારા વિચારો પલટાઈ ગયા છે ! હવે હું માનું છું કે વ્રતો અને તહેવારો ભારતીય પ્રણાલિકા અને પ્રાચીન સંસ્કૃતિનું મહત્વનું અંગ છે. એને આપણે કોઈ પણ ભોગે જળવી રાખવા જોઈએ !”

સમજ ગયો. બપોરે ઊંઘવાને બદલે નીલાએ રેડિયો પરના બહેનોના કાર્યક્રમમાં કોઈ વાર્તાલાપ સાંભયો હશે.

તेनी અસર હોવી જોઈએ. મગજમાં કંઈ ઊતરતું નહોતું. લાટો લાભ વિના લોટે નહિ તેમ મારી નીલા કોઈ સબળ કારણ સિવાય વ્રત કરે તેવી કાચીપોચી નહોતી.

“જુઓ... કાલથી હું મોળું ખાઈશ. એટલે કે મીઠા વિનાનું... તેથી આપણી રસોઈમાં મીઠું નહિ હોય...”

“જો નીલા ! મીઠાના ભાવમાં કિલોએ પાંચ પૈસાનો વધારો થયો હોય તેથી તારે કાંઈ મીઠું બંધ કરવાની જરૂર નથી. આમ તો સાડીઓના ભાવમાં સો-દોઢસો ટકાનો વધારો થાય તો ય તારું ઝંવાહું ય ફરકતું નથી...”

અને “મોળાકત ? એ તો કન્યાઓ સારો પતિ મેળવવા કરે છે તે વ્રત... પણ નીલા ! એક આર્યનારી તરીકી તારે માટે આવો વિચાર કરવો એ પણ મહાપાપ છે !”

“લાજો હવે જરા” નીલા છંદેડાઈ. “શરમાતા નથી આવું બોલતાં ? જાઓ, મારે કહેવું જ નથી તમને.”

“ના, ના, નીલા !... ખ્લી...જ” નીલા જરા હંડી પડી. “આજે બપોરે વનલતાબહેન આવેલાં. તેઓ કહેતાં હતાં કે પરિણીત સ્ત્રીઓ પણ અલૂણાપ્રત કરી શકે. એથી પતિના આયુષ્ય સુખ-સંપત્તિમાં વધારો થાય છે... તેથી મને થયું કે ચાલ, હું પણ કરું... જુઓને ! હમણાં હમણાં તમે સાવ કેવા લેવાઈ ગયા છો ?” નીલાનો સાદ ગળગળો બન્યો. મેં મારી દેહયષ્ટિ પ્રતિ નજર કરી. માથાથી પગ સુધી જેટલું જેવાયું તેટલું જેયું. ખાસ્સું રાતીરાયણ જેવું શરીર... ચીમટી ભરો તો લોહીનો ટસિયો ફૂટી નીકળે... તો પછી આમ કેમ ? મારી નજર કહાય...” ના, બે દિવસ પહેલા સ્ટેશને કરાવેલું વજન ચાદ છે. તેનું કાઈ પણ લાલભતી ધરતું હતું. “નીલાના વ્રતનું રહસ્ય હજુ કળી શકાયું નહોતું.” ને આપણે તે દિવસે ડૉક્ટર કાપડિયા પાસે ગયેતા ત્યારે એમણે નહોતું કીધું.” ધીમા સાદે નીલા બોલી. ચાદ આવ્યું. નીલાને તે દિવસે ચક્કર આવતાં હતાં. માથું ગોળગોળ ફરતું હતું. ધરી ઉપર ફરતી પૃથ્વીની જેમ બધું તેની આસપાસ ફરતું હતું.

“નીલાબહેન, તમને હાઈ બ્લડપ્રેશર છે.” ડૉક્ટર કાપડિયા કહેતા હતા ! તમારે મીઠું ખાવાનું તદ્દન બંધ કરવું પડશે. મીઠું એટલે નમક વગરનું... સમજ્યાને તમે ?” પરંતુ ખાદ્યપદાર્થોની શોખીન મારી નીલાએ તો ‘પડશે તેવા દેવાશો’ કહીને એ વાતને અવગણી હતી.

“ને આમ તો મને મોળી વસ્તુ ગળે જ ન ઊતરે પણ અલૂણાપ્રત આવ્યું તેથી ચાલ આ ઢીક મોકો છે. એક કંકરે બે પદ્ધી ! મારા પ્રેશરમાં ઘટાડો અને તમારા આયુષ્યમાં વધારો. કેમ બરાબર ને ?” હવે અલૂણાપ્રતનું રહસ્ય સમજાયું.

બીજે દિવસે નીલાએ હાથમાં એક યાદી મૂકી. “આ શું ? બધી વસ્તુઓ તો ચાર દિવસ પહેલાં જ આવી ગઈ છે. હવે શું બાકી છે ?” અત્યંત મીઠા સ્વરે નીલા બોલી. “બાકી તો કાંઈ નથી. પણ મોળું ખાઈને કંટાળું તો સૂકો મેવો ખવાય. તેથી મંગાવું છું.”

જમતી વખતે મેં નીલાને પૂછ્યું, “આજે શું છે ? બર્થડે કે મેરેજ કે ?” નીલાએ કહ્યું કે, “કંઈ નથી. કેમ એમ પૂછવું પડ્યું ?” “તો પછી આ દૂધપાક, પૂરી હલવો, ગુલાબજાંબુ કેમ... ?”

“આ તો અલૂણાપ્રતમાં મીઠું ન ખવાય પણ મીઠું ખવાય એટલે.” નીલાનો દ્વિઅર્થી શ્લેષ મને ન સમજાયો “મીઠું ખવાય અને ન ખવાય એ બંને કેમ બની શકે ?”

“મીઠું એટલે મીઠાવાળી મારી વસ્તુ નહિ ખાવાની પરંતુ મીઠું એટલે ગય્યું-સાકરવાળું ખાઈ શકાય.”

આ વ્રત તો ભાઈ મજાનું ! માલમલીદો અને મિષાન્નાની મોજ માણવાની મને પણ મજા આવી ગઈ.

રાત્રે નવરા બેઠાં કંઈ ન સૂજવાથી મેં નીલા પાસે સૂકો મેવો માંયો. તે તો ત્રીજા દિવસે જ ખતાસ થઈ ગયો હતો.

ते ज्ञाणीने मारुं भस्तक चक्कर धूम ! लगाभग दोहेक किलो जेटलो सूकोभेवो अढी हिवसमां खलास ?

“आ याखो तो जरा” नीलाए बरळीनो टुकडो अने कोपरापाकनुं चक्तुं मारा हाथमां भूक्तां कहुं. “मारी बाए खास मारा माटे भोकलाव्या छे. हुं अलूणाप्रत करुं छुं ने एटले ?” ऐम कही खाली बोक्स तोणे कचराना डब्बामां नांग्या. आ उपरथी बाकीनी भीठाईनुं अयां प्रस्थान थयुं हशे ते समज्ज लेजो.

हुं हाथ जेडी मनमां गौरीमाने विनवतो हतो, “हे मा ! मारी नीलाने हेमभेम राखजो. तेने उनी आंच पण न आवे ते जोजो.” पण मारी प्रार्थना न फणी. नीलाने चक्कर आवतां हतां. माथुं गोणगोण फरतुं हतुं. धरी उपर फरती पृथ्वीनी जेम बधुं तेनी आसपास फरतुं हतुं. नीला कहेती हती के, “आ प्रत कर्यु ने तेथी भूभथी ज चक्कर आवतां हशे.”

“भूभथी ?” हवे चक्कर भने आव्यां. मारी आंखो सामे खाली थयेलां पेंडा, बरळी, कोपरापाकना बोक्स, श्रींड, दूधपाक, रबडीनां तपेलां, काजु-बदाम, द्राक्षनां पैकेट गोणगोण धुमवा लाझ्यां.

“नीलाभेन, तमने डायेबी’टिङ्कनी असर होय तेवुं लागे छे.” डोक्टर कापडिया कहेता हता ! “तमारे भींकुं खावानुं तद्दन बंध करवुं पडशे. भींकुं एटले साकरवाणु... समज्याने तमे ?” हुं धीमे रहीने नीलाने हाथ पकडी बहार लर्ड गयो.

मार्गदर्शक संतंत

प्रस्तुत इतिना अध्यापननी शङ्कातामां भारतीय संस्कृति विशे चर्चा करीने आवश्यक माहिती आपी शकाय. आपणा तहेवारो तेमज व्रतो विशेनी माहिती पाण प्रश्नोत्तरना माध्यमथी आपी शकाय. कन्याओ द्वारा थतां अलूणाप्रतनी विस्तृत समज आप्या पैदी प्रस्तुत इतिनुं अध्यापन-विषयवस्तुनी समज प्रश्नोत्तर अने कथनना माध्यमथी आपी शकाय.इतिमां गर्भित कटाक्ष तरफ निर्देश करी उपवासना साचा हर्दाने समजावी शकाय. उपवास अने आरोग्य वयेना संबंधने समजावी तेनी पाइणनो वैज्ञानिक दृष्टिकोण निर्माण करवानो प्रयत्न करी शकाय.

સ્વાર્થ્યાય

સ. ૧. નીચેના શબ્દો માટે ફૂતિમાં ક્યા શબ્દો વપરાયા છે ?

(૧) શંકા	(૨) વિવાહિત	(૩) તક	(૪) ઈલા
(૫) મીઠું	(૬) પ્રથા	(૭) મીઠાઈ	(૮) મર્મ

સ. ૨. નીચેના શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ લખો :

(૧) મીઠાં વગરનું ખાવાનું વ્રત -	(૨) ગાણકારવું નહિ તે -
(૩) મીઠા કે ખાંડ વગરનું -	(૪) પગથી માથા સુધી -
(૫) ખાંડની ચાસણીમાં કોપરાનું છીણ નાંખી બનાવેલી મીઠાઈ -	(૬) જૂના યુગનું -

સ. ૩. (અ) 'કાન દઈને સાંભળવું - ધ્યાન દઈને બરાબર સાંભળવું' આ પ્રમાણે કાન સાથે સંબંધિત ડિપ્રોગ બનાવો અને તેના અર્થ લખો.

(બ) શબ્દકોશનો ઉપયોગ કરીને શરીરના કોઈપણ બે અવયવ પરથી પાંચ ડિપ્રોગો શોધીને તેના અર્થ લખો.

સ. ૪. ઉલટા અર્થ બતાવતા શબ્દો રેખાંકિત કરો :

(૧) મારા પ્રેશરમાં ઘટાડો અને તમારા આયુષ્યમાં વધારો.	
(૨) પેંડા, બરફી, કાજુ-બદામનાં ભરેલાં બોક્સ ખાલી થયેલાં જેઈ મને ચક્કર આવી ગયા.	
(૩) તાજુ વસ્તુઓ બનાવી ખાવ પણ વાસી વસ્તુ આવી નહિ.	
(૪) અલૂણાવ્રતમાં મીઠાવાળું ખાવાનું નથી, પરંતુ મોળું ખાવાનું છે.	

સ. ૫. યોગ્ય વિકલ્પ શોધી વાક્ય પૂર્ણ કરો :

(૧) નીલાને _____ વ્રત કરવું હતું.		
(અ) એકાદશીનું	(આ) નવરાત્રિનું	(દિ) અલૂણા
(૨) કન્યાઓ મોળાકતનું વ્રત _____ માટે કરે છે.		
(અ) ભાઈના સ્વાસ્થ્ય	(આ) સારો પતિ મેળવવા	(દિ) મનની ઈચ્છા પૂરી કરવા
(૩) અલૂણાવ્રતમાં _____ ખવાય.		
(અ) મીઠા વગરનું	(આ) મીઠાવાળું	(દિ) તીખું તમતમતું
(૪) નીલાને ડાયોબી'ટિજુ' _____ થયું.		
(અ) વધુ પડતી મીઠાઈ ખાવાથી	(આ) મીઠા વગરનું ખાવાથી	(દિ) વંશપરંપરાગત કારણથી

સ. ૬. સમજુને લખો :

(૧) પાઠનો હાસ્ય ઉત્પન્ન કરતો કોઈપણ એક પ્રસંગ।	(૨) અલૂણાવ્રત કરવાથી થતા ફાયદા

સ. ૭. ઓળખો :

(૧) વ્રત, ઉપવાસ એક અંધશ્રેષ્ઠ છે, એમ માનનાર -	(૨) નીલાના સ્વાસ્થ્ય માટે પ્રાર્થના કરનાર -

- (3) નીલાને મીઠાઈ ન ખાવાની સત્તાહ આપનાર -
 (4) નીલાને વ્રત કરવાની સત્તાહ આપનાર -
 (8) નીલાએ કરેલું વ્રત -
 (6) નીલાનો શોખ -

સ. ૮. નીચેનાં વાક્યોને યોગ્ય કમમાં ગોઠવો :

- (૧) 'ભૂખથી ?' હવે ચક્કર મને આવ્યાં.
 (૩) નીલાનો દ્વિદ્વારી શ્વેષ મને ન સમજયો.
 (૨) માનવામાં ન આવે એવી આ વાત હતી.
 (૪) જુઓ.... કાલથી હું મોળું ખાઈશ.

સ. ૯. 'વ્રતો અને તહેવારો ભારતીય પ્રાચીન સંસ્કૃતિનું મહત્વનું અંગ છે.' આ વિધાનને તમારા શબ્દોમાં સમજાવો.

સ. ૧૦. નીચેનાં વાક્યો સામે કૌંસમાંથી બંધ બેસતી કહેવત લખો :

- (પડશે તેવા દેવાશો, એક કંકરે બે પદ્ધી મારવા, લાલો લાલ વિનાન લોટે, અતિની ગતિ નહિ, ટીપે ટીપે સરોવર ભરાય)
 (૧) એક કામ કરીને બે હેતુ સિદ્ધ કરવા -
 (૨) વધુ પડતી કોઈપણ બાબત નુકસાનકર્તા હોય છે-
 (૩) નાની નાની બચતથી મોટી રકમ જમા થાય છે -
 (૪) કેટલીક વ્યક્તિ ફાયદા વગર કોઈ કાર્ય કરતી નથી-
 (૫) પરિસ્થિતિ પ્રમાણે પ્રતિસાદ આપવો -

સ. ૧૧. નીચેનાં વાક્યોમાં યોગ્ય વિરામ ચિહ્નો મૂકો :

- (૧) પણ પછી નીલા તું વ્રત કરીશ
 (૨) મીંકું એટલે નમક વગરનું સમજ્યા ને તમે
 (૩) નીલાબહેન તમને ડાયેબી' ટિજુની અસર હોય તેવું લાગે છે
 (૪) સાંભળ્યું તમે કાલથી મારે અલૂણાવત કરવું છે

★ હાઈ બ્લડપ્રેશર અને ડાયેબી' ટિજુના રોગમાં શું ખાવું અને શું ન ખાવું તે વિશે વર્ગમાં સમૂહચર્ચા કરો.

ફ્રેન્ચ પ્રકટ્ય

★ વયાનુસાર વ્યક્તિને કેટલી કેલેરી જોઈએ, તે ક્યા પદાર્થો ખાવાથી મળે તેની માહિતી ઈન્ટરનેટ પરથી શોધીને તમારી પોતાની 'પૌષ્ટિક આહાર' ની એક ડાયરી બનાવો.

લેખન કૌશલ્ય

★ નીચેનો પરિચ્છેદ વાંચો અને તેમાંથી કોઈપણ પાંચ પ્રમો બનાવો :

બાબા અર્થાત મુરલીધર આમટેનો જન્મ ઈ.સ. ૧૯૧૪માં થયો હતો. રક્તપિત નિર્મૂલનનું કામ કરતી વખતે તેમણે મહારોગી સેવા સમિતિની સ્થાપના કરી. બાબા આમટેએ રક્તપિતિયાઓને માનસિક આધાર મેળવી આપવાનું, તેમનામાં આત્મવિશ્વાસ જગાવવાનું અને તેમને કામની તક ઉપલબ્ધ કરાવી આપી આત્મનિર્ભર બનાવી તેમનું પુનર્વસન કરવાનું લક્ષ્ય સેચ્યું છે. ઈ.સ. ૧૯૮૮માં તેમને 'રેમન મેગસેસે' પારિતોષિક પ્રદાન કરવામાં આવ્યું. ભારત સરકારે ઈ.સ. ૧૯૮૬માં 'પદ્મવિભૂષણ' ભિતાબ આપીને તેમના કાર્યનું ગૌરવ કર્યું. અત્યંત માનભર્યો ગણાતા 'ગાંધી શાંતિ પુરસ્કાર'થી પણ તેમનું ગૌરવ કરવામાં આવ્યું છે.

સ્વચ્છતાને જ્યાં ધર્મથી પણ વધુ મહત્વ અપાય છે.

મુંબઈના અમેરિકન સેન્ટરમાં મિડિયા એડવાર્ડ્સ તરીકે ફરજ ભજવતા ભૂતપૂર્વ સિનિયર અંગ્રેજ પત્રકાર પ્રમોદ પાગેદારે આવો એક કિસ્સો અમને કહ્યો. એક ભારતીય સજજને, અમેરિકા જઈને સાસું એવું કમાયા પછી, એક સરસ મજાની અમેરિકન સોસાયટીમાં મકાન લીધું. એ સજજન પોતાના કુટુંબ સાથે નવા મકાનમાં રહેવા ગયા. સોસાયટીના અમેરિકન રહેવાસીઓએ તેમનું અભિવાદન કર્યું અને સાથે સલાહ પણ આપી કે તમારા ઘરનું આંગણું સ્વચ્છ રાખજો અને કપડાં ધોયા પછી જાહેરમાં સૂક્ષ્વતાં નહીં પણ એ માટે બેઝમેન્ટનો ઉપયોગ કરજો. અમેરિકન સોસાયટીમાં નવાસવા રહેવા ગયેલા ભારતીય કુટુંબના ઘરની બહાર આંગણામાં નાનકડો બગીચો હતો અને એમાં લોન હતી. અમેરિકાના દરેક સ્વતંત્ર મકાનની બહાર તમને લોન અચૂક જોવા મળે. અમેરિકાનાં શહેરોમાં ક્યાંય તમને ધૂળવાળી જગ્યા જોવા ન મળે. ક્યાંય પણ ખુલ્લી જગ્યા હોય તો ત્યાં લોન ઉગાડી દેવામાં આવે અને જાહેરમાં લોન ઉગાડવામાં આવી હોય ત્યાં વહેલી સવારે સિટી ગવર્નેન્ટ એટલે કે સુધરાઈના કર્મચારીઓ ગ્રાસ કટર મશીનથી વધી ગયેલું ઘાસ કાપતા જોવા મળે. આ તો જાહેર જગ્યાની લોનની વાત થઈ પણ ઘરઆંગણાની લોનને જગ્ણવવાની જવાબદારી તો અમેરિકન નાગરિકોએ જાતે જ સંભાળવી પડે.

પેલા ભારતીય સજજને આંગણાના નાનકડા બગીચામાં લોન સરખી કરવામાં અને બગીચાની સફાઈમાં આળસ કરી. અઠવાડિયા સુધી તેમના બગીચાની અને લોનની કોઈ કાળજી ન લેવાઈ એ જોઈને સોસાયટીએ તેમને એ માટે વિનંતી કરતો એક પત્ર મોકલ્યો. એમ છતાં પેલા ભારતીય સજજને ઘરઆંગણાના બગીચાની અવગણના કરી. બીજું એક સપ્તાહ વીતી ગયું. ભારતીય સજજન કે તેમના કુટુંબના સભ્યો સળવય્યા નહીં. એટલે બીજા સપ્તાહના છેલ્લા દિવસે એક પ્રોફેશનલ એજન્સીમાંથી એક માળી આવ્યો. એ માળીએ ભારતીય સજજનના આંગણાનો બગીચો સાફ કરી દીધો અને ઢ્રેકડો બનાવી દીધો. ભારતીય સજજન અને તેમના કુટુંબના સભ્યો તો રાજીના રેઝ થઈ ગયા. તેમણે નિશ્ચય કર્યો કે હવે પછી આપણે જાતે બગીચાની સાફસફાઈની કડકૂટમાં પડવું જ નહીં.

પણ એ પછી જે કંઈ બન્યું એનાથી ભારતીય સજજન અને તેમના કુટુંબના બધા સભ્યો હેબતાઈ ગયા. ભારતીય કુટુંબ બગીચાને રણિયામણો બની ગયેલો જોઈને હરખાઈ રહ્યું હતું ત્યાં જ તેમના ઘરની ડોરબેલ રણકી ઊઠી. ભારતીય સજજને દરવાજો ખોલ્યો એ સાથે તેમના હાથમાં ૧૫૦ ડોલરનું (એટલે કે રૂપિયા ૧૫૦૦ જેટલા રકમનું) બિલ પકડાવી દેવાયું ! બગીચાની અને લોનની સાફસફાઈની ફી પેટે એ બિલ તેમના હાથમાં થમાવી દેવાયું હતું. ભારતીય સજજન અને તેમના કુટુંબના તમામ સભ્યો અવાચક બની ગયા. બીજી વખત આ રીતે બિસસું હળવું ન થઈ જાય એ માટે તેઓ સજજ થઈ ગયા. રૂપિયા ૧૫૦૦ના દંડના ભયથી તેમના મનમાં સ્વચ્છતા માટે પ્રીત જાગી ગઈ.

આશુ પટેલ

મનના હાથીને બુદ્ધિના અંકુશમાં રાખો.

૬. મંગલસૂત્ર

કિશનસિંહ ચાવડા

કિશનસિંહ ગોવિંદસિંહ ચાવડાનો જન્મ ૧૭ નવેમ્બર, ૧૯૦૪ના વડોદરામાં થયો હતો. તેમણે ગુજરાત વિદ્યાપીઠ અને શાંતિનિકેતનમાં શિક્ષણ લીધું હતું. મુંબઈની ફેલોશિપ હાઇસ્ક્યુલમાં થોડો વખત અધ્યાપન કર્યું હતું. અમેરિકામાં પ્રિન્ટિંગ મેનેજમેન્ટનો કોર્સ કર્યા બાદ વડોદરામાં ‘સાધના મુદ્રણાલય’ની શરૂઆત કરી હતી. થોડો સમય પોંડિચેરી આશ્રમમાં અને પછી અલમોડા પાસે મીરતોલા આશ્રમમાં રહ્યા હતા.

નિબંધકાર, નવલકથકાર, વાર્તાકાર, ચરિત્રકાર તરીકી લેખન કાર્ય કર્યું અને પત્રકારત્વમાં પણ જોડાયા હતા. તેમના ‘અમાસના તારા’, ‘બિસ્સીની આંખે’ નિબંધ સંગ્રહો જાણીતા છે. નર્મદ સુવાર્ણ ચંદ્રક દ્વારા તેઓ સન્માનિત થયા હતા. ૧ ડિસેમ્બર, ૧૯૭૮ના રોજ મિરતોલામાં તેમનું અવસાન થયું હતું.

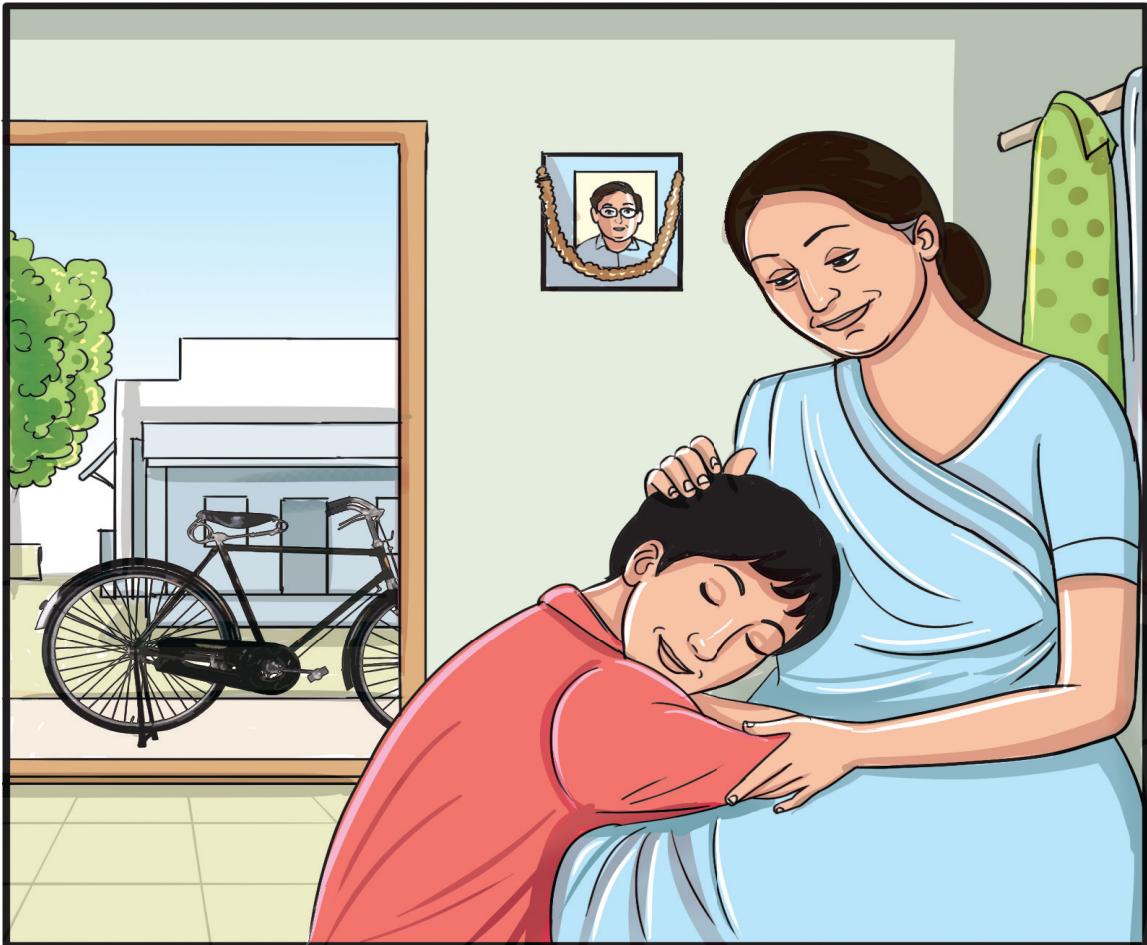
સૂર કૃતિનો

પ્રસ્તુત કૃતિમાં માતા અને પુત્ર વચ્ચેના નિઃસ્વાર્થ પ્રેમ અને લાગળીના તંતુથી જોડાયેલા સંબંધની વાત છે. આ વાત લેખકના પોતાની માતા સાથેના સંબંધની છે અર્થાત સ્વાનુભવની છે.

સ્ત્રીને મન સૌભાગ્યના પ્રતીક સમા મંગલસૂત્રનું કેટલું મહત્વ હોય છે તે પ્રતિત થાય છે. છતાં પુત્ર પ્રત્યેનો પ્રેમ વ્યક્ત કરવા પોતાના મૂલ્યવાન મંગલસૂત્રને વેચતા પણ અચકાતી નથી. ખરેખર સ્ત્રીના મનમાં પતિ અને પુત્ર બંનેનું કેટલું અનન્ય સાધારણ મહત્વ છે તેનું પ્રતિબિંબ આ કૃતિમાં પડે છે.

દેરેકનું મંગલ ઈચ્છા અને ત્યાગની મૂર્તિ જેવા લેખકના માતાનું ભાવનાશીલ રેખાચિત્ર અહીં વ્યક્ત થયેલું છે. પતિના મૃત્યુનો આઘાત હોવા છતાં ગૃહિણી કે માતા તરીકિનું કર્તવ્ય તેઓ ભૂલતાં નથી. પતિના મૃત્યુ બાદ પુત્ર જ તેમનાં જીવનનું કેન્દ્ર બની રહે છે. પુત્રને જમાડવા આતુરતાથી તેની રાહ જોતી માતાનું ચિત્ર ખરેખર જ હદ્યદ્રાવક છે.

પિતાજીના કારમા મૃત્યુ પછી બાની ઉદાસીનો પાર નહોતો. એના મુખ પર સ્મિત આવતું તે પણ વિષાદથી છિવાયેલું. એના કામમાં, એના વર્તનમાં, અરે અમારા તરફના એના વાત્સલ્યમાં પણ ઉદાસીનો આધાર હતો. મને બાનું ગળું બહુ ગમતું. એક તો આમ પણ બા બહુ દેખાવડી અને નમણી હતી. એના હદ્યની નિર્મળતાનું લાવણ્ય એના ચહેરા ઉપર એવું વિલસતું કે આપણે જોયા જ કરીએ. પણ એ સર્વમાં એની ડોક મને અપાર વહાતી લાગતી. અને એ ગરુદનને વળગીને વહાત કરતાં હું કદી ધરાતો નહીં. નિશાળમાં કંઈક ગુનો થયો હોય, કોઈ છોકરા સાથે તકરાર થઈ હોય, બાપુજીએ આંખ દેખાડી હોય કે બાનું વહાત જોઈતું હોય ત્યારે હંમેશાં હું એની ડોકે બાળી પડતો. મંગલસૂત્રથી શોભતા એ ગળાને બચ્ચીઓ ભરતાં હું કદી જ થાકતો નહીં અને એના બદલામાં હું ધરાઈને એનું વાત્સલ્ય પીતો. બાપુજીના ગયા પછી બાનો ઉદાસ ચહેરો મંગલસૂત્ર વિનાના સૂના ગળાથી બહુ જ એકલો લાગતો. બા પણ છત્ર વિનાની અનાથ લાગતી. મારી દાઢિ જ્યારે જ્યારે બાના ચહેરા પર પડતી ત્યારે આપમેળે એની એકલ

ડોક પર ઊતરીને દૂસરું ભરી લેતી. આ હું ખ્યાલી હું એકલો નહોતો. મારા પાર્વતીફોઈ પણ હતાં. ફોઈ પોતે બહુ ડુપાળાં હતાં. પણ બાના સ્વરૂપનાં એ મોટાં ચાહક હતાં. મને બરાબર યાદ છે - એક દિવસ ફોઈ, બા અને હું એમ ત્રણ જણાં બેઠાં હતાં. પિતાજીનાં સ્મરણોની ઉજણી ચાલતી હતી. ત્યાં અચાનક ફોઈની આંખ બાના ગળા ઉપર જઈને બેઠી. એમનાથી રહેવાયું નહીં. બોલ્યાં : “ભાબી, ગળામાં તુલસીની માળા તો રાખ જ. આ સૂની ડોક મારાથી જોવાતી નથી.” અને સ્વાભાવિક રીતે જ એમનો હાથ બાના ગળાને અડકી પડ્યો. બાએ માથે એવી રીતે ઓછાંકું કે ડોકની ચારુતા સંતાઈ ગઈ. બા કશું બોલી નહીં. બા ગમતી. બાનું સ્વરૂપ ગમતું. બાની આંખોમાં આંખો પરોવતાં હું થાકતો નહીં. પરંતુ બાની ડોકને બાથ ભરીને બચ્ચી ભરવી એ મારા જીવનનું પરમ ઐશ્વર્ય હતું. ઇતાં એ એકલવાઈ ડોક જ મને રડાવી મૂકી અને બાના ગયેતા સૌભાગ્યની યાદ આપીને પિતાજીનાં સ્મરણોની યાત્રા કરાવતી.

ધનતેરસે અમારે ત્યાં ધનની પૂજા થતી. પિતાજી જીવતા ત્યારે પણ બા મારી પાસે જ પૂજા કરાવતી. બાપુજીના ગયા પછી પણ એમ જ થતું. પણ બાપુજીના ગયા પછી ધનતેરસની એ પૂજામાં એક ફેરફાર છાનો ન રહ્યો. હું પૂજા કરી રહું ત્યાર પછી એક નાની-શી રેશમપોટલીમાંથી પોતાનું મંગલસૂત્ર કાઢીને બા દૂધથી અને પછી પાણીથી ધોઈ એની પૂજા કરતી અને પાછી એ પોટલીમાં સંભાળથી એને મૂકીને એક ચાંદીની ડબ્બીમાં મૂકી ઢેતી. આવી ધનતેરસ દ્રેક વરસે આવતી અને ચાલી જતી. ધીરે ધીરે પેલું મંગલસૂત્ર મારે મન બા જેટલું જ વહાલું થઈ ગયું.

ઇ.સ.૧૯૮૮માં હું પોંડિચેરીથી પાછો આવ્યો ત્યારે મારું મોટું સુખ બાનો હસતો ચહેરો હતો. હું ગયો ત્યારે એને જે ઓછું આવ્યું હતું તે હું પાછો આવ્યો ત્યારે હસીને એણે ઓગાળી નાખ્યું. અહીં સૌ સુખી હતાં. આવીને મેં

‘નવગુજરાત’ સાપ્તાહિકમાં સહતંત્રીનું કામ સ્વીકાર્યું બાને બહુ જ આનંદ થયો. એ કામને કારણે મારે સવારે, બપોરે અને સાંજે એમ ગમે ત્યારે ગમે તેટલું રખડવું પડતું. એક વખત ઉનાળો હતો. વૈશાખનો મહિનો. ગરમી તો કહે મારું કામ. લૂં એવી વાય કે માથું ફાટી જાય. એવા સળગતા બપોરે બે વાગે ભૂઘ્યો તરસ્યો હું ધેર પહોંચ્યો. બા પણ બિચારી ભૂખીતરસી મારી વાટ જોઈને ચિંતા કરતી બેઠી હતી. હું આવ્યો ત્યારે ચહેરો કરમાઈ ગયો હતો. અમે જમ્યાં. જમીને હું જરા જંખ્યો. ઊઠ્યો ત્યારે મારું આખું શરીર તાવથી ધીખતું હતું. બા તો ગભરાઈ ઊઠી. ધરના બધા ઠલાજો એણે કર્યા, પણ તાવે મચક ન આપી. આખરે દાક્તરને બોતાવવા પડ્યા. દાક્તરની સલાહથી મને ઇસ્પિતાતમાં ખસેડ્યો અને આખરે ઇશ્વરની કૃપાથી અને બાની આશિષથી બે મહિને હું સારો થઈ ગયો.

ત્યાર પછીની ધનતેરસે અમે પૂજા કરવા બેઠાં. પૂજામાં માત્ર પાંચ ઇસ્પિયા હતા. એક પણ ધરેણું નહોતું. મને અચંબો લાય્યો. ધનની પૂજા પછી બાએ નિત્યનિયમ પ્રમાણે પોતાના મંગલસૂત્રની પણ પૂજા કરી. પછી મેં બાને પૂછ્યું ત્યારે ખખર પડી કે મારા પૌંડિચેરીના લાંબા નિવાસ દરમિયાન બાએ ધરેણાં વેચીને ધર ચલાવ્યું હતું. તે દિવસે હું બાની એકલવાઈ ડોકે બાઝીને ખૂબ રહ્યો.

શિયાળો ગયો ને ઉનાળો આવ્યો. મારી બહુ ઠંચા હતી કે હું એક સાઈકલ લઈ. પણ એટલી બચત ક્યાંથી કાઢવી ? એક રાતે બેસીને અમે સૌ વાતો કરતાં હતાં, ત્યાં મારાથી સાઈકલની વાત નીકળી ગઈ. સાઈકલ વિના કેટલી મુસીબત પડે છે એ સાંભળીને બાનું હૈયું ભરાઈ આવ્યું. બીજે દિવસે બપોરે મને પાછું મોંડું થયું. બા બિચારી દર વખતની જેમ ભૂખીતરસી મારી રાહ જોઈને બેઠી હતી. મને જમાડ્યા પછી પણ એની એક જ ચિંતા હતી કે હું માંદો ન પડું. બપોરે જમીને હું કામ પર જવા નીકળ્યો ત્યારે બાએ પૂછ્યું : “બેટા, સાઈકલ હોય તો તને મહેનત ઓછી પડે, નહીં ?” મેં જતાં જતાં હસીને કહ્યું : “બા, એ તો કબીરજી કહી ગયા છે.” જ્યારે જ્યારે મારે બાને હસાવવી હોય ત્યારે હું ઉપરનું વાક્ય વાપરતો.

સાંજે હું ધેર આવ્યો ત્યારે ઓટલા ઉપર એક નવી સાઈકલ પડેલી. મને એમ કે કોઈ મળવા આવ્યું છે. મારો અવાજ સાંભળીને બા બહાર ઢોડી આવી. એના મુખ પર અવરુનીય આનંદ હતો. ધણાં વરસ પછી મેં એનો આવો પ્રકૃતિલિત ચહેરો જોયો. એણે કહ્યું : “કિશન, તારી સાઈકલ આવી ગઈ.” આનંદ અને આશ્ચર્યની મિશ્ર લાગણીથી દખાઈ ગયેલો હું પૂછ્યા જાઉં તે પહેલાં તો હાસ્યનું ઇનામ આપીને બા બોલી ઊઠી : “હું લઈ આવી ગોપાળદાસકાકાને ત્યાંથી. ગમી ને ?” એમણે કહ્યું : “હમણાં છોકરાઓ આ ગાડી બહુ શોખથી વાપરે છે. સારી છે ને ?” મેં કહ્યું : “પણ બા, હમણાં મારે નહોતી જોઈતી.” અને હું આગળ બોતવા જાઉં તે પહેલાં એ બોલી ઊઠી : “ફેરવી જો તો. હું જોઉં તો ખરી કે તને કેવીક ચલાવતાં આવડે છે.” અને મેં એ નવી સાઈકલ પર ચક્કર માર્યું ત્યારે અમે બંને ખુશખુશ થઈ ગયાં.

ત્યાર પછીની ધનતેરસે અમે પૂજા કરવા બેઠાં હતાં. બાએ મારી પાસે પાંચ ઇસ્પિયાની પૂજા કરાવી અને પૂજા પૂરી થઈ. બાએ મંગલસૂત્રની પૂજા ન કરી એટલે પૂછ્યું : “બા, તમારી પૂજા કેમ નથી કરતાં ?” બાએ હસીને કહ્યું : “હવે જરૂર નથી. તું સાઈકલ પર બેસીશ અને હું તને જોઈશ એ જ મારી પૂજા છે.” મારા અંતરમાં ફણ પડી. મેં કહ્યું : “બા, તમે મંગલસૂત્ર વેચીને આ સાઈકલ લઈ આવ્યાં ?” અને મારા ઉત્તરેલા મુખને બાએ પોતાની ડોક પર ઢાળી દીધું. મારાથી ન બાથ ભરાઈ, ન તો બચ્ચી કરી શકાઈ.

બીજે દિવસે એક મિત્ર પાસેથી એકસો દસ ઇસ્પિયા લઈને ગોપાળદાસકાકાને ધેર ગયો. કાકા તો ધેર નહોતા, પણ ગુલાબકાકી હતાં. એ બહાર આવ્યાં ને મેં એમની ડોકમાં બાનું મંગલસૂત્ર જોયું. ઇસ્પિયા મારા ગજવામાં જ

રહી ગયા. કાકાની ખબર પૂછીને હું ચાતી નીકખ્યો. પાછા આવીને મેં બાને કહ્યું : “ગુલાબકાકીના ગળામાં તમારું મંગલસૂત્ર જોઈને મારાથી એક પણ શર્ફ બોલાયો નહીં.” બાઅે હસીને કહ્યું : “બેટા, એમનું સૌભાગ્ય અખંડ રહો.” બાનું એ મુખ આજેથે જ્યારે જ્યારે હું મારી સાઈકલને અડકું છું ત્યારે મારી આંખો આગળ આવે છે અને અંતરને અડકે છે. સાઈકલો તો મારી ઘણી બદલાઈ છે પણ બાનો એ ચહેરો નથી બદલાયો.

માર્ગદર્શક સ્તંભ

આ કૃતિનું અધ્યાપન શર્ફ કરતા પહેલા દરેક વિદ્યાર્થીઓ પાસેથી તેમની માતા વિશેના તેમના વિચારો જાણી શકાય. સંતાનો માટે માતાના હૃદયમાં રહેલા પ્રેમ વિરોના વાસ્તવિક ઉદાહરણો આપી શકાય.

લેખકના પોતાના જીવનના સ્વાનુભવની જ આ વાર્તા હોવાથી વિદ્યાર્થીઓને પોતાના સ્વાનુભવની પ્રતીતિ કરાવી શકાય.

પ્રસ્તુત કૃતિની વાર્તા હૃદયદ્રાવક રીતે કહીને વિદ્યાર્થીઓની સંવેદનનાને જગૃત કરી શકાય.

સ્વાધ્યાયોને ધ્યાનમાં રાખીને વિષયવસ્તુ ઉપરાંતની વધારાની માહિતી આપી શકાય.

સ્ત્રીઓની વિવિધ ભૂમિકા અને સંબંધોની ચર્ચા કરી શકાય.

સ્વાધ્યાય

સ. ૧. નીચેના શર્ષ્ટો માટે કૃતિમાં વપરાયેલા શર્ષ્ટો શોધો :

(૧) સ્નેહ	(૨) સૌંદર્ય	(૩) વૈભવ	(૪) યાદ
(૫) આનંદિત	(૬) અંતર	(૭) સારવાર	(૮) અપરાધ

સ. ૨. જેડણી સુધારીને લખો :

- (૧) વાતસલય (૨) સાપતાહીક (૩) આશીશ (૪) ઈશવર (૫) નીરમળતા (૬) દસ્તી

સ. ૩. ઝડિપ્રયોગ અને તેના અર્થની જેડી બનાવો :

‘અ’ વિભાગ	‘બ’ વિભાગ
(૧) ઓછું આવવું	(અ) પોતાના મતને વળગી રહેવું
(૨) ચહેરો કરમાઈ જવો	(બા) દુઃખ લાગવું
(૩) મચક ન આપવી	(દિ) ઉદાસ થઈ-જવું.
(૪) હૈયું ભરાઈ આવવું	(ઈ) લાગણીનો ઊભરો અનુભવવો.

સ. ૪. ‘આંખ’ સાથે સંબંધિત ઝડિપ્રયોગોના અર્થ જેડણીકોશમાંથી શોધીને લખો :

(૧) આંખ દરવી	(૨) આંખ ખૂલવી	(૩) આંખ ફેરવવી
(૪) આંખ ભરાઈ આવવી	(૫) આંખ કાઢવી	(૬) આંખ દેખાડવી

સ. ૫. નમૂના પ્રમાણો નવા શર્ફ બનાવો : દાટ. સુખ - સુખિયું

- (૧) ધાંધલ (૨) ગાડર (૩) પેટ (૪) લોભ (૫) ધમાલ (૬) પ્રભાત

સ. ૬. ખાતી જગ્યામાં યોગ્ય શબ્દ મૂકો :

- (૧) બાની ડોકને બાથ ભરવી એ મારા જીવનનું પરમ _____ હતું.
- (૨) પિતાજના _____ મૃત્યુ પછી બાની ઉદાસીનો પાર નહોતો.
- (૩) બા બહુ દેખાવડી અને _____ હતી.
- (૪) ધીરેધીરે પેલું મંગળસૂત્ર મારે મન બા જેટલું જ _____ થઈ ગયું.

સ. ૭. કોઠો પૂર્ણ કરો :

- (૧) બાપુજના ગયા પછી ધનતેરસની પૂજનમાં થયેલો ફેરફાર લખો.

ક્યારે	ફેરફાર
દૂર વર્ષો	
૧૯૨૯ પછી	
સાઈકલની ખરીદી પછી	

સ. ૮. નીચેના ભાવ પ્રકટ કરતાં અવતરણો કૃતિમાંથી શોધીને લખો :

- (૧) પુત્ર માટે બાની વિંતા
- (૨) બાનો ત્યાગ
- (૩) પુત્રની ઉદારતા
- (૪) બાના પુત્રપ્રેમનો ઉમળકો
- (૫) બાને હસાવવા માટે પુત્ર દ્વારા વપરાતું

સ. ૯. બીજુ કઈ રીતે કહી શકાય તે લખો :

- (૧) આ દુઃખ ખમનાર હું એકલો નહોતો.
- (૨) અચાનક ફોઈની આંખ ગળા પર જઈ બેઠી.
- (૩) ગરમી તો કહે મારું કામ.
- (૪) ઢપિયા મારા ગજવામાં જ રહી ગયા.
- (૫) બાની આંખમાં આંખ પરોવતાં હું થાકતો નહિ.

સ. ૧૦. યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરીને વિધાન પૂર્ણ કરો :

- (૧) લેખક પોડિયોરી ગયા પછી બા એ ઘર ચલાવ્યું _____
 (અ) પારકા કામ કરીને (આ) પુત્ર પાસે પૈસા મંગાવીને (ઇ) પોતાના દાગીના વેચીને
- (૨) બાએ મંગળસૂત્ર વેચી નાંખ્યું _____
 (અ) પુત્ર માટે સાઈકલ લેવા (આ) માંદા પુત્રની સારવાર માટે (ઇ) ઘરખર્ચ માટે
- (૩) ફોઈ, ભાબીને ગળામાં પહેરવા કહે છે _____
 (અ) મંગળસૂત્ર (આ) તુલસીની માળા (ઇ) મોહનમાળા
- (૪) લેખકના માંદા પડવાનું કારણ _____
 (અ) લૂ લાગી એટલે (આ) વરસાદમાં ભીજીન્યા એટલે (ઇ) બહારનું ખાંધું હતું એટલે

સ. ૧૧. વાક્યના પ્રકાર ઓળખીને લખો :

- (૧) હું બાની ઉદાસી જેઈ શકતો નહોતો.
- (૨) તમે પહેલાં મંગળસૂત્રની પૂજન કરી લો.
- (૩) લેખકનો સ્વભાવ સૌભાગ્ય હતો.
- (૪) સાઈકલ કેટલાંની હતી ?
- (૫) માની ડોકની ચારુતાની વાત જ જુદી !

- સ. ૧૨. નીચેનાં વાક્યોમાંથી વિશેષજ્ઞ ઓળખી રેખાંકિત કરો : (૧) હું ઘરે આવ્યો ત્યારે ઓટલા ઉપર એક સાઈકલ પડેલી.
(૨) બા બિચારી ભૂખીતરસી મારી વાટ જેતી હતી. (૩) બા એ મારી પાસે પાંચ ડિપિયાની પૂજા કરાવી.
(૪) બાના કરમાયેલા ચહેરાને જોઈ મને દુઃખ થયું. (૫) બાની એકલવાઈ ડોક જ મને રડાવી મૂકીતી.

સ. ૧૩. પ્રાણીઓમાં જેવા મળતા માતૃપ્રેમને તમારા શબ્દોમાં લખો.

★ ‘માતા’ વિશે પોતાના વિચારો મૌખિક રીતે રબૂ કરો.

ગુપ્ત પ્રકલ્પ

★ ‘મા’ વિશેના ત્રણ-ત્રણ કાવ્યો ઈન્ટરનેટ ઉપરથી શોધીને એલિમ્નિયમ બનાવો.

લેખન કૌશલ્ય

★ નાના ભાઈને ધોરણ આઠમાની શિષ્યવૃત્તિની પરીક્ષાની તૈયારી કરવા માટે પ્રેરણા તેમજ શુલેચ્છા આપતો પત્ર લખો.

વિશેષ વાંચન

એકલો

જંગે ચઢ્યો છું, અક્ષૌહિણી સેનાની સામે કૌરવોની.
અભિમન્યુ શો હું એકલો, સ્વજનો થકી વિખૂટો પડેલો,
આજ બસ રંગે ચઢ્યો છું; એકલો જંગે ચઢ્યો છું.

અંગો પર ખીલી ઊઠ્યાં ધાવનાં ગુલમોર, પણ એ જ મારો તોર;
જુતના કોઈ ન પૂરા જાણતો, પણ યુદ્ધનો આનંદ પૂરો માણતો;
હું એકલો ભયદાનવી દળ, છણ બધાં સામે પડ્યો છું;
એકલો જંગે ચઢ્યો છું.

આ યુદ્ધનો હું અંત જોઈશ, માહરો કે? કોણ જાણો,
મેદાનમાં લડતાં વળી ચિંતા ય શાને? જાણું છું કે હારવાનો હું નથી,
મૃત્યુ અને જીવન ઉભયને જુતથી; સર્વને આલિંગનારી પ્રીતથી.
જળકવા હું કાળની સામે પડ્યો છું, એકલો જંગે ચઢ્યો છું.

- જયન્ત પાઠક

સારા વિચારો રાખવા એ જ આંતરિક સૌંદર્ય છે. - સ્વામી રામતીર્થ

લેખન કૌશલ્ય માટે માર્ગદર્શક સ્તંભ - ૧

પત્રલેખન

મિત્રો, તમને થતું હશે કે વોટ્સઅેપ અને ઈમેલના યંત્રયુગમાં પત્રલેખન શીખવાની શી જરૂર? ખરું ને? પણ યાદ રાખો કે, આપણા હૃદયની ભાવનાને શબ્દોપે વ્યક્ત કરવાનું કૌશલ્ય મેળવવા પત્રલેખન આવશ્યક જ નહિ, અનિવાર્ય છે. આપણાથી જોજનો દૂર રહેતા આપણા સ્વજનો સાથે હૃદયની લાગણીઓનું આદાનપ્રદાન પત્ર દ્વારા જ શક્ય બને. પણ હા, આજના યુગના સંદર્ભે તેના સ્વરૂપ વિશે ચોક્કસ વિચારવું જ રહ્યું.

નવમા ધોરણ સુધી તમે પારંપરિક પદ્ધતિથી જ પત્રલેખન શીખ્યા છો. પણ હવે પછી સ્પર્ધાત્મક યુગમાં તમારે તમારી કારકિર્દી ઉજ્જવળ બનાવવાની છે તેથી તંત્રયુગ સાથે કદમ મિત્રાવવા પણ અનિવાર્ય છે. માટે જ આ વર્ષે આપણે પત્રલેખનનું કૌશલ્ય ઈ-મેલની પદ્ધતિથી શીખીશું.

આપણે ઔપચારિક અને અનૌપચારિક એમ બે પ્રકારના પત્રો શીખવાના હોવાથી તેમની વચ્ચેનો તફાવત સમજી લઈએ.

ક્રમ	ઔપચારિક પત્ર	ક્રમ	અનૌપચારિક પત્ર
૧.	સરકારી/બિનસરકારી કાર્યાલયોમાં, ખાનગી કંપનીઓને, પ્રકાશકો કે બોર્ડને વિનંતી / માગણી/ફરિયાદ/અભિપ્રાય માટે પત્રો લખો.	૧.	માતા, પિતા, ભાઈ, બહેન, કાકા, મામા, માસી, ફઈ, મિત્રો, સ્નેહી વગેરેને લખાય.
૨.	વિષય ફરજિયાત લખવો પડે.	૨.	વિષય લખવાની જરૂર નથી.
૩.	નિયમાનુસાર જ લખાય.	૩.	નિયમોનું બંધન હોતું નથી.
૪.	વિષયાનુરૂપ સંક્ષેપમાં લખાણ.	૪.	આ પત્રો લાંબા પણ હોઈ શકે.
૫.	અંતમાં ડાબી બાજુએ પત્ર લખનારનું સરનામું લખવું આવશ્યક છે.	૫.	અંતમાં ડાબી બાજુએ પત્ર લખનારનું સરનામું લખવું આવશ્યક છે.
૬.	સંબોધનની પછી જેને લખતા હોય તેનું સરનામું અનિવાર્ય.	૬.	સંબોધન પછી સરનામાની જરૂર નથી.
૭.	સમાપનમાં આભાર કે વિનંતી.	૭.	સમાપનમાં હૃદયની ભાવના.

વાર્તાલેખન

☞ વાર્તાલેખન કરતી વખતે ધ્યાનમાં રાખવાની બાબતો :

□ વાર્તાનું લેખન કોઈપણ કાળમાં થઈ શકે. એક જ વાર્તામાં એકથી વધારે કાળનો ઉપયોગ પણ થઈ શકે. પરંતુ તેમાં વિશેષ મહત્ત્વ છે કભિકતા જળવવાનું. □ વાર્તામાંથી બોધ મળે છે. પરંતુ જે બોધ ન મળતો હોય તો પણ આનંદ તો અવશ્ય મળે જ છે. □ વાર્તાની શરૂઆત અને અંત એકબીજા સાથે સંકળાયેલા હોય તે જરૂરી છે. □ વાર્તાની લંબાઈ માટે પણ કોઈ બંધન નથી. પણ તેના વિષયવસ્તુની પ્રવાહિતા જળવાવી જોઈએ. □ વિષયવસ્તુ પ્રમાણે અને તેના પાત્રને અનુકૂળ ભાષાશૈલી જરૂરી છે. □ વાર્તામાં બોલીભાષાનો ઉપયોગ થઈ શકે પણ અન્ય ભાષાનો ઉપયોગ ટાળવો. □ વાર્તાનું સાચું સૌંદર્ય જળવાવું જોઈએ. □ વાર્તાના મુખ્ય પાત્ર, પ્રસંગ કે બોધને ધ્યાનમાં રાખી નાનું પણ આકર્ષક શીર્ષક આપવું. □ વાર્તા પરિચ્છેદ પાડીને જ લખવી. અને વિરામચિહ્નોનો યોગ્ય ઉપયોગ કરવો. વાર્તાની ઝપરેખા તૈયાર કરવી અને પછી એ ઝપરેખાનો વિસ્તાર કરવાથી પ્રવાહિતા અને કભિકતા બંને જળવાશે. □ વાર્તામાં આવતા પાત્રોની વાતચીત સંવાદરૂપે લખવાથી વાર્તા આકર્ષક બને. □ વાર્તાનો આરંભ આકર્ષક અને અસરકારક હોય તો અંત ચમત્કારી, નવાઈભર્યો, ઉપદેશાત્મક, સૂત્રાત્મક કે પછી આનંદદાયક હોય એ ઈરછનીય છે.

☞ વાર્તાલેખન જુદી જુદી રીતે પૂછી શકાય :

○ મુદ્રા ઉપરથી વાર્તા લખો. ○ અધૂરી વાર્તા પૂરી કરો. ○ વાર્તાનો અંત બદલો. ○ ચિત્રોનું નિરીક્ષણ કરી વાર્તા બનાવો. ○ આપેલા શબ્દોનું અનુસંધાન સાંઘીને વાર્તા બનાવો વગેરે વગેરે.

લેખન કૌશલ્ય માટે માર્ગદર્શક સ્તંભ - ૨

અનૌપચારિક પત્રનો નમૂનો

તમારા જન્મદિવસ નિમિત્તે તમારા મામાએ તમને એક મોબાઈલ ફોન ભેટ તરીકે મોકલ્યો છે. તેમનો આભાર માનતો પત્ર મામાને લખો.

તા. ૧૧/૨૦૧૮

પૂ. વડીલ મામા-મામી,

આપ સહુની કુશળતા ચાહતા અમે સર્વે કુશળ છીએ. પ્રકાશની ખૂબજ યાદ આવે છે.

મામા, આપે મોકલેલી મારા જન્મદિવસની ભેટ જોઈને હું એટલી નાચી ઊઠી કે મમ્મીને પકડીને ગોળગોળ ફરવા લાગી હતી. ખરેખર, મામા-મામી તમારો ખૂબખૂબ આભાર.

હું છેલ્લા છ મહિનાથી મમ્મી-પપ્પાને મોબાઈલ લઈ આપવાનું કહેતી હતી. પરંતુ તેમણે કહ્યું કે, ‘એસ.એસ.સી.માં સારા ગુણ લાવી પાસ થઈશ પછી અપાવીશું.’ મામા તમે મોકલેલા મોબાઈલનો હું સારામાં સારો ઉપયોગ કરીશ. પરીક્ષામાં સારા ગુણ મેળવી પાસ થઈને મમ્મી-પપ્પાની ઈરછા પણ જરૂર પૂરી કરીશ.

મારા મમ્મી તમને બધાને ખૂબજ યાદ કરે છે. પપ્પાએ ખાસ લખાવ્યું છે કે, આ વર્ષે ઉનાળાની રજાઓમાં તમારે બધાએ અહીં આવવાનું છે. મે મહિનામાં આવતો પ્રકાશનો જન્મદિવસ આપણે સાથે અહીં જ ઉજવશું. પ્રકાશને મારી યાદ આપશો.

મામા-મામી, ફરી એકવાર હૃદયપૂર્વક આભાર. કામકાજ હોય તો ચોક્કસ જણાવશો.
લિ. આપની ભાણેજ,
હિયાના પ્રણામ.
૭, હિરા ભુવન, ગાંધીનગર,
ઘાટકોપર વેસ્ટ, મુંબઈ ૪૦૦ ૦૮૬.

ઓપ્ચારિક પત્રનો નમૂનો

તમારા લીવીંગ સર્ટિફિકેટની માંગણી કરતો પત્ર શાળાના મુખ્યાધ્યાપકને લખો.

તા. ૧૧૧૨૦૧૮

પ્રતિ,
મુખ્યાધ્યાપક,
સર્વોદય વિદ્યાલય,
ઘાટકોપર.

વિષય : સ્કૂલ લીવીંગ સર્ટિફિકેટની માંગણી
માનનીય ગુરુવર્ય,
સાદર પ્રણામ !

હું આપની શાળામાં ધોરણ ૧૦માં ભણતી વિદ્યાર્થી છું. મારા પિતાની માંદગીને કારણે અમારે અચાનક જ અમદાવાદ આવવું પડ્યું છે. અહીં આવ્યા પછી તેમની તબિયતમાં સારો એવો ઝડપી સુધારો થયો છે. તેથી અમે હમણાં કેટલોક સમય અમદાવાદમાં જ રહેવાના છીએ.

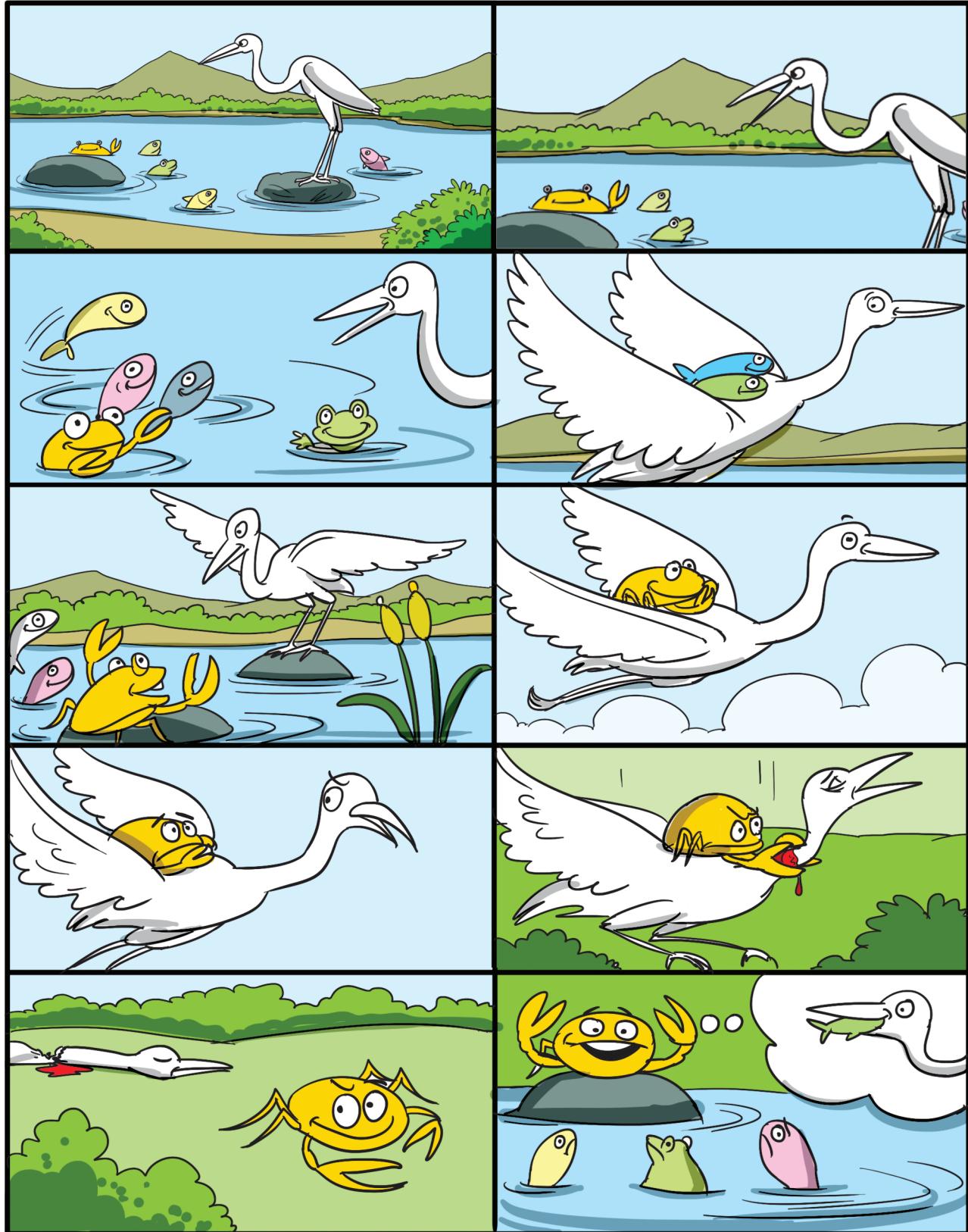
હવે મારે અહીંની કોઈ શાળામાં પ્રવેશ લેવો પડશો. દસમા ધોરણના છેલ્લા વર્ષે શાળા છોડવાનું મને ધણું દુઃખ થાય છે પણ પરિસ્થિતિ આગળ લાયાર છું. હું અહીંની ‘શારદા વિદ્યાલય’માં પ્રવેશ લેવાની છું. તો આપને મારું લીવીંગ સર્ટિફિકેટ નીચેના સરનામે ત્વરિત મોકલવા નભે વિનંતી કરું છું.

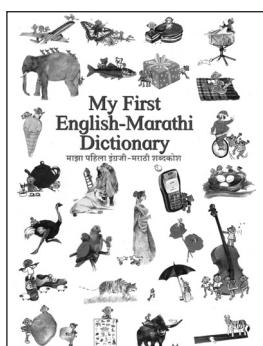
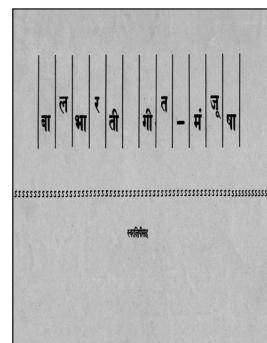
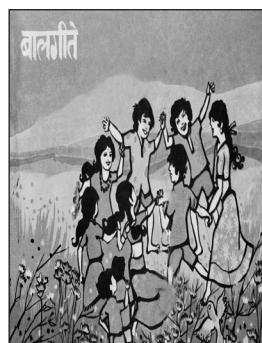
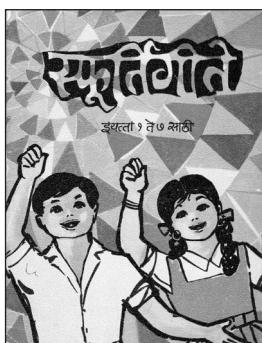
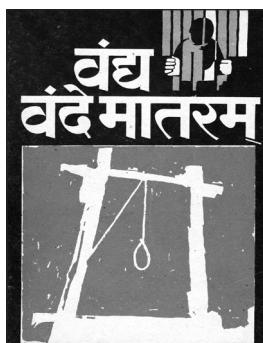
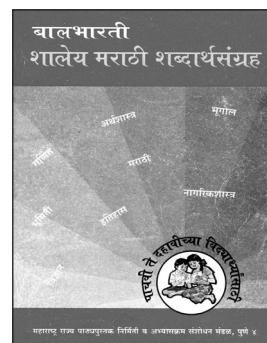
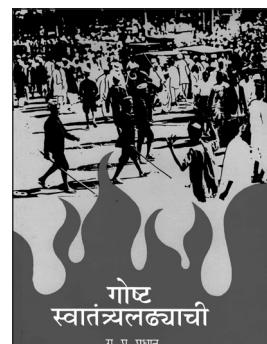
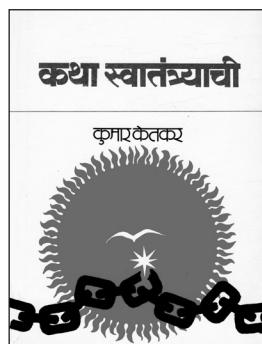
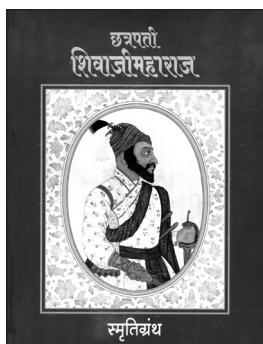
આપના આશીર્વાદથી હું અહીં ખૂબ અભ્યાસ કરીને આપણી શાળાનું નામ રોશન કરીશ તેવી ખાતરી આપું છું.
તકલીફ બદલ ક્ષમા !

લિ. આપની વિશ્વાસુ વિદ્યાર્થીની,
સૂચિ શાહ
૫૦૪, ‘મંથન’,
વટવા, અમદાવાદ.
shrustishah9@gmail.com

નીચેના ચિત્રનું નિરીક્ષણ કરી એક વાર્તા લખો.

- पाठ्यपुस्तक मंडळाची वैशिष्ट्यपूर्ण पाठ्येत्तर प्रकाशने.
- नामवंत लेखक, कवी, विचारवंत यांच्या साहित्याचा समावेश.
- शालेय स्तरावर पूरक वाचनासाठी उपयुक्त.

पुस्तक मागणीसाठी www.ebalbharati.in, www.balbharati.in संकेत स्थळावर भेट द्या.

साहित्य पाठ्यपुस्तक मंडळाच्या विभागीय भांडारांमध्ये विक्रीसाठी उपलब्ध आहे.

विभागीय भांडारे संपर्क क्रमांक : पुणे - ☎ २५६५९४६५, कोल्हापूर- ☎ २४६४७६६, मुंबई (गोरेगाव) - ☎ २८७७९८४२, पनवेल - ☎ २७४६२६४६५, नाशिक - ☎ २३९५९९, औरंगाबाद - ☎ २३३२९७७, नागपूर - ☎ २५४७७९६/२५२३०७८, लातूर - ☎ २२०९३०, अमरावती - ☎ २५३०९६५

ebalbharati

મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય પાઠ્યપુસ્તક નિર્ભિતિ અને અભ્યાસક્રમ સંશોધન મંડળ,
પુણે - 411 004.
₹ 42.00
સાહિત્યભારતી ઇયત્તા દહાવી(ગુજરાતી માધ્યમ)